

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYEDEKİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN
BİREYSEL EMEKLİLİK TASARUFLARINA ETKİSİ

Bülent BALÇIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİSAN 2021

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYEDEKİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN
BİREYSEL EMEKLİLİK TASARUFLARINA ETKİSİ

Bülent BALÇIN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Seda TURNACIGİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİSAN 2021

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL ve ONAY SAYFASI

Bülent BALÇIN tarafından hazırlanan “*Türkiye de ki Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Tasarruflarına Etkisi* ” başlıklı bu çalışma 08/04/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Hatice DOĞUKANLI
(Çukurova Üniversitesi)

☒ Kabul

Ret ☐

.....

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mustafa BEKMEZCİ

☒ Kabul

Ret ☐

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Seda TURNACIGİL

☒ Kabul

Ret ☐

.....

Savunma Sınav Jürisi Tarafından Tezin İmzalı Nüshasının Teslim Tarihi :.../.../20...

Jüri tarafından kabul edilen butezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekl şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Köksal HAZIR

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Toros Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmada;

- Sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

08/04/2021

Bülent BALÇIN

İmza

TÜRKİYEDEKİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK TASARUFLARINA ETKİSİ

ÖZET

İlk çağlardân başlayıp günümüze kadar devam eden korunma, sosyal güvenlik ihtiyacı, ülkeleri insanların mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerden dolayı meydana gelebilecek risklerin şiddetini azaltmak ve ortadan kaldırmak için devleti, halkın tamamını güvence altına alacak bir sistem arayışına sokmuştur. Bu gelişmeler ile birlikte özel emeklilik sistemi olan bireysel emeklilik sistemini gündeme gelmiştir. Bireylerin emeklilik dönemlerinde rahat refah bir hayat yaşam isteği, emeklilik gelirlerine ek bir gelir oluşturma gibi nedenler ile sisteme katılım sağlamaktadır. Ülkeler ise kamu üzerinde artan finansal yükün dağıtılması, sermaye kaynağı elde ederek istikrar ve finansal piyasalarda gelişme amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı seçilmiş makroekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik tasarruflarına etkisinin incelenmesidir. Bu doğrultuda fon büyüklüğü ve katılımcı sayısı bireysel emeklilik değişkeni olarak alınmış, enflasyon, GSYİH ve faiz oranı makro ekonomik değişken verisi olarak alınmıştır. Çalışmada, 2010-2020 yılları arasındaki çeyrek dönemlik veriler Vektör Otoregresif Modeller (VAR) ile analiz edilmiştir. Çalışmada hem katılımcı sayısı hem fon büyüklükleri üzerinde makroekonik değişkenlerin etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlara göre değişkenler arasında en fazla faiz oranları ve enflasyon oranları bireysel emeklilik katılımcı sayısı ve fon büyüklükleri üzerinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik Sistemi, Bireysel Emeklilik Sistemi, VAR Analizi, Granger Nedensellik

IMPACT OF MACROECONOMIC FACTORS IN TURKEY ON INDIVIDUAL RETIREMENT SAVING

ABSTRACT

The need for protection social security, which started from ancient times and continuing to the present day, has put countries in search of a system that will secure the entire population in order to reduce and eliminate the severity of the risks that may occur due to the professional, physiological and socio-economic risks of people. With these developments, the private pension system, which is an individual pension system, became a current issue. Individuals participate in the system for reasons such as the desire to live a comfortable life of well-being during retirement periods and the creation of an additional income in their retirement income. The countries aim to distribute the increasing financial burden on the public, stability by obtaining a source of capital and to develop in financial markets.

The aim of this study is to examine the effect of selected macroeconomic changeable on individual pension savings. Accordingly, total net asset value of fund and the number of participants were taken as individual pension changeable and inflation, GDP and rate of interest were taken as macro economic variables data. In the study, quarterly data from 2010 to 2020 were analyzed with Vector Autoregressive Models (VAR). In the study, it was concluded that macroeconomic changeable had an effect on both the number of participants and fund sizes. According to the results, the highest interest rates and inflation rates among changeable have an impact on the number of individual pension participants and fund sizes.

Keywords: Social Security System, Individual Pension System, VAR Analysis, Granger-Causality

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecim de değerli bilgilerini benim ile paylaşan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Seda TURNACGİL'e tez sürecimde bana yol gösteren değerli hocalarıma, annem Besey BALÇİN'e babam Mehmet BALÇİN'e, kardeşlerime, arkadaşlarıma, ve Toros Üniversitesinin kıymetli çalışma arkadaşlarıma teşekkür ve minnetimi özellikle sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
LERİN LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SİGORTACILIK KAVRAMI

1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı	6
1.2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihçesi.....	7
1.3. Sosyal Güvenlik Uygulamaları	9
1.3.1. Sosyal Güvenlik Kurumları	9
1.3.1.1. Emekli Sandığı	9
1.3.1.2. Bağ-Kur	10
1.3.1.3. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)	10
1.3.2. Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Kurumları.....	11
1.3.2.1. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)	11
1.3.2.2. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı	12
1.3.2.3. Amele Birliği.....	12
1.3.2.4. Özel Sigortalar	13
1.3.2.4.1. Özel Hayat Sigortaları.....	13
1.4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Yöntemleri	14
1.4.1. Biriktirme Fonlama Yöntemi	15

1.4.1.1. Maaş Esaslı Emeklilik Programları.....	16
1.4.1.2. Prim Esaslı Emeklilik Programları.....	16
1.4.2. Dağıtım Yöntemi.....	16
1.4.2.1. Prime Dayalı Sistem	17
1.4.2.2. Primsiz Sistem.....	18
1.4.2.3. Karma Yöntem.....	18
1.5 Sigortacılık Kavramı	18
1.6. Türkiye'de Sigortacılığın Tarihsel Gelişimi	19
1.7. Sigortacılık İle İlgili Temel Kavramlar	20
1.7.1. Sigortacı	20
1.7.2. Sigortalı.....	20
1.7.3. Sigor Poliçesi	20
1.7.4. Sigor Primi	21
1.7.5. Sigorta Bedeli	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

2. Bireysel Emeklilik Sistemi.....	22
2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı.....	23
2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi.....	24
2.2.1. Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi.....	24
2.2.2. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi.....	29
2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kapsamı ve Amacı.....	33
2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları	34
2.4.1. Katılımcı	34
2.4.2. Emeklilik Şirketi	35

2.4.3. Bireysel Emeklilik Aracıları	36
2.4.4. Porfföy Yöneticisi.....	37
2.4.5. Lehtar.....	37
2.4.6. Takasbank	37
2.4.7. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).....	38
2.4.8. Emeklilik Gözetim Merkezi	38
2.4.9. Danışma Kurulu.....	39
2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi	40
2.5.1. Gönüllü Katılım	41
2.5.2. Otomatik Katılım	42
2.6. Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansman Kaynakları	43
2.6.1. Katkı Payı Ödemeleri.....	43
2.6.2. Giriş Aidatı	44
2.6.2. Fon Toplam Gider Kesintisi	45
2.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı.....	45
2.7.1. Gönüllü Katılım	46
2.7.2. Otomatik Katılım	46
2.8. Bireysel Emeklilik Sistemi Yatırım Fonları	47
2.9.Emeklilik Sözleşmesi Tarafların Hak Ve Yükümlülükleri.....	48
2.9.1. Emeklilik Planı ve Emeklilik Şirket Değişikliği.....	49
2.9.2. Cayma Hakkı	50
2.9.3. Sistemden Ayrılma.....	50
2.9.4. Emekliliğe Hak Kazanma ve Birikimlerin Ödenmesi	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK TASARRUFLARIN ETKİSİ ANALİZİ

3.1. Seçilmiş Literatür Çalışmaları	52
3.2. Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti	60
3.2.1. Ekonometrik Yöntem	60
3.2.1.1. Vektör Otoregresif Model (VAR).....	60
3.2.1.2. Birim Kök Testi	63
3.2.1.3. Granger Nedensellik Testi	65
3.2.1.4. Etki-Tepki Analizi	66
3.2.1.5. Varyans Ayrıştırması	67
3.2.2. Veri Seti	68
3.3. Ekonometrik Uygulama ve Analiz Bulguları	69
SONUÇ ve ÖNERİLER	80-84
KAYNAKÇA.....	85
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU FORMU	97
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU SAYFALARI	99

TABLoların LİSTESİ

Tablo 1.	OECD Ülkelerinde Emeklilik Tasarruf Planlarındaki Toplam Varlıklar.....	28
Tablo 2.	Yaş Dağılımına Göre Toplam Katılımcı Sayısı	31
Tablo 3.	2010-2020 Bireysel Emeklilik Sistemi Seçilmiş Değişkenler Değişimi.....	31
Tablo 4.	Fon Büyüklüğü.....	36
Tablo 5.	Otomatik Katılım Uygulama Tarihleri	43
Tablo 6.	Fon İşletim Gideri Kesinti Oranları	45
Tablo 7.	Bireysel Emeklilik Yatırım Fonu Türleri	48
Tablo 8.	Bireysel Emeklilik Sistemi Emekli Katılımcı Sayısı	51
Tablo 9.	Korelasyon İlişkisi.....	70
Tablo 10.	ADF Birim Kök Testi Sonuçları.	71
Tablo 11.	Phillips-Perron (PP) Testi Sonuçları	71
Tablo 12.	Gecikme Uzunluğu Sonuçları	72
Tablo 13.	Katılımcı Sayısı Granger Nedensellik Testi Sonuçları	73
Tablo 14.	Fon Büyüklüğü Granger Nedensellik Test Sonuçları	74
Tablo 15.	Lagrange çarpanı (LM) Korelasyon Testi Sonuçları.....	74
Tablo 16.	Var Analizi Test Sonuçları.....	75
Tablo 17.	Fon Büyüklüğü Varyans Ayrıştırması.....	81
Tablo 18.	Katılımcı Sayısı Varyans Ayrıştırması.....	81
Tablo 19.	Veri Seti	69

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1.	Sosyal Güvenlik Finansmanı	15
Şekil 2.	Toplam Katılımcı Sayısı	32
Şekil 3.	Toplam Fon Büyüklüğü.....	32
Şekil 4.	BES Katılımcı Sayısı	35
Şekil 5.	Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi.....	41
Şekil 6.	Vektör Otoregresif Model (VAR) Genel Çerçevesi	63
Şekil 7.	AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri	72
Şekil 8.	Fon Büyüklüğü'nün Faize Tepkisi	77
Şekil 9.	Fon Büyüklüğü'nün GSYİH'ya Tepkisi.....	77
Şekil 10.	Fon Büyüklüğü'nün TÜFE'ye Tepkisi	78
Şekil 11.	Fon Büyüklüğü'nün Fon Büyüklüğü' ne Tepkisi	78
Şekil 12.	Katılımcı Sayısı'nın Faiz'e Tepkisi.....	79
Şekil 13.	Katılımcı Sayısı'nın GSYİH 'ya Tepkisi.....	79
Şekil 14.	Katılımcı Sayısı'nın TÜFE'ye Tepkisi	80
Şekil 15.	Katılımcı Sayısı'nın Katılımcıların'a Tepkisi	80

GİRİŞ

Sosyal güvenlik, toplumun bütün bireylerinin hiçbir ayırım gözetmeden bugünlerinin ve yarınlarının güvence altına alınmasını amaçlayan bir kavramdır. İlk çağlardan başlayıp günümüze kadar devam eden korunma sosyal güvenlik ihtiyacını doğurmaktadır. İnsanların mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerden dolayı meydana gelebilecek risklerin şiddetini azaltmak ve ortadan kaldırmak için devleti, halkın tamamını güvence altına alacak bir sistem arayışına sokmuştur. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözebilecek bazı yapısal reformları gündeme getirmiştir. Mevcut kamu emeklilik sisteminin güçlendirilmesi, özel bir emeklilik sistemine katılımın artmasına yönelik gelişmeler ile mümkün olabilir.

Dünyada sağlık alanında yaşanan gelişmelerin sonucuyla ortalama yaşam sürelerinin uzaması ve refah seviyelerinin artması insanların yaşam beklentisini arttırmıştır. Ülkeler hem kamu emeklilik sisteminin finansal yükünün sürdürülebilmesi hem de insanların mevcut yaşam standartlarının devam ettirmesi için birtakım reformlara ihtiyaç duymaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan bireysel emeklilik sistemi insanların emeklilik dönemlerinde ek bir gelir ve refah seviyesinin artmasına katkı sunmaktadır.

Bireylerin emeklilik dönemlerinde rahat bir hayat yaşamaları sadece devlet eliyle olmamakta aynı zamanda bireylerin tasarruf bilinci ile uzun vadeli bir planlama ve tasarruflarını yatırma yönlendirmesi gerekmektedir. Kamu üzerinde artan sosyal risklerin bireysel emeklilik sistemi tarafından paylaşılması ile kamu emeklilik sistemi üzerindeki finansal yük hafiflemiştir. Sisteme katılımın artması ile katılımcıların ödemiş olduğu katkı payları yatırıma yönlendirilerek ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratmaktadır.

Gelişmiş olan ülkelerde sisteme katılım bireylerin tercihlerine bağlı bırakılmamış, işverenlerce çalışanların otomatik olarak katılımları sağlanmıştır. Otomatik katılım sistemi ile çalışanların emekliliğe yönelik tasarrufları yatırıma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde kamu emeklilik sistemine ek gelir sağlamak, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratmak, ekonomik kalkınmaya katkı sunmak ve istihdamı artırmak otomatik katılımın amacı olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda yapılan değişiklikler ile işverenlerce çalışanların sisteme katılımlarına ilişkin hükümleri uyarınca otomatik katılım sistemi 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bugünkü anlamda sosyal güvenlik sistemi 19'uncu yüzyıl sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Sosyal güvenlik kavramı ilk kez 1935 yılında ABD'de kabul edilen sosyal güvenlik kanunda yer almış, aynı zamanda 1941 Atlantik Paktı Sözleşmesi ve 1944 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Philadelphia konferansında da kullanılmıştır. Alman devlet adamı Bismarck, işçi ve işveren primlerinin yanında devlet katkısı ile oluşturan sosyal sigorta sistemi ve İngiltere'de 1942 yılında yayınlanan Beveridge Raporu sosyal güvenlik düşüncesinin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Türkiye'de sosyal güvenlik kavramları Orta Asya, Anadolu Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere 4 ayrı dönem olarak incelenebilir. Cumhuriyet dönemi'nde 1921 yılında kabul edilen 151 sayılı kanun ile kurulan Amele Birliği ülkemizin ilk sosyal güvenlik kuruluşudur. 1936 tarihinde kabul edilen 3008 sayılı İş kanunu ile ilk kez sosyal sigortaların kuruluş ve ilkeler öngörülmüş; fakat 2. Dünya Savaşının araya girmesi nedeniyle oluşturulamamıştır. Sosyal sigortalar ile ilgili ilk kanun 1945 yılında kabul edilen 4772 sayılı iş kanunudur. Sosyal güvenlik sisteminde günümüze kadar birçok kanun ve değişiklikler meydana gelmiş olup, 01.10.2008 tarihinde 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile son halini almıştır.

Ülkemizde 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 7 Ekim 2001 yılında yasalaşmış olup, 27 Ekim 2003 yılında ilk emeklilik planlarının onaylanması ile birlikte sistem fiilen faaliyete geçmiştir.

Bu çalışmanın amacı, seçilmiş makro ekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi tasarrufları ile katılımcı sayıları arasındaki ilişkinin araştırılması ve bireysel emeklilik sistemi tasarrufları ve katılımcı sayıları üzerinde makro değişkenlerin ne derece etkileri olduğunu ortaya koymaktır.

Bu tez üç bölümden oluşmuş olup birinci bölümde sosyal güvenlik ve sigorta kavramları, sosyal güvenlik sistemi, sosyal güvenlik sistemi uygulamaları ile birlikte dünyada ve ülkemizdeki gelişmelerin tarihçelerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde bireysel emeklilik sistemi tanımı, dünyada ve Türkiye'deki tarihçesi, bireysel emeklilik sisteminin amaç ve kapsamı, bireysel emeklilik sisteminin tarafları, sistemin işleyişi, finansman kaynakları, emeklilik yatırım fonları, devlet katkısı ve son olarak tarafların hak ve yükümlükleri açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise araştırma ile ilgili literatür çalışmalarına yer verilmiş, ekonometrik yöntem ve veri seti açıklanmıştır. Elde edilen veriler Vektör Otoregresif modeli (VAR) ile analiz edilmiş ve sonuçlar yorumlanarak öneriler ortaya konmuştur.

Araştırmanın Problemi

Bireylerin yaşam sürelerinin uzaması, artan sağlık ve emeklilik harcamaları ile kamu üzerinde artan finansal yük zamanla ülkeleri finansal krize sürüklemektedir. Emeklilik fonları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kaynak yaratma açısından önem arz etmektedir. Sistemde toplanan tasarrufların emeklilik yatırım fonlarına yönlendirilmesi ve bu fonların para ve sermaye piyasalarında işlem görmesi ile ülke ekonomisine kaynak yaratılmaktadır. Ülkelerin kronikleşen cari açıklarına etki ederek tasarruf yatırım dengesinin sağlanmasına, gelir düzeylerinin yükseltilmesi ve gelir adaletinin sağlanması ile cari açığa pozitif etki etmektedir.

Kamu üzerinde artan emeklilik finansal yükün, özel sektör ile paylaşması yönünden önem arz eden sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan bireysel emeklilik sisteminde; seçilen makro değişkenlerin tasarruf düzeylerine etkileri gözlemlenecektir.

Araştırmanın Amacı

2003 yılında ilk emeklilik sözleşmesinin yapılması ile sistem, gönüllük esasına dayanarak fiilen başlamıştır. Sistemin mikro amacı; kişileri tasarrufa yönlendirerek bu tasarrufların emeklilik dönemlerinde ek gelir olarak kullanabilmelerini sağlamak, makro amacı ise ülke ekonomisine kaynak ve sermaye birikimi elde etmektir.

Bu amaç ile bu çalışmada; makro ekonomik değişkenlerin sisteme dahil olan katılımcıların sayısı ve sistemin fon büyüklüğü arasındaki ilişkinin etkilerini görmek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taramalarında genel olarak bireysel emeklilik sistemlerinin uygulanışı, gelişimi gibi genel çalışmalar yapılmış ancak makro düzeylerdeki değişkenlerin sistem tasarruflarına etkilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür.

Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin gelişimi çok yeni olmasına rağmen yatırıma yönlendirilen fonların büyüklüğü ve GSYİH içerisindeki payı dikkate alındığında tezin bu konudaki literatüre katkı yapması beklenmektedir.

Tezin bireysel emeklilik sistemi üzerine çalışmaların yapılması sistemin gelişimine karşı bir öngörü, çalışmada makro ekonomik değişkenlerin tasarruflara etkileri incelenmesi ile ülkeler ve bireylerin tasarrufları birlikte değerlendirildiğinde ekonomik gelişimlere ve ekonomik kalkınmaya ortam yaratması yönünden önem arz edileceği düşünülmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin sorunlarına çözebilecek bazı yapısal reformların gündeme gelmiş, yapılan vergi teşvikleri, devlet katkısı gibi teşvik mekanizmaları ile sosyal güvenli sistemi sosyal risklerin bireysel emeklilik sistemi tarafından paylaşılması kamu emeklilik sisteminin yükünü hafifletmesi sayesinde çalışmanın katma değer yönünün önem arz edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesinde Vektör Otoregresif modeller (VAR) kullanılmıştır. Vektör Otoregresif Modeller, zaman serileri üzerine yapılan ekonomik çalışmalarda kullanılmaktadır. VAR modeli ile tek bir modelle pek çok değişkenin öngörüsü yapılmakta, makro değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmekte, rassal şokların değişkenler üzerindeki dinamik etkisi belirlenebilmektedir (Sarı, 2008:04).

VAR modeli, diğer eşanlı modellerin aksine, değişkenleri içsel ve dışsal olarak ayırmamakta, tüm değişkenler içsel olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu modelde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri yer aldığından geleceğe yönelik güçlü tahminler yapmaya da olanak sağlamaktadır.

İki değişkenli bir VAR modelinin standart gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + v_{1t} \quad (1)$$

$$x_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i} x_{t-i} + v_{2t} \quad (2)$$

Eşitlik-1 ve Eşitlik-2.'de (p) gecikme uzunluğunu, (v) ise varyansları sabit dağılıma sahip rassal hata terimlerini temsil etmektedir. Bu modeldeki her bir denklem klasik en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmektedir.

VAR modelinde öncelikle zaman serilerinin durağan olup olmadığı sınanır ve seriler durağan değilse uygun analiz teknikleri ile durağanlaştırılmaktadır. Daha sonra gecikme uzunluğu seçilerek nedensellik testleri yapılmaktadır. VAR modeli gecikme uzunluklarına oldukça duyarlıdır. Bunun sebebi, VAR modelinin sistemdeki her değişkenin hem kendi gecikmeli değerinin hem de diğer değişkenlerin gecikmeli değerinin bir fonksiyonu olmasından kaynaklanmaktadır (Çiftçi ve Eşmen, 2017:90). VAR analizinde son olarak da sisteme şoklar verilerek değişkenlerin tepkileri ölçülmektedir (Işık ve Acar, 2006:15).

Araştırmanın Kapsam ve Kısıtı

Çalışmada kapsam olarak 2010:1 - 2020:09 dönemine ilişkin aylık veriler kullanılmıştır. Kullanılan verilerin 2010:1 - 2020:09 olarak alınmasının nedeni bireysel emeklilik sisteminin Türkiye’de 2003 yılında başlaması ve 2008 küresel finansal krizin etkilerini gözlemleyebilmektedir.

Analizde bağımsız değişkenlerin Türkiye İstatistik Kurumu ve T. C. Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)n’den alınan veriler, bağımlı değişkenlerin ise Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM)’den elde edilecek veriler kullanılmıştır.

Araştırmanın alt soruları aşağıda verilmiştir.

- Enflasyon oranı ile BES katılımcı sayısı arasında bir ilişki var mıdır?
- Enflasyon oranı ile BES fon büyüklüğü arasında bir ilişki var mıdır?
- GSYİH oranı ile BES katılımcı sayısı arasında bir ilişki var mıdır?
- GSYİH oranı ile BES fon büyüklüğü arasında bir ilişki var mıdır?
- Faiz oranı ile BES katılımcı sayısı arasında bir ilişki var mıdır?
- Faiz oranı ile BES fon büyüklüğü arasında bir ilişki var mıdır?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SİGORTACILIK KAVRAMI

Bu bölümde sosyal güvenlik sistemi, sigortacılık kavramına ilişkin tanımlamalar ve temel kavramlara yer verilmiştir.

1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı

Sosyal güvenlik, “sosyal” ve “güvenlik” sözcüklerin oluşturduğu bir terimdir. Sosyal kelimesi Latince'den Türkçeye gelen bir kavramdır. Anlam olarak arkadaş, yoldaş, meslektaş anlamına gelen *socius* kelimesine dayanılarak türemiştir. Güvenlik sözcüğü, herhangi bir tehlike ya da tehdit durumunun yokluğu anlamına gelmektedir (Aydın, 2008: 19).

İnsanoğlunun birçok sosyal riskle karşı karşıya kalması, onun korunma ve güvenlik ihtiyacının giderilmesini gerekli kılmaktadır. Modern insanın endüstriyi geliştirme isteği, çalışanların karşılaşabileceği mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik nitelikteki riskleri arttırmış ve zamanla yeni birtakım sosyal risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ayhan, 2012: 42).

İnsanoğlu yaşamı boyunca karşı karşıya gelebilecek riskleri asgari düzeye indirebilmek için bazı önlemler almış ve mümkün olduğunca başkalarına muhtaç kalmadan hayatlarını devam ettirebilmelerinin çabalarını aramıştır (Erol, 2019: 11).

Sosyal güvenlik insanların var oluşları ile birlikte hayatını idame edebilecek durumları güvence altına alma ihtiyacı ile doğmuştur. Çağımızın insanları yalnızca bugünü değil hayatın geri kalan günlerinde ailesinin ve kendisinin geçimini sağlamak ister. Bu durumda devlet herkese asgari bir geliri garanti ederken, bireylere çalışmaları sayesinde asgari geçim sınırı üstünde bir gelir sağlama olanağı vermelidir (Ayhan, 2012: 44).

Sosyal güvenlik, toplumun tüm bireylerinin sosyal risklere karşı korunması amacıyla gerekli önlemlerin alınması ve doğabilecek zararların karşılanması anlamını taşır (Şenocak, 2009: 410). Sosyal güvenliğin ana işlevi sosyal risklerin sonucu gelir kaybı veya gider artışlarına karşı telafi edici sosyal yardım ve destekleri sunmaktır. Bu amaçla insanoğlunun hayatlarını idame etme, muhtaçlığa düşmeden ve hürriyetinden fedakarlık etmeden hayat düzenini sağlamaya yönelik kamusal sosyal düzenleme, sosyal sigorta,

sosyal yardımlar ve muhtelif sosyal hizmetler alanındaki önlemler yer almaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik ile toplumdaki her bireyin ekonomik, fizyolojik, sosyal ve politik risklere karşı korunması ve devletin bu görevi yerine getirmesi beklenmektedir (Türker, 2011: 16).

Sosyal güvenlik kavramı bugüne kadar farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sosyal güvenlik kavramı; dünya sosyal politika, mevzuat ve uygulamalardaki gelişmeleri 1948 Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesinde en geniş anlamı ile evrensel olarak açıklamıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) sosyal güvenlik kavramını; *“Toplunun, hastalık, doğum, iş kazası, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve ölüm nedeniyle kazancın kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasının yol açacağı ekonomik ve sosyal sıkıntılara karşı, bir dizi kamusal önlem yoluyla üyeleri için sağladığı koruma; sağlık hizmetleri; ve çocuklu aileler için çocuk yardımlarıdır”* olarak açıklamıştır.

Başka bir tanımda sosyal güvenlik kavramını; *“İnsanların istek ve iradeleri dışında mal varlığı, gelir kaybı, çalışma gücü kayıplara neden olan riskleri telafi ve tanzim etmeye yönelik önlemlerdir”* olarak açıklanmıştır (Erol, 2019: 11).

1.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihçesi

Türk tarihinde sosyal güvenlik uygulamalarını Orta Asya, Anadolu Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere 4 ayrı dönemde ele alınabilir. Orta Asya’da aile bağı kavramı güçlü olduğu için yardımlar ve dayanışma sosyal yardım olarak ön plana çıkmakta yerleşik hayat ile birlikte yardımlaşmalar kurulan vakıflar sayesinde sosyal yardım ön plana çıkmıştır.

Anadolu Selçuklu döneminde halk göçebe, köylü ve şehirli olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Köyüler devlet arazisinin miri arazi olarak adlandırılan arazilerinde tarım yaparak elde edilen gelirler ile dayanışma ve yardım kuruluşlarına katkı sağlamıştır. Şehirde oturanlar genelde ticaret ile uğraşan kesim olup, ahi teşkilatında iş kollarına göre kurulan lonca sistemi ile vakıf sistemlerine tesis edilmiş sosyal yardımlaşmalara olanak sağlamıştır (Dilik, 1988: 67).

Osmanlı İmparatorluğunda ahi teşkilatının devamı niteliğinde gedik ve lonca teşkilatı adı altında ekonomik ve sosyal teşkilatlanma örgütlenmeler 18. yy.’a kadar etkinliğini sürdürmüştür. 1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi sosyal güvenlik alanında

oluşturulan önemli bir düzenlemedir. 1886 Askeri Tekaüt Sandığı ve 1882 Sivil Memurlar Emekliği Sandığı Osmanlı İmparatorluğu sosyal güvenlik alanından önemli gelişmelerdir (Şenocak, 2009: 425).

“Türkiye Cumhuriyeti tarihi 1921 yılında 151 sayılı kanun ile kurulan Amele Birliği ülkemizin kanun ile kurulan ilk sosyal güvenlik kuruluşu ile başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında çok dar kapsamlı olmasına rağmen birçok emeklilik ve yardımlaşma kuruluşlarını öngören kanunlar çıkarılmıştır. 1926 İmalatı Harbiye Teavün ve Sigorta Sandığı, 1934 Devlet Demir Yolları ve Limanlar İdaresi’nin Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı, 1935 Telgraf ve Telefon İdaresi Biriktirme ve Yardım Sandığı, 1937 T.C. Ziraat Bankası Memurları Tekaüt Sandığı, 1937 Deniz Yolları ve Akay İşletmeleriyle Fabrika ve Havuzlar İdaresi Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı, 1938 Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı, Emlak ve Eytam Bankası Memurları Tekaüt Sandığı, T.C. Merkez Bankası Memurları Tekaüt Sandığı gibi birçok emeklilik ve yardımlaşma sandığı kurulmuştur” [1].

“Sosyal sigortalar ile ilgili ilk kanun 1945 yılında kabul edilen 4772 sayılı iş kanunudur. 1945 yılında takip eden 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu, 1950 yılında İhtiyarlık Sigortası Kanunu, 1951 yılında Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu, 1957 yılında Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Sosyal güvenlik dışında yaşanan önemli gelişmelere 1961 yılında kabul edilen T.C. anayasasında sosyal güvenlik kavramı ilk kez ana yasal terminolojiye girmiştir. 1982 anayasası ile sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altındaki üçüncü bölümde sosyal güvenlik hakkı düzenlenmiştir” [1].

Tüm bu gelişmeler, sosyal güvenlik sistemin kurumsallaşmasını sağlayan içsel iktisadi, sosyal ve siyasi faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrası dünyada ortaya çıkan bloklaşma, Beveridge Raporu ile sosyal güvenlik sistemin kurumsallaşmasını sağlayan dışsal faktörlerdir. 1921 yılından sonra yaşanan gelişmeler ile bütüncül bir sosyal güvenlik sisteminin gereksinimi gerekmekte olup Türkiye’de SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur olmak üzere üç sosyal sigortanın temelini oluşturmuştur (Gökbayrak, 2010: 145).

Genel olarak değerlendirildiğinde sosyal güvenlik sistemi önemli süreçler içerisinde gelişmeler göstermiş, işgücü piyasasının yapısal sorunları, işsizlik, istihdamda yaşanan değişimler ve beklentiler, sistemin bütüncül bir bakış ile bakıldığında yapısal

sorunlar sistemde yapılanma gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde günümüze kadar birçok kanun ve değişiklikler meydana gelmiş olup, 01.10.2008 tarihinde 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile son halini almıştır.

1.3. Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Bu bölümde Türkiye’de uygulanan sosyal güvenlik kurumları incelenmiştir.

1.3.1. Sosyal Güvenlik Kurumları

“1961 yılında kabul edilen T.C. Anayasası ile Sosyal kavramı ilk kez çalışma hayatı ve sosyal politikalara ilişkin anayasal terminolojisine girmiştir. 1982 yılında kabul edilen T.C. Anayasası ile 1961 anayasasında sosyal güvenlik ile 48. maddesine eklenen maddeler ile sosyal güvenlik anlamında devlete önemli görevler yüklemiştir” [1].

Ülkemizde birçok sosyal güvenlik kurumu kurulmuş olup, sosyal güvenlik kurumlarından T.C. Emekli Sandığı, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) ve T.C. Sosyal Sigortalar Kurumları ele alınmıştır

1.3.1.1. Emekli Sandığı

Emekli Sandığı, kamuda çalışan memurların ve bakmak ile yükümlü olduğu bireylerin sosyal güvence tanıyan aynı zamanda özel olarak çıkarılan kanunlarla emekli sandığına ilişkilendirilen diğer kamu görevlilerine sosyal güvence sağlayan sosyal güvenlik kuruluşudur. (Bağcı, 2006: 8) Emekli Sandığı gelirleri ise çalışanlardan elde edilen kesenekler, devlet katkısı, ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (Yeşilyurt, 2019: 23).

01.01.1950 tarihinde 5434 sayılı Kanun ile kabul edilen emekli sandığı sayıları 11’i bulan mevcut emeklilik sandıklarını birleştirerek ortadan kaldırılmış, yapının yürütülebilmesi için T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 16.05.2006 tarihinde kabul edilen 5502 sayılı kanun ile kurumsal yapısı sonra ermiş ve Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlanmıştır (Oral, 2008: 162).

1.3.1.2. Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur)

Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kısa adı Bağ-Kur olup, genel olarak bağımsız çalışanlara sosyal güvence vermektedir. (Resmi Gazete, 02.09.1971: 1479 Sayılı Kanun) 02.09.1971 tarihli 1479 sayılı kanun ile esnaf ve sanatkarlar ve diğer bağımsız çalışanlar tarafından kurulmuş olan kurum yaşlılık, malullük, ölüm ve sağlık hizmetlerini vermektedir (Ayhan, 1999: 3).

Bağ-Kur bir basamak sistemine sahip olup, 1-12 basamakları bulunmaktadır. Bağ-Kur kişilerin sigortalısı bakımından isteğe bağlı veya zorunlu Bağ-Kur olarak ikiye ayrılmıştır (Yeşilyurt, 2019:24).

Kişilerin SSK ve Emekli Sandığından farklı olarak sigorta primlerin kendilerinin ödediği sistemdir. 17 Ekim 1983 yılında kabul edilen 2926 sayılı yasa ile tarımda bağımsız çalışanlarında kurum kapsamına alınmıştır. 16.05.2006 tarihinde kabul edilen 5502 sayılı kanun ile kurumsal yapısı sonra ermiş ve Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlanmıştır (Oral, 2008:162)

1.3.1.3. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)

Sigortalı ve onların hak sahiplerini iş kazaları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı koruma sağlayan sistem; işçi ve işverenler tarafından ödenen primler ile sosyal sigortalar kurumunun gelir kaynağını oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik kurumu, bağımlı çalışan gruplarından işçilere ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere güvence veren bir sistemdir (Bağcı, 2006: 09).

“Ülkemizde sosyal sigortaların kurulması ilk kez 1936 tarih 3008 iş kanunu ile öngörülmüştür. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), 09.07.1945 yılında kabul edilen 4792 sayılı kanun ile kurulmuştur. Sosyal sigorta kollarına çeşitli kanunlar ile düzenlemeler yapılmış 1961 anayasası ile sosyal sigortalar kavramına ilişkin düzenlemeler gözden geçirilerek 17.07.1964 tarihli 506 sayılı sosyal sigortalar birleştirilmiş, 01.03.1965 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile sosyal sigortalar kurumu haline dönüşmüştür” [1]. Sosyal Sigortalar Kurumu 16.05.2006 tarihinde kabul edilen 5502 sayılı kanun ile Emekli Sandığı ve Bağ-Kur kurumları ile birleşerek Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında birleşmiştir.

1.3.2. Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Kurumları

Tamamlayıcı programlar, bireylerin kamu sosyal güvenlik kurumlarına ek olarak sosyal güvenliği sağlayan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), Amele Birliği, Özel Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik sistemlerini uygulamaktadır. Başlıca tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları şunlardır;

1.3.2.1. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)

Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), üyelerin emeklilik, ölüm ve maluliyet alanlarında ek yardımlar sağlamak üzerine kamu sosyal güvenlik uygulamalarının tamamlayıcısı bir mesleki emeklilik fonudur. Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren OYAK'ın üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı mensupları ile 205 sayılı kanunda belirtilen şekliyle siviller dahil kendi isteğiyle katılan çalışanlardan oluşmaktadır (Bağcı, 2006: 12).

“Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK); üyelerin karşılaşılabilecekleri sosyal ve fiziksel risklere karşı 205 sayılı ve 03 Ocak 1961 tarihli yasallaşmış olup, 1 Mart 1961 yılında yaklaşık olarak 65 bin daimi üyenin katılımıyla kurulmuştur” [2]. OYAK'ın gelirleri, aylık maaşlarından daimi çalışan üyelerden %10, geçici çalışan üyelerden ise aylık maaşlardan %5 oranında prim kesilmesi ile kurumun geliri olarak işletilmektedir (Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu, (1961,01 03) Resmi Gazete (3431)Erişim Adresi:<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.205.pdf>).

OYAK, daimi üyelerine emeklilik, maluliyet, konut edinme ve ölüm yardımı, geçici üyelerin ise sisteme katılım sağladıkları süre boyunca maluliyet ve ölüm yardımı yapmaktadır. Sistemin daimi üyeleri vefat etmesi halinde varislerine yardımı hak etmek ile birlikte, geçici üyelerin ise üyesi bulunduğu süre içerisinde varisleri ölüm yardımı alabilir. OYAK, daimi üyelerin sosyal birtakım ihtiyaçları için konut inşaatı, konut kredisi, ordu evi, ordu üyelerin çocuklarına yurt, burs, okul, staj gibi konularda yardım faaliyeti vermektedir (Elkatmış, 2012: 8).

1.3.2.2. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN)

“İlkokul Öğretmenleri Sağlı ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), 1943 Tarih 4357 sayılı kanun ile ek sosyal güvenlik fonksiyonu görmek üzere kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali YÜCEL tarafından kurucusu olduğu sandık, öğretmenlerden hastalananlara, evlenenlere, doğum yapanlara, çocuklarını okutacaklara, vefat eden öğretmenlerin ailelerine yardım etmek ve geçinme, sağlık ve içtimai yardımlara taalluk eden öğretmenlerin birbirlerine yardım edici durumlara getirmek amacı ile kurulmuştur” [3].

İLKSAN, üyelerden her ay kesilen aidatlar, bağışlar, devlet bütçesinden yapılan yardımlar, sandık gelirlerin nemalandırmasından elde edilen kar ve gelirler, sandığın kullanım amaçlarına uygun olarak satın alınan tesisler veya kar amaçlı kiralanması amacıyla tadilat sonrası kira ve işletilmesi sandığın gelir kalemleridir (Gökalp, 2018: 75).

1.3.2.3. Amele Birliği

Maden işçilerin ağır çalışma koşulları, düşük ücret politikaları, yetersiz emniyet tedbirleri altında çalışmaktadır. Bu ağır şartlar altında çalışan maden ameleleri zaman zaman sesini duyurmak amacı ile grevler yapmış o dönem mevcut hükümet işçi hareketlerinden olumsuz havayı dağıtmak amacı ile 10.09.1921 tarihinde 151 sayılı Havza-i Fahmiyye Amele Kanununun 4 maddesi şekli hükümleri ile iktisat vekaletine bağlı olarak Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığının ilk temelleri atılmıştır (Karakök, 2011: 358).

“22 Temmuz 1923 yılında bakanlar kurulu tarafından onaylanan Amele Birliği Talimatnamesi ile ülkemizin ilk sosyal yardım kuruluşudur. Amele Birliği, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak yönetimi, işleyiş ve denetime bağlı kendine ait yönetmeliğine göre görev yapan idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliği bulunmaktadır. Amele Birliği, kapsamında bulunan personele geçici iş görmezlik yardımı, iş kazası yardımları, cenaze yardımı, ikraz, konut edinme ve konut onarım yardımları yapmaktadır” [4].

“Amele birliğine katılım zorunlu olmak ile birlikte, isteğe bağlı katılım sağlanmaktadır. Amele birliğinde prim oranı %3 olup, zorunlu katılımda %2’si işçiler, %1’i işveren tarafından ödenmektedir. İsteğe bağlı katılımda prim oranının tamamı işçi

tarafından ödenmektedir. Amele Birliğinin temel kaynakları ise toplanan primler, fon gelirleri, devlet yardımları ve bağışlardan elde etmektedir” [4].

1.3.2.4. Özel Sigortalar

Genel olarak özel sigortaları; hayat sigortaları ile bireysel emeklilik sistemine katılımı öngören özel sigortalar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kişilerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri risk ve tehlikeler karşı kendilerini güvence altına alma ve güven ihtiyacı özel sigortalarının konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde hayat sigortaları açıklanacak olup, bireysel emeklilik sistemini tezin ikinci bölümde detaylı olarak bilgi verilmiştir.

1.2.3.4.1. Özel Hayat Sigortaları

Özel hayat sigortaları; ölüm, yaşam ve her ikisinin de kapsadığı ölüm ve yaşam ihtimallerine bağlı teminatlar ile ferdi kaza, hastalık sonucu oluşan maluliyet ve tehlikeli hastalık gibi riskleri kapsamını oluşturan sigortadır (Hayat Sigortaları Yönetmeliği, (1996, 09 12) Resmi Gazete (22842) Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22842.pdf>) .

Özel hayat sigortaları konusuna göre, rizikonun oraya çıkması veya çıkmaması durumuna bağlı olarak sigortalıya/lehtara sözleşmeden belirtilmiş miktarda tazminat ödenmesini veya nemalandırılmış birikimin toplu ya da aylık olarak yapılmasını sağlar (Gülhan, 2007: 47) .

Hayat grubu sigortaları dört ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar; hayat sigortası, evlilik/doğum sigortası, sermaye ifta sigortası ve yatırım fonlu sigortalar olarak ele alınır. Hayat grubu sigortalardan en önemlisi olan hayat sigortası; ölüm ve/veya yaşam ihtimallerine bağlı teminatlar ile bunlara ek teminatların verildiği, ürünün özelliğine göre birikim primlerinin de alınabildiği ve tazminat ve/veya birikimlerin belli bir tutarda ya da prim iadesi veya irat şeklinde ödenebildiği hayat grubu sigorta branşıdır (Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği, (2012, 10 10) Resmi Gazete (28437) Erişim Adresi: <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=958>). Türkiye’de 22 adet hayat sigorta işlemi yapmaya yetkin şirket bulunmakta olup, 21 şirket faaliyetine aktif olarak devam etmektedir.

1.4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Yöntemleri

Sosyal güvenlik kurumlarının mali yapısıyla ilgili olan finansman, amaçları doğrultusunda faaliyette bulunabilmeleri için gereken mali kaynaklara sahip olmalarında izlenen yöntem, ilke ve kaynakları ifade etmektedir (Yurdadoğ, 2000: 86)

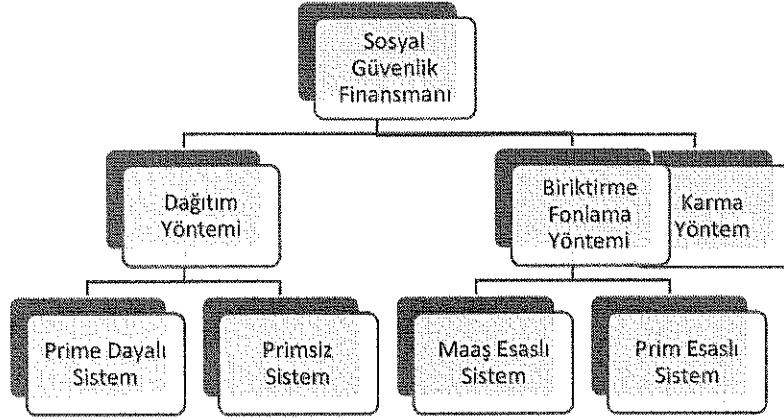
Sosyal güvenlik sistemlerinin ülke gelir ve giderleri ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, ülke ekonomisi içinde çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde finansmanı üç yöntem ile karşılanmaktadır. Bunlar ilki dağıtım yöntemi ikincisi biriktirme fonlama yöntemi ve son yöntem ise karma yöntemdir.

Dağıtım yöntemi sosyal güvenlik toplumun bir sorunu olarak görülmekte ve bireylerin güvenliğini sağlamanın devlete ait olduğu ve tüm giderlerin devlet tarafından sağlanması gerektiğine dayanmaktadır (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018: 916). Devlet kişilerin karşılaştığı risklerin azaltılmasını ve ekonomik güvenliklerin sağlanması için sosyal güvenlik sistemi kurarak işletme zorunluluğu bulunmaktadır (Yeşilyurt, 2019: 16).

Bu yöntemlerden biriktirme fonlama yöntemi ise bireylerin emekliliklerinde karşılaştıkları riskler için bugünden tasarruf yapmaları, sistem kişilerin kendi karşılaştıkları riskleri bireysel sorumluluğa yüklemeye dayamaktadır (Şataf, 2019: 21). Sosyal güvenliği bireye ve bireysel sorumluluk bilincine, bireysel sorumluluk ön plana çıkınca birey kendisinin ve ailesinin ekonomik güvencesini devletten önce düşünmek durumundadır (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018: 917).

Karma yöntem, dağıtım yöntemi ve biriktirme fon yönteminin bazı özelliklerin uygulandığı yöntemdir. Karma yöntem sosyal güvenlik kurumlarının sosyal risk çeşitliliğine göre her iki yöntemin bir arada benimsemesidir (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018: 917).

Sosyal güvenlik finansmanı için kullanılan yöntemler Şekil 1.'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Sosyal Güvenlik Finansmanı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.4.1. Biriktirme Fonlama Yöntemi (Kapitalizasyon Yöntemi)

Sosyal risklerin gelecekte ortaya çıkabilecek harcamalar için önceden karşılık ayrılması esasına dayanan yöntem kapitalizasyon ya da biriktirme fonlama yöntemi olarak adlandırılır (Şataf, 2019: 24).

Bu model ile rasyonel riskler ile gelecekte gerçekleşecek ödemeleri finansa etmek için fon oluşturulur. Fonlama yönteminde işçi ve işverenlerin ödemiş olduğu primler belirlenen fonda toplanmakta ve sigortalılara yapılacak ödemeler bu fonda sağlanmaktadır. Bu yöntemde toplanan primlerin büyük fonlar oluşturmalarına rağmen, tüm kişilere ayrı ayrı hesap açılması, fonda toplanan paranın değer kaybetmelerine karşı korumasının zor olması aynı zamanda enflasyon problemi yaşayan ülkelerde uygulanabilirliğini kaybetmesi gibi eksik tarafları vardır (Sofuoğlu, 2019: 18).

Bu yönteme dayalı bir emeklilik planında, emeklilik ödemeleri, bireylerin aktif çalışma dönemlerinde yaptıkları katkılara göre yapılmaktadır. Bu modelde, bireylerin aktif çalışma dönemlerinde yaptığı katkı payı ödemeleri, özel yatırım fonları tarafından oluşturulan bireysel emeklilik tasarruf hesaplarında takip edilmektedir. Dağıtım modeline dayalı emeklilik planlarının aksine, fonlama esasına dayalı emeklilik planları, emeklilere ödenecek miktarın tahmini için genellikle belirlenmiş katkı esaslı yaklaşımı kullanmaktadır (Zengin, 2018: 9).

Dağıtım yönteminde, gelir ve giderlerin aynı dönemde tahakkuk etmesine karşı, biriktirme fonlama yönteminde gelirlerin toplanması ve finansman harcamasının gerçekleşeceği zaman kadar bir fon oluşturularak yatırım gelirlerinden faydalanmak

istenmektedir. Dağıtım yönetiminde sistemin sosyal transferlere yer vermemesi ya da sınırlı bir şekilde gerçekleştirmesi devletin dışında özel sektöründe fonlama yöntemiyle mekanizmalar geliştirmesini sağlamıştır (Can, 2019: 24).

1.4.1.1. Maaş Esaslı Emeklilik Programları

Kişilerin emeklilik dönemlerinde alacağı maaşların çalışma süreleri yada aktif çalışma sürelerinde almış oldukları maaş düzeylerine göre hesaplandığı modeldir. Kişiler aktif çalışma hayatlarında emeklilik dönemlerinde alacağı emeklilik maaşı çalışırken belirlenmektedir (Yıldırım, 2019: 25).

Emeklilik maaşlarının belirlenmesi, her çalışma yılına ait belirli gelire hak kazanma çalışma hayatı boyunca elde edilmiş ücretlerin endekslenmiş ortalaması veya her ikisinin de birlikte kullanılması ile hesaplanmaktadır (Aydın, 2008: 26).

1.4.1.2. Prim Esaslı Emeklilik Programları

Prim esaslı olarak her çalışanın programa yatırılan primler ve birikimlerinin getirisi ölçüsünde kendisinin sorumlu olduğu programlara prim esaslı emeklilik programları adı verilmektedir. Çalışanlar emeklilik hakkı elde ettiği dönemlerde, yatırılan primlerin yatırım getirileri ile birlikte hak kazanır. Primler sabit ya da değişken olabildiği gibi çalışanlardan, işverenlerden veya her ikisinden de kesilebilmektedir. Çalışanlar emeklilik dönemlerinde ödemiş oldukları primleri toplu bir şekilde alabildiği gibi maaş ödemesi şeklinde de alabilmektedir (Aydın, 2008: 29).

Bu sisteme katılanlar, çalışanlar ile işverenlerin prim katkıları ile yatırım kazançların toplandığı bireysel fon hesapları bulunmaktadır. Üye kişilerin emeklilik maaşları emeklilik kazandığı dönemde emeklilik fon hesabında bulunan para miktarına bağlıdır. Gelirin belirli bir yüzdesi olarak sisteme yapılan katkılar, uzun süre hizmet veren çalışanlara tatmin edici seviyede emeklilik geliri sağlamaktadır (Yanardağ, 2010: 43).

1.4.2. Dağıtım Yöntemi

Pay-As-you-go ya da PAYGO olarak adlandırılan yöntem, belirli bir dönemde ödenmesi gereken sosyal güvenlik harcamalarının yine belli bir dönemde elde edilen gelirler ile karşılanması esasında dayanır. Başka bir ifade ile elde edilen prim gelirlerin toplanması ve giderlerin karşılanması için dağıtılması mantığıdır (Şataf, 2019: 22).

Biriktirme fonlama yönteminin uygulanmasında enflasyon problemi yaşayan ülkelerde yaşanacak sorunlar nedeniyle bu ülkelerde dağıtım yöntemini geliştirmiştir. Dağıtım yöntemi, belirli bir dönemdeki gelirleri ile aynı dönemdeki giderlerin karşılanmasını hedeflemektedir (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018:916). Bu yöntem aktif çalışanlardan toplanan primlerin, aynı dönemde bulunan emekliliklerin finansmanı için kullanılır. Dağıtım modeli gelir transferi şeklinde çalışması nedeniyle prim ödeyen sayılarındaki azalmalar sistemin çalışmasını etkilemektedir (Aydın, 2008: 28).

Dağıtım yönteminde programın dengede olması için temel şart gelirler ile gider harcamaların dengede olması gerekir. Yöntemde gelirler ve giderler sürekli denge durumundadır (Yurdadoğ, 2000: 90).

Dağıtım yönteminde de emeklilik programının dengede olması için temel şart gelirlerin harcamalara denk olması olduğundan $L_{2t+1} = L_{1t}$ formüle göre belirli dönemde emekliliklere yapılacak harcamalara, aynı belirli dönemdeki çalışan sigortalı işçilerin prim ödemelerine eşit olmaktadır (Yurdadoğ, 2000: 90).

Dağıtım yönteminde, belirli bir dönemde aktif sigortalıların ödedikleri prim gelirleri, aynı dönemde sigortalılara ve bağımlılarına yapılacak olan sigorta yardımlarını karşılamaktadır (Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, sosyal güvenlik ihtisas komisyon raporu 2007: 1).

1.4.2.1. Prime Dayalı Sistem

Prime dayalı sistemde, korunması gereken sosyal kesimi bir sosyal güvenlik çatısı altında toplayarak sigortalı, işveren ve devlet taraflarınca alınan katkılar ile kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır (Yeşilyurt, 2019: 18). Bireylerin karşılaştıkları risklerin azaltılmasına ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasına olanak sağlayan sistem emekli ve çalışan kuşaklar arasında ve aynı kuşaktaki farklı gelir grupları arasındaki dayanışmayı sağlamaktır. Yüksek gelir grubundan toplanan primler yoluyla dar gelirli olanların asgari bir gelir düzeyine kadar desteklenmesine imkan veren sistemin hedefi sosyal ve ekonomik risklere karşı toplumun tüm bireylerine güvence sağlamaktır (Aydın, 2008: 29).

1.4.2.2. Primsiz Sistem

Sosyal risklerin korunmaya muhtaç olanlara, sigortalı olma yada prim ödeme şartının aranmadığı, devlet tarafından tüm ülkeyi kapsayan vergi kalemlerinden karşılandığı ve bu harcamaların ağırlıklı olarak sosyal yardım ve hizmeti kapsayan sosyal güvenlik finansman yöntemidir. Bu yöntemde yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru bir gelir transferidir (Özaydın, 2014:98).

1.4.3. Karma Yöntem

Karma yöntem, dağıtım yöntemi ve biriktirme fonlama yönteminin bazı niteliklerini alarak üçüncü bir finansman yöntem uygulamasıdır. Karma yöntem yüksek enflasyon sonucun meydana gelen aşınma ve fonların etkin olarak işletilmemesi nedenleri ile biriktirme fonlama yönteminin değişik biçimlerde uygulanmasıdır (Yurdadoğ, 2000: 91).

Uygulanan yöntem, ödenmiş primler ve matematik karşılıkların ayrılıp ayrılmadığına bakıldığı fakat matematik karşılığının ayrılmasına rağmen ödenmiş primlere karşılığının ayrılmadığı ve kapitalizasyon yönteminin değişik bir uygulaması olarak görülmektedir (Dilik, 1992: 251).

1.5. Sigortacılık Kavramı

İlk çağlarda insanların toplayıcı, göçebe ve avcı konumlarından yerleşik yaşama geçmeleri ile birlikte yeni birtakım yenilikleri beraberinde getirmiştir. İnsanların yerleşik yaşama geçmeleri akabinde üretim başlamış, insanların ihtiyaçları karşılığı ürün alışverişlerinde takas sistemini kullanmışlardır. Paranın bulunması ile ticaret kavramı gelişme göstermiş ve giderek insanlar arasında ihtiyaçlarından çok ticaret eylemi haline gelmiştir. Ticaret ile uğraşan kişilerin ticari ürünlerinde çeşitli risk ve olağanüstü durumlar ile karşı karşıya gelinmiş, birtakım çözümler bulundu ise de o günkü ihtiyaçların karşılamaya yetmemesi nedeniyle bir sistem arayışı sonucu sigorta sistemi ortaya çıkmıştır (Ünal, 2019: 4).

Sigorta, latince 'sicurta' kelimesinden gelen güvence anlamında bir kavramdır. İnsanoğlu yaşamı boyunca tabii ve sosyal nitelikte birçok tehlikelere karşı karşıya gelmektedir. Sigorta tüm bu rizikolara karşı kişinin güvenlik ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Sigorta kişilerin belli birtakım para ödemesi karşılığı sonucu toplanan paraların sadece

tehlikenin gerçekleşmesi sonucu zarara uğrayan kişilerin zararını karşılamada kullanılan ekonomik bir düzenlemedir (Ünlü, 2013: 281).

Türk Ticaret Kanunu 1263. maddesinde sigorta kavramı “*Sigorta bir akittir ki, bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır*” olarak tanımlamıştır.

Türk Ticaret Kanunu 1401. maddesinde sigorta sözleşmesi “*sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun, meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşmedir*” olarak tanımlanmıştır.

1.6. Türkiye’de Sigortacılığın Tarihsel Gelişimi

Dünyada sigorta ve sigortacılık tarihi milattan öncesine kadar uzanan Babiller ve Hammurabi Kanunlarına kadar dayanmak ile birlikte günümüz sigortacılığı 1871 yılında İngiliz parlamentosunun çıkardığı kanun ile birlik haline gelen Edward Lloyd’un ilk yangın sigorta şirketi Friendly Society’e dayanmaktadır.

Ülkemizde sigorta benzeri uygulamalara Osmanlı İmparatorluğu’ndan önce Anadolu Selçuklu Devleti’nde de vardı. Yağmaya uğrayan kervanların zararları devlet tarafından tazmin ediliyordu. Bu tazminin giderleri devlet hazinesinden ve savaşlardan elde edilen ganimetlerden karşılanıyordu. Batıdaki birçok kurum ve uygulama gibi sigortacılık da Osmanlı’ya yansdı. Osmanlı İmparatorluğunda toplum içindeki küçük, mahalli dayanışma ve yardımlaşma sandıkları artan ihtiyaçlara cevap vermediğinden, sigorta ihtiyacı doğdu (Yayla, 2019: 110).

“Türkiye’de sigortacılık 5 Haziran 1870’te İstanbul’un Beyoğlu ilçesinde çıkan büyük Beyoğlu yangını ile ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda bu tarihten sonra yangın güvenliği ve yangın sigortası sigortacılık için başlangıç olmuştur” [5].

“Türkiye’de sigortacılık faaliyeti 1872 yılında İngilizler tarafından açılan temsilcilik ile başlamış, akabinde 1878 yılında Fransızlar tarafından ilk sigorta şirketi faaliyet göstermiştir. İngilizler ve Fransızlar’dan sonra birçok yabancı şirket de sigortacılık faaliyetine başlamışlardır. O yıllarda mevcut ihtiyaçları karşılamasına rağmen sigortacılık yönünde herhangi bir kanun yada düzenleme bulunmaması nedeniyle şirketler denetimsiz ve diledikleri gibi hareket etmişlerdir. 1893 yılında Osmanlı Umum Sigorta Şirketi ilk yerli şirket olarak çalışmaya başlamıştır. Sigorta şirketlerinin çalışma usul ve esaslarına 1908 ve 1914 yılında çeşitli düzenlemeler yapılmış, 1939 yılında tüm sigorta şirketleri ticaret bakanlığına bağlanmıştır. 1959 yılında 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu, 1987 yılında 3379 sayılı kanun ile düzenlemeler eklenmiş olup, 14 Haziran 2007 yılından çıkarılan 5684 sayılı kanun ile Sigortacılık Kanununa son düzenlemeler yapılmıştır” [6]. 2019 yılı sonu itibari ile hayat dışı sigorta branşında 41 sigorta şirketi faaliyet sürmektedir.

1.7.Sigortacılık İle İlgili Temel Kavramlar

Sigortacılık ile ilgili temel kavramlar bu bölümde açıklanmıştır.

1.7.1. Sigortacı

14 Şubat 2020 tarih 31039 sayılı sigorta sözleşmelerinde bilgilendirmeye ilişkin yönetmeliğin dördüncü maddesi sigortacıyı “*Belli bir prim karşılığında sigorta sözleşmesi ile risk üstlenen kişiyi*” olarak tanımlamıştır.

Bir başka tanıma göre sigortacı; “*sigorta olmak isteyen, şahıs veya müesseselere, teminat veren ve kuruluşları kanunlarla belirlenmiş olan şirketlerdir*” olarak tanımlanmıştır (Çamlıbel, 2005: 124).

1.7.2. Sigortalı

Sigortalı, sigortacı ile sigorta sözleşmesini yapan ve prim ödeme yükümlülüğü altına giren kimselerdir (Çamlıbel, 2005: 126).

1.7.3. Sigorta Poliçesi

“Sigortacı ile sigortalı arasındaki sigorta sözleşmesinin yazılı, yasal delilidir. Bir sigorta poliçesinde genel olarak, sigortacıyı ve sigortalıyı tanımlayıcı bilgiler, sigorta

konusuna ilişkin açıklamalar, teminatın kapsamı, sigorta bedeli, sözleşmenin süresi, prim miktarı, poliçenin düzenlenme tarihi, tarafların borç ve yükümlülükleri gibi bilgiler bulunmaktadır” [7].

1.7.4. Sigorta Primi

Sigorta primi, tehlikenin gerçekleşmesi halinde ödenecek olan sigorta tazminatı veya bedelini karşılamak üzere sigorta ettirenden alınan paradır (Narbayve Güllüce, 2016: 1975).

1.7.5. Sigorta Bedeli

“Teminat kapsamındaki bir tehlikenin gerçekleşmesi veya sigortalının üçüncü şahıslara karşı sorumlu duruma düşmesi halinde, sigortacının ödemekle yükümlü olduğu, poliçede belirtilen ve tazminata esas oluşturan azami bedeldir” [7].

Sigorta poliçesinde gösterilen ve rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigortalıya ödenecek meblağ olarak tanımlanmıştır (Çamlıbel, 2005: 124).

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bu bölümde bireysel emeklilik sistemini, bireysel emeklilik sisteminin tanımı, dünyada ve Türkiye’deki tarihçesi, bireysel emeklilik sisteminin amaç ve kapsamı, bireysel emeklilik sisteminin tarafları, sistemin işleyişi, finansman kaynakları, emeklilik yatırım fonları, devlet katkısı ve son olarak tarafların hak ve yükümlükleri açıklanacaktır.

“Emeklilik kavramı, çalışan bireylerin, hastalık, yaşlılık ve kaza gibi nedenlerden dolayı çalışamaz duruma gelmeleri ve ihtiyaçlarını gideren gelirden yoksun kalma risklerini ortadan kaldırmak için katıldıkları bir yapıdır” [8].

Günümüzde bireylerin artan istek ve ihtiyaçları arasında geleceğini güvence altına alma isteği ön plana çıkmaktadır. Devlet, bireylerin geleceklerini güvence altına alma ile ilgili tedbirler alarak ve bu doğrultuda çalışmalar yaparak sosyal güvenlik sistemini oluşturmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin zaman içinde yetersiz kalması ve mali sürdürülebilirliğini sağlaması için de sosyal güvenlik uygulamalarını gündeme getirmiştir (Kocabıyık ve Küçükçakal, 2018: 234).

Ülke nüfusun yaşlanması, artan yaşam süreleri, aktif-pasif sigortalı dengesinin bozulması, kamu üzerinde artan sağlık ve emeklilik maliyetleri, ekonomik dalgalanmalar, enflasyon, işsizliğin artması ve kaçak sigortalı çalışması gibi birçok nedenler sosyal sigortalar sistemini sıkıntı içine sokmuştur. Bu sonuçlar ile ülkeler sosyal güvenlik sistemi üzerinde birçok reform gerçekleştirmiş, yükü artan kamu ödemeleri için emeklilik yaşı yükseltilmiş, emeklilik ödemeleri azaltılması üzerinde durulmuştur. Tüm bu sebepler ile kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcı konumda olan özel emeklilik sistemi rejimleri ortaya çıkmıştır (Eryılmaz, 2019: 31).

Bireysel emeklilik sistemi sosyal güvenlik kurumlarındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmamakta olup, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı pozisyonundadır. Bireylerin yaşam sürelerinin uzaması, kamu üzerinde artan sağlık ve emeklilik harcamaları, bireylere emeklilik dönemlerinde sosyal korumalar konusunda yetersiz kalması gibi nedenler ile sistemin emeklilik uygulamalarının gözden geçirilmesine ve ülkeleri alternatif politikalar üretmeye zorlamıştır. Yapılacak reformlar ile mevcut emeklilik sistemin güçlendirilmesi, kamu emeklilik sistemine ek olarak kişilerin tasarruf ve sermaye birikimlerine uygun olarak programının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bireyler sisteme gönüllülük esası ile katılabileceği gibi 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda yapılan değişiklik ile 01.01.2017 yılında işgücünde olan 45 yaş altı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşların sisteme katılımı zorunlu olan otomatik katılım sistemi ile de katılabilmektedir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803) Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı

Emeklilik gözetim merkezine göre Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), “*Bireylerin emeklilik dönemlerine yönelik tasarruflarını yatırma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde ek bir gelir sağlayan, bireylerin ekonomik refah seviyelerin artmasına, yapmış oldukları tasarrufları uzun vadeli yatırıma yönlendirerek istihdamın artmasına ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmasına, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesine, kamu üzerinde artan sosyal güvenlik yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların yatırıma yönlendirmesi ile sermaye piyasasının derinleşmesine olanak sağlayan ve bireylerin emeklilik dönemlerinde ekonomik yaşam standartlarını korumasına yardımcı olan özel bir emeklilik sistemidir*” olarak açıklanmıştır [9].

Bir başka tanıma göre, “*Bireysel emeklilik sistemi; bireylerin çalışma yaşamları boyunca elde ettiği kazançlarının tasarrufları ile ödenen katkı paylarının uzun vadeli yatırıma yönlendirerek bireylerin emeklilik dönemlerinde, yaşam standartlarını koruyabilmeleri için ek bir gelir elde etmelerini sağlayan özel bir emeklilik sistemidir*” olarak tanımlanmıştır (Seyfullahoğulları vd, 2017: 108). Bu tanımlar ile bireysel emeklilik sistemi, bireylerin aktif çalışma yaşamları sonrası ek bir gelir elde etmeyi, katkıların katılımcı adına açılan hesaplarda ayrı ayrı olarak takip edildiği, devletin gözetim ve denetimde ve çoğunlukla özel şirketler tarafından yönetilen kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı konumunda olan bir sistemdir (Apak ve Taşcıyan, 2010: 124).

2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi

2.2.1. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi

Genel olarak dünyada mevcut kamu sosyal güvenlik sistemlerinin zayıfladığı veya kamu güvenlik sisteminin yetersiz geleceği düşüncesiyle Bireysel Emeklilik Sistemine

gönüllü veya zorunlu katılım eğilimi gözlenmektedir (Bayraktutan ve Şahin, 2007: 97). Ülkelerin demografik, sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylerine bağlı olarak farklı şekillerde emeklilik şekilleri bulunmaktadır. Bireysel emeklilik, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı konumunda olmakta olup, bazı ülkelerde ise kamu sosyal güvenlik sistemine alternatif oluşturmaktadır (Özmadenci, 2005: 26).

1980'lerin ikinci yarısından itibaren küresel anlamda değişen yeni sosyo-ekonomik koşullar ile ortaya çıkan rekabet unsuru etkileri ile politik tercihler, kamu mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin sorgulanması ve yeni dünya düzenine uygun yapıların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Oktayer, 2007: 58). Gelişmekte olan ekonomilerde özel emeklilik fonları 1990'lı yıllarda henüz yeni uygulamaya başlamış olup, devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını kısmak ve bütçe üzerinde ağırlığı azaltmak için teşvik edici politik kararlar almaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise özel emeklilik sistemleri devlet tarafından bir yaptırım uygulanmamakta sistem fiilen çalışanlar ya da bireylerin çabaları ile başlamaktadır (Bayraktutan ve Şahin, 2007: 101).

Dünya üzerinde genel olarak üç basamaklı bir emeklilik sistemi uygulaması vardır. Birinci basamak; zorunlu katılıma dayalı, asgari bir emeklilik gelirin sunulduğu ve dağıtım esasına göre işleyen sosyal bir devlet olmanın gereği olarak her bireye emeklilik dönemlerinde asgari bir gelir sağlamaya yöneliktir. İkinci basamak; zorunlu veya isteğe bağlı olarak bireylerin, emeklilik dönemlerinde asgari bir gelir elde etme amaçlı aktif yaşamlarındaki gelirleri korumaya ve çoğunlukla işyeri bazlı emeklilik sistemin bulunduğu yapıdır. Üçüncü basamak ise; bireylerin gönüllük esası ile sisteme katılarak ödenen katkı payların bireysel hesaplarda takip edildiği fonlu sistemdir (Özel ve Yalçın, 2013: 4-5).

Bireysel emeklilik sistem uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. dünya genelinde Latin Amerika Modeli, OECD Modeli ve Japonya modeli vb, modellerden bazıları örnek ülke nezdinde tezin bu kısmında kısaca anlatılacaktır.

Latin Amerika modeli

Dünya genelinde emeklilik sistemleri reformları içinde en köklü değişiklikler Şili, Meksika, Bolivya gibi Latin Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde genel anlamda sosyal sigortaların yerini özel sigortalar yer almıştır.

Bireysel emeklilik sistemi ilk uygulandığı tarihten bu güne kadar asıl reform, özel emeklilik sistemin laboratuvarı olarak da kabul edilen 1984 yılında Şili'de gerçekleşen

kamunun emeklilik sisteminden çekilmesi, emeklilik sistemini özel sektöre devretmesi olayıdır. Bu sistem Şili’de başarılı sonuçlar vermiş tüm dünya tarafından dikkatle takip edilerek dünya bankası ve OECD tarafından incelenmeye alınmış ve tüm dünyaya reçete olarak sunulmuştur (Yener, 2006: 51).

Şili sistemi, özel tasarruf sistemi yaklaşımı ile her işçinin ödediği katkı payların kendisi adına nasıl işlendiği, emekli olma durumunda hangi oranda büyüdüğü izleyebilme ve birikimlerin biriktirme hesaplarına bağlı olduğu bir prim sistemidir. Büyük ölçekli fonların yabancı şirketlerce kurulduğu Şili’de birikimlerin %40’ı hazine bonosu, %25’i hisse senetlerinde, %15’i gayrimenkullere, geri kalan kısmının %20’si de vadeli hesaplara yatırılmaktadır. Şili’de işçilerin ve işverenlerin devlete ödediği primler kaldırılmış, çalışanların paralarını emeklilik tasarruf fonuna yatırması zorunlu hale gelmiştir (Gülhan, 2007: 58-59).

Arjantin’de 1950’lerin sonundan itibaren başlayan ekonomik karışıklıklar ve krizler 1990 yıllarına geldiğinde pazar ekonomisini merkez alan reformlar ile Carlos Menem hükümetiyle beraber liberalleşme ve özelleştirme uygulamaları yürürlüğe girdi. 1994 yılında emeklilik yatırım fonları ülkede faaliyetine başlayarak emeklilik reformunu zorunlu bir emeklilik sistemini beraberinde getirmiştir (Tapia, 2008: 2).

Emeklilik sisteminin üç ayağı bulunmaktadır. Birinci ayak, zorunlu yapıyı baz alan, kamu gücü ile dağıtım yöntemi ile işletilen sistem; ikinci ayak, kamu ve özel sektör işbirliği ile zorunlu ve geçmiş katkılara orantılı fayda ödemesinin gerçekleştiği, kamu ve özel sektör fonların katılımcılara sunulduğu bu şekil ile iki alternatif seçimden oluşmaktadır. Son olarak üçüncü ayak ise çok küçük ve gönüllü katılımın katkıları olarak özel yöneticilerce işletilmektedir (Özmadenci, 2005: 56-57).

Japonya Modeli

Japonya’da emeklilik sistemi üç basamaklı olarak gerçekleşir. Birinci basamak ulusal temel emeklilik planlarıdır. İkinci basamak planlar devlete ait olup katılımın zorunluğu olduğu ve emeklilikte gelir elde etmeyi amaçlamamaktadır. Üçüncü basamak ise gönüllük esasına dayalı ve devletten bağımsızlık olan emeklilik planları içerir (İslamoğlu, Aziz ve Konak, 2020: 564).

OECD Modeli

OECD ülkelerinin ortak özelliği sosyal güvenlik sistemini parametrik tedbirlerle sürdürürken, özel emeklilik sistemini uygulamaya almalarıdır. Bu ülkelerden bir kısmında, dağıtım esaslı temel emeklilik gelirini fonlamaya dayanan özel emeklilik hesaplarıyla tamamlayan bir sistem kurulurken, bir bölümünde sosyal güvenlik sisteminin sunduğu emeklilik aylığı hizmetinin bir bölümünün özel emeklilik sistemine transfer edilebilmesine olanak sağlayan reformlar yapmıştır.

Bununla birlikte OECD modelinin temel özelliği ise, bireysel emeklilik sisteminden çok grup tercihinin dayalı, daha çok mesleki emeklilik planları şeklinde bir sistemdir (Avustralya, İngiltere ve Danimarka örneği gibi). Bu sistemde yönetim işveren, sendika veya mesleki grubun tamamı tarafından belirlenmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde özel emeklilik uygulamaları temelde sosyal sigortalara dayalıdır. Özel emeklilik uygulamaları tamamlayıcı mahiyette olup, İngiltere’de bu model oldukça gelişmiştir. Emeklilik sistemi hem devlet hem de özel sektör emeklilik programlarından oluşmaktadır.

İngiltere’de çok katlı bir emeklilik sistemi yürütülmektedir. Birinci ayak; temel emeklilik ve kazançlara bağlı emeklilikten oluşmaktadır. Temel emeklilik, dağıtım yöntemiyle finanse edilen katkılar ile Milli Sigorta Fonunda toplanmakta ve oradan emeklilik ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Kazançlara bağlı emeklilik ise sisteme katılan çalışanlar için toplanan primler sonucu ödenen emeklilik ödemesidir. 2020 yılında emeklilik yaşı kadınlar ve erkekler için 65 olarak belirlenmiştir. İkinci ayak; işverenler tarafından hazırlanan emeklilik programlarından oluşmaktadır. İşveren emeklilik programı oluşturup oluşturumama konusunda serbest olup, çalışanların katılımı da gönüllülük esasına tabidir. Üçüncü ayak ise; çalışanların gönüllülük esasına dayalı, bir mesleki programa dahil olmayanlar, kendi işinde çalışanlar ve ölüm yardımı sağlayan programa üye olan çalışanlar yararlanabilmektedir (Kılıç, 2010: 97).

Amerika Birleşik Devletlerinde, bireysel emeklilik sistemi alışagelmış sistemden farklı olarak karmaşık bir yapıdadır. Birçok ülke için tamamlayıcı konumda olan BES, Amerika Birleşik Devletleri’nde tamamen gönüllülük esası ile yoksulluk sınırı içerisinde bireylere en üst düzeyde fayda sağlamaktadır. İki çeşit emeklilik planı vardır. İlki, tek bir işveren ya da kurum tarafından desteklenen ve idare eden plan, ikincisi ise çok işverenli endüstri şirketleri kapsayan planlardır (İslamoğlu, Aziz ve Konak, 2020:562).

Kamu sosyal güvenlik sistemi, rezerv fon destekli dağıtım esası göre faaliyet gösterir. Fonlar devlet tarafından yönetilmektedir. İşverenlerce desteklenen iki tipte emeklilik sistemi tanımlanmış olup, fayda esaslı ve katkı esaslı emeklilik planı bulunmaktadır.

İsviçre’de 1982 yılında çıkartılan yasa ile işverenlerce çalışanlar için emeklilik programları kurması zorunluluğu getirilmiştir. Çalışanların ikinci bir emeklilik geliri elde etmesi için sağlanan programların kamu emeklilik maaşın çalışanların son kazançların %60’ına eşit düzeyde bulunarak, özel emeklilik ve sosyal güvenlik sistemleri arasında entegrasyon kuran bir yapı oluşturmak amaçlıdır (Ege, 2002: 81-91).

Bireysel Emeklilik Sistemin fon büyüklükleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekte olup, OECD ülkelerinde USD para birimi bazında 2009-2019 yılları arasında toplam varlıkların değişimi aşağıda Tablo 1.’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Emeklilik Tasarruf Planlarında Toplam Varlıklar (2009-2019)

	2009	2019
Danimarka	159,4	219,7
Hollanda	108,8	194,4
İzlanda	118,6	178,2
Kanada	114,5	159,5
İsviçre	126,8	158,7
ABD	112,1	150,3
Avusturalya	84,8	137,5
Birleşik Krallık	72,6	123,2
İsveç	51,6	99,9
Toplam OECD	60,1	91,5
Şili	61,8	80,8
İsrail	43,8	63,9
Finlandiya	50,2	59,5
İrlanda		38,2
Belçika	24,1	35,2
Yeni Zelanda	11,6	31,1
Japonya	29,5	28,6
Kore	8,5	28,2
Kolombiya	13,4	26,7
Portekiz	13,3	20,7
Estonya	8,2	18,5
Meksika	12,6	18,5
Letonya	6	16,7
İspanya	12,5	13
Slovakya	6,2	12,6
Norveç	7,2	10,9
İtalya	4,7	10,9
France	8	10,6
Slovakya	5,5	8,8

Litvanya	4,1	8,3
Polanya	13,3	8
Almanya	5,3	7,5
Slovenya	4,9	7,3
Avusturya	4,9	6,1
Macaristan	12,9	5,4
Türkiye	0,9	2,9
Lüksemburg	2,3	2,8
Yunanistan	0	0,8

Kaynak: OECD Emeklilik Piyasaları Raporu, 2020

Tablo 1.'de OECD ülkelerinde 2009 ile 2020 yılları arası emeklilik varlıklarının değişiminde Türkiye'nin emeklilik planlarındaki varlıkların diğer ülkelerin çok gerisinde yer almasına rağmen yüzdelik gelişim oranında birçok OECD ülkesini geride bıraktığı görülmektedir.

2.2.2. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi

Dünyada küresel konjonktürde yaşanan krizler, faiz ve enflasyon, işsizlik, kamu emeklilik sisteminde artan ekonomik yük ile yaşanan demografik sorunlar ile kamu emeklilik sistemin iflas etmesi ülke ekonomilerin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunlarından biri tasarruf oranının düşüklüğüdür (Aydın ve Selçuk, 2017: 28).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ekonomik politikalarını yurtiçi tasarruflarını artırmaya, bireylerin tasarruf eğilimini artıracak şekilde düzenlenmesine yönelik uygulamalar geliştirmiştir. Türkiye'de geçmiş yıllarda bakıldığında SSK ve Bağ-Kur'da prim afların sık sık çıkarılması, emeklilik yaşının erken getirilmesi ile çalışabilecek bireylerin devletten aylık almaya devam etmesi ile artan sosyal güvenlik harcamaları ile sosyal güvenlik kurumlarının etkin işlenmemesi BES'in getirilmesinin en önemli nedenidir (Şataf ve Yıldırım, 2019: 573-574).

Bireysel emeklilik sistemi Türkiye'de uzun bir geçmişe sahip olan bir sistem değildir. Sistem hazine müsteşarlığı koordinasyonunda Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü, Tüsiad gibi kuruluşlar ile projeler geliştirilmiştir. Sosyal güvenlik sistemine yönelik başlayan çalışmalar neticesinde sosyal sigorta sistemin reform edilmesi, sosyal güvenceye ek özel emeklilik sisteminin kurulması ve ulusal sosyal yardım ve hizmetler sisteminin oluşturulması yönünde öneri paketi sunulmuştur. Sosyal sigorta

reformu 8 Eylül 1999 yılında kabul edilen 4447 sayılı kanun ile kabul edilmek suretiyle gerçekleşmiştir.

“Özel emeklilik sistemine yönelik çalışmaları için 1 Ağustos 1999 yılında Türkiye Büyük Millet Meclis (TBMM)’inde bireysel emeklilik komisyonu kurulmuştur. 16 Mayıs 2000 tarihinde komisyon görüşmeleri neticesinde hazırlanan kanun tasarısı TBMM Başkanlığına sunulmuştur. 28 Mart 2001 tarih 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi kanunu TBMM’nde kabul edilmiştir. 7 Ekim 2001 yılında Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi kanunu yürürlüğe girmiştir. 10 Temmuz 2003 yılında Hazine Müsteşarlığının görev ve yetkilendirmesi çerçevesinde, merkezi İstanbul’da olmak üzere Emeklilik Gözetim Merkezi kurulmuştur. 27 Ekim 2003 yılında ilk emeklilik planının onaylanması ile sistem faaliyete geçmiştir” [10].

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin amaç ve kapsamı 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda belirtilmiştir. İlgili kanunun 1. maddesinde; ‘ Bu kanunun amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.’ olarak tanımlanmıştır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803)Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

Türkiye’de özellikle bireylerin tasarruf konusu ile ilgili sorunları 6327 sayılı kanun ile çeşitli vergisel düzenlemeler yapılmıştır. Genel olarak ücretli veya beyanname verenler ile işverenlerce ödenen katkı payların vergi matrahlarından indirilmesi gibi düzenlemeler sadece ücretli ve beyanname veren mükelleflerce faydalanması nedeniyle daha kapsamlı reformların gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda bireysel emeklilik sistemi içinde yer alan fonlar tasarrufları artırarak ülke ekonomisine uzun vadeli fon sağlama, sermaye piyasanın gelişimine katkı sonrası ekonomik büyüme ve istikrar politikalara yardımcı olması nedeniyle çeşitli vergisel teşvik ve katkı payları uygulaması devreye girmiştir (Rakıcı ve Ela, 2016: 91).

Teşviklerin daha kapsamlı olması ve daha çok katılımcının sistemde yer alması için bireylerin sisteme gönüllülük esası ile katılabileceği gibi 4632 sayılı Bireysel Emeklilik

Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda yapılan değişiklik ile 01.01.2017 yılında işgücünde olan 45 yaş altı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sisteme katılımı zorunlu olan otomatik katılım sistemi ile de katılabilmektedir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803) Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi on yedi yılı aşkın bir süredir yürürlüktedir. Sistem gönüllük esası ile başlamış 2017 yılından otomatik katılım ile birlikte önemli oranda artış göstermektedir.

Tablo 2.’de Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde yer alan katılımcı sayısı incelendiğinde 2010 yılı sonunda 2.281.478 kişi iken 2020 yılı sonunda 6.900.565 kişiye yükselmiştir. Toplam katılımcı sayısı yaş dağılımında en fazla katılımcıların 25-34 ve 35-44 yaş aralığında yer almaktadır. Toplam katılımcı sayısının en az olduğu yaş grubu ise 25 yaş altı grubunda yer aldığı görülmektedir. Çalışmada 2010 başlangıç yılı baz alındığında toplam katılımcı sayısının doğru orantıda artmasına rağmen 2016 yılı sonrasında 25 yaş altı, 25-34 yaş ve 45-55 yaş aralığında katılımcı sayısının azaldığı gözlem dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Yaş Dağılımına Göre Toplam Katılımcı Sayısı

TARİH	Yaş Dağılımına Göre Toplam Katılımcı Sayısı					TOPLAM
	25 yaş altı	25-34 yaş	35-44 yaş	45-55 yaş	56 yaş ve üzeri	
31.12.2010	136.970	869.568	755.898	433.448	85.594	2.281.478
30.12.2011	155.800	986.991	880.952	503.097	112.737	2.639.577
28.12.2012	185.576	1.137.892	1.058.646	594.389	142.530	3.119.033
27.12.2013	261.036	1.436.453	1.399.488	816.906	213.073	4.126.956
26.12.2014	318.912	1.678.583	1.718.002	1.048.712	298.450	5.062.659
25.12.2015	370.127	1.897.073	2.036.921	1.287.595	412.436	6.004.152
30.12.2016	401.934	1.971.717	2.250.824	1.473.121	528.163	6.625.759
29.12.2017	393.491	1.927.972	2.349.778	1.626.328	625.046	6.922.615
28.12.2018	351.532	1.792.975	2.319.899	1.701.181	710.299	6.875.886
31.12.2019	315.200	1.679.984	2.290.142	1.779.559	806.247	6.871.132
31.12.2020	289.821	1.584.703	2.286.596	1.828.677	910.768	6.900.565

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporları 2020

Tablo 3.'te 2010-2020 yılları arasında toplam katılımcı sayısı, katılımcıların toplam fon tutarı ve sözleşme ve sertifika sayılarının toplam dağılım rakamları gösterilmiştir.

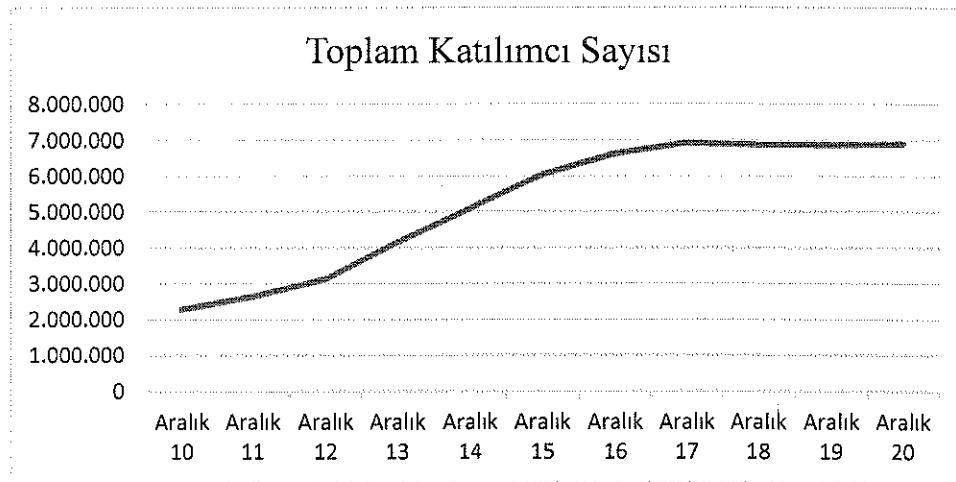
Tablo 3. 2010-2020 BES Seçilmiş Değişkenler

AY/YIL	Toplam Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Fon Tutarı (TL)	Sözleşme ve Sertifika Sayısı
31.12.2010	2.281.478	12.011.986.651	2.534.840
31.12.2011	2.641.843	14.329.771.986	2.939.878
31.12.2012	3.128.130	20.346.290.278	3.496.377
31.12.2013	4.153.055	25.145.718.418	4.687.675
31.12.2014	5.092.871	34.793.077.808	5.807.319
31.12.2015	6.038.432	42.979.056.589	7.040.375
31.12.2016	6.627.025	53.409.391.715	7.789.431
31.12.2017	6.924.945	67.677.308.661	8.169.198
31.12.2018	6.878.224	76.962.144.906	8.160.133
31.12.2019	6.871.131	101.883.905.352	8.202.749
31.12.2020	6.900.564	137.093.904.362	8.277.194

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporları, 2020

Tablo 3 incelendiğinde toplam katılımcı sayısının 2010-2020 yılları arası baz alındığında elde edilen katılımcı sayısının üç katı oranında artış gösterdiği, fon tutarının bu doğrultuda uyum göstererek artış yaşanmıştır. Otomatik katılımın başladığı 2017 yılından itibaren fon tutarı oranında büyük artış yaşandığı görülmektedir.

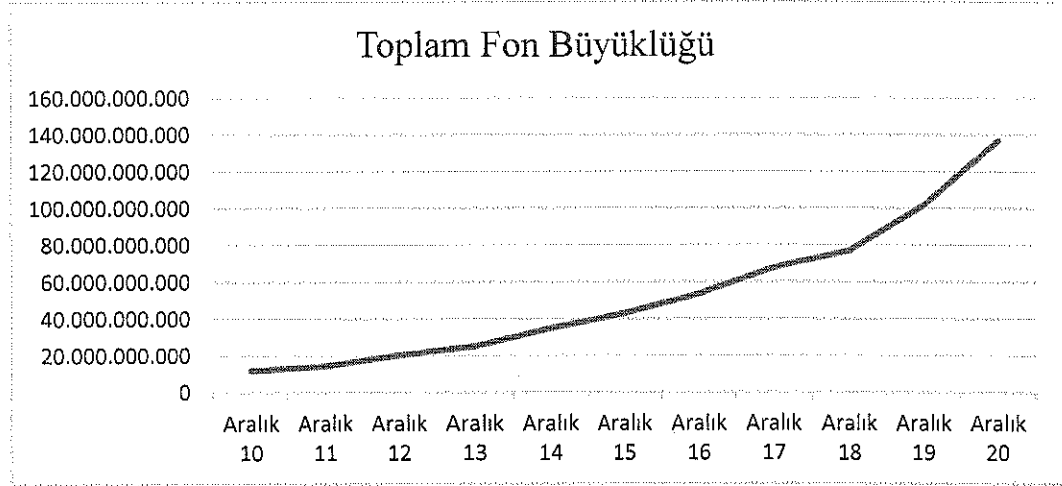
Şekil 2.'de Türkiye'de toplam katılımcı sayısının 12.2010:12.2020 yılları arasında dağılım grafiği gösterilmiştir. Baz alınan 2010 yılı ile 2017 yılları arasında doğru oranda artan toplam katılımcı sayısı 2017-2020 yılları arasında yatay düzeyde kısmi azalış veya kısmi artış şeklinde değişim göstermektedir.

Şekil 2. Toplam Katılımcı Sayısı

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi İstatistikleri

Şekil 3.'te Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi 2010 yılı sonu ile 2020 sonu verileri karşılaştırıldığında toplam fon büyüklüğünün doğru oranda arttığı görülmektedir. Alınan veriler incelendiğinde 2017 tarihinden itibaren toplam fon büyüklüğünün gelişiminde çığ etkisinin net bir şekilde gözlemlenmektedir.

Şekil 3. Toplam Fon Büyüklüğü

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi İstatistikleri

2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kapsamı ve Amacı

Türkiye’de 28.03.2001 yılında kabul edilen 4632 sayılı bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi kanunun 1. maddesinde bireysel emeklilik sistemin kapsam ve amacı açıklanmıştır.

Bireysel emeklilik sistemin kapsamı; “*Bu kanunun kapsamı, emeklilik şirketlerinin kuruluş, çalışma, yönetim ve denetimine, kişilerin sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşullarına, emeklilik yatırım fonlarının kuruluşuna, katkılarının bu fonlarda toplanmasına ve değerlendirilmesine, aracılık hizmetlerine, kamuya açıklanacak bilgilerin kapsamına ve bireysel emeklilikle ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir*” şeklinde açıklanmıştır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803) Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

Bireysel emeklilik sistemin kanunun amacı ise; “*Kamu sosyal güvenlik sistemin tamamlayıcısı olmak, bireysel emeklilik sistemi tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi ve emeklilik dönemlerinde ek gelir elde etmesini sağlamak, Ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomiye katkı sağlamasını takiben gönüllü katılım esaslı katkı payları esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sistemin düzenlemesi ve*

denetlenmesidir” olarak açıklanmıştır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803) Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

Kanunda belirtilen bireysel emeklilik sistemin ekonomik ve sosyal amaçları olarak ikiye ayrılmaktadır.

Korkmaz (2006) 4632 sayılı kanun incelendiğinde bireysel emekliliğe yönelik tasarrufların artması ülke ekonomisinin gelişimine katkı sağladığı, uzun vadeli yatırımlar için gerekli fonların sağlanması ve ulusal yatırım eğilimin artması sistemin ekonomik amaçları olarak yer almaktadır (Korkmaz, 2006: 148).

Rakıcı ve Ela (2016) Bireysel emeklilik sistemi kamu emeklilik sistemin tamamlayıcı, katılımcıların katkı payların tasarruflara yönlendirilmesi ile emeklilik dönemlerinde ek bir gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak ekonomik katkı ve istihdamın artırılması ekonomik amaçlar olarak’ açıklanmıştır (Rakıcı ve Ela, 2016: 94).

Bireysel emeklilik sisteminin ekonomik amacın yanında sosyal amaçları da bulunmaktadır. Kamu sosyal güvencelerin yanı sıra özel sigortalar tekniği kullanılarak kişilerin yaşlılık dönemlerinde karşılaşılabileceği risklere karşı kendi tasarrufları ile güvence alması amacı, kişilerin tasarruf bilincinin artması, emeklilik dönemlerinde rahat yaşam sürmeleri gibi faydalar sağlamaktadır (Alper, 2002: 17).

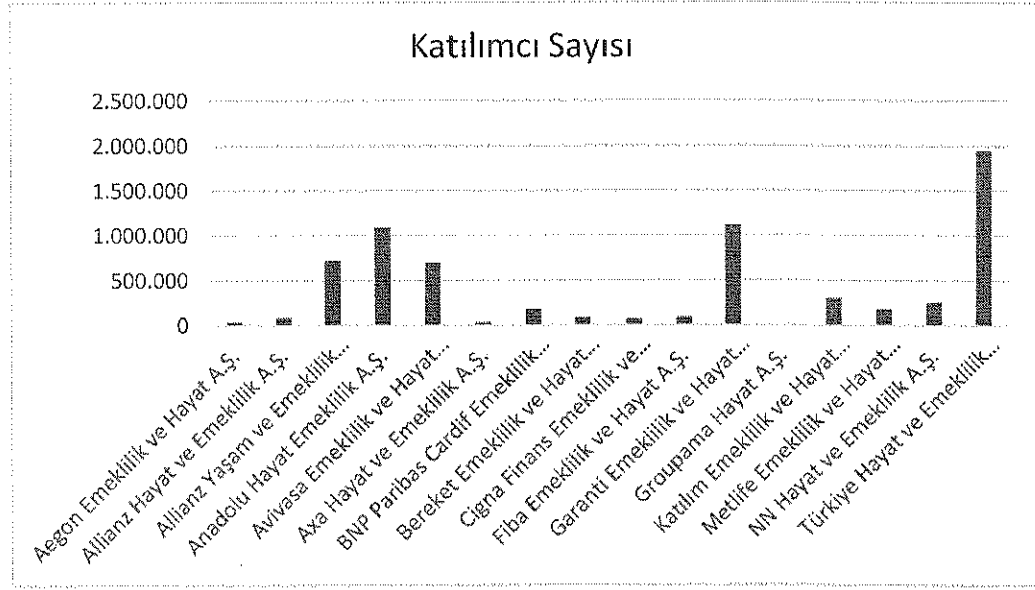
Bireysel emeklilik sistemin amacına ulaşabilmesi için sisteme katılımcı sayısının artması, tasarrufların artırılması ile mümkün olabilmektedir. Katılımcı sayısının artması ile sistem gelişim gösterebilmekte olup, vergi teşviklerin artırılması, ülkemizde kişilerin katılımı sağlamak için islami usullere uygun yatırım tercihlerin oluşturulması gibi düzenlemeler ile katılım artırılması böylece tasarruf açıkların kapatılması için bireysel emeklilik sistemi çare olabilmektedir (Rakıcı ve Ela, 2016: 95).

2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları

4632 sayılı Bireysel Emeklilik ve Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 2. madde ile bakan veya bakanlık, müsteşarlık, kurul, katılımcı, katkı payı, şirket, fon, portföy yöneticisi, saklayıcı, bireysel emeklilik hesabı, birikim tanımlanmıştır. İlgili madde mevzuatı uyarınca taraflar açıklanmıştır.

2.4.1. Katılımcı

Emeklilik sözleşmesine ad ve hesabına emeklilik hesabı açılan fiili ehliyet sahip gerçek kişilerdir. Katılımcı medeni ehliyetini kullanma yetkisine tabi emeklilik sözleşmesi imzalayan kişi ve emeklilik şirketi olmak üzere iki taraftan biridir. 31.12.2020 sonu itibarı ile katılımcı sayısı 6.900.504 kişidir. Şekil 4. incelendiğinde en fazla katılımcı sayısı bulunan şirketlerin bazında dağılım grafiği gösterilmiştir.

Şekil 4. BES Katılımcı Sayısı

Kaynak:Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi İstatistikleri

2.4.2. Emeklilik Şirketi

4632 sayılı Bireysel Emeklilik ve Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu dördüncü bölümde emeklilik şirketine ilişkin düzenlemeler açıklanmıştır. Bu kanun ile emeklilik şirketi; ihdas edilen emeklilik branşında ruhsat almış şirketi ifade eder.

Şirket izni ilgili bakanlıkça verilmekte olup kurulacak şirketin bazı özellikleri olması gerekmektedir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001, 2803) Resmi Gazete (4632) Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>).

- Kurulan şirketin ticaret unvanında emeklilik ibaresinin yer alması,
- Anonim şirket şeklinde kurulması,
- Faaliyet konusunun kanunda belirtilen faaliyet doğrultusunda sınırlandırılması,

- Sermayenin kanunda belirtilen azami tutardan az olmaması ve ödemenin kalan tutarının üç yıl içerisinde taahhüt edilmesi,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması,
- İş planı ve tasarım ile yapılabilirlik raporunun sunulması,
- Kurucuların madde 8, g bendi uyarınca aranan şartları taşıması,

gerekir.

Tablo 4.'de 31 Aralık 2020 sonu itibari ile Türkiye'de faaliyet de bulunan emeklilik şirketlerinin toplam fon büyüklüğü bazında dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 4. Emeklilik Şirketlerine göre Fon Büyüklükleri

Emeklilik Şirketi	Katılımcıların FonTutarı (TL)
Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş.	139.768.421
Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.	4.528.206.085
Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş.	19.589.870.613
Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.	25.200.771.839
Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş.	25.798.845.085
Axa Hayat ve Emeklilik A.Ş.	677.436.097
BNP ParibasCardif Emeklilik A.Ş.	3.345.218.015
Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş.	570.258.748
Cigna Finans Emeklilik ve Hayat A.Ş.	872.053.886
Fiba Emeklilik ve Hayat A.Ş.	2.409.914.031
Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.	18.498.645.159
Groupama Hayat A.Ş.	0
Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş.	2.985.877.042
Metlife Emeklilik ve Hayat A.Ş.	2.163.505.310
NN Hayat ve Emeklilik A.Ş.	4.997.841.908
Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.	25.315.692.123
Toplam	137.093.904.362

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi İstatistikleri

Tablo 4.'de Türkiye'de faaliyet gösteren emeklilik şirketlerinin katılımcılar bazında fon büyüklüğü incelendiğinde toplam fon büyüklüğünün beş emeklilik şirketi arasında dağılım göstermektedir. 2020 yılı Türkiye GSYİH tutarı yediyüzonyedi milyar dolar olarak açıklandığı baz alınarak emeklilik varlıkların payı %2.5 oranında olduğu görülmektedir.

2.4.3. Bireysel Emeklilik Aracıları

Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmeliği 3. maddesinde bireysel emeklilik aracıları; emeklilik sözleşmelerine aracılık eden gerçek kişiyi olarak tanımlanmıştır (Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik, (2019, 13 06) Resmi Gazete (30800) Erişim Adresi: <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=1513>).

Bireysel emeklilik aracıları emeklilik şirketi adına katılımcılara emeklilik sözleşmelerin tanıtım, bilgilendirme ve satış işlemini katılımcıya sunan kişidir. Aracılar katılımcıların getiri beklentileri, risk profillerine bağlı olarak gelir hedeflerine yönelik emeklilik yatırım fonları seçiminde tavsiye ve önerilerde bulunur (Acuner, 2018: 52).

Bireysel emeklilik aracıları olmak için Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından açılan Bireysel Emeklilik Aracıları (E-Beas) sınavına girmesi gerekmektedir. Bireysel emeklilik aracıları sınavı başarı ile tamamlaması ile bağlı olduğu emeklilik şirketinden gerekli eğitimleri alması, eğitimi tamamlaması ile emeklilik gözetim merkezine aracı sicili kartı başvurusu yapar.

Lisans almaya hak kazanan kişiler, sicil numarası verilmek suretiyle emeklilik gözetim merkezi nezdinde tutulan sicile kaydedilir. Emeklilik Gözetim Merkezi sicil kaydını elektronik ortamda tutar, günceller, aracıların faaliyetlerini elektronik ortamda izlenmesi için alt yapıyı oluşturur ve izler (Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik, (2019, 13 06) Resmi Gazete (30800) Erişim Adresi: <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=1513>).

2.4.4. Portföy Yöneticisi

“Sermaye piyasası kurulu ’ndan portföy yöneticiliği yetki belgesi almış ve kurulca uygun görülen portföy yönetim şirketidir” [11].

Portföy yöneticilerinin, portföy oluşturmadaki nihai amacı; belirli bir risk düzeyinde, en yüksek getiriyi sağlamak ya da belirli bir getiri düzeyinde en düşük riski sağlayacak şekilde ellerinde bulundurdıkları fonları, mevcut finansal varlık alternatifleri arasında paylaşmaktır (Bayramoğlu ve Yayalar, 2017:2).

2.4.5. Lehtar

Lehtar, sigorta sözleşmelerinde taraflardan olmamasına rağmen lehine sigorta sözleşmesi düzenlenen ve rizikonun meydana gelmesi durumunda sigorta bedelini talep etme hakkına sahip olan kişidir. Bireysel emeklilik sözleşmesi devam ederken katılımcının vefat etmesi halinde, emeklilik sözleşmesinde katılımcı tarafından tayin edilen kişi veya kişilerdir olarak da tanımlanmaktadır. Lehtar bir kişi olabileceği gibi, birden fazla kişi de lehtar olarak gösterilebilir. Emeklilik sözleşmesinde lehtar tayin edilmemiş ise kanuni

mirasçıları hak sahibi olmaktadır. Katılıcı emeklilik sözleşmesinde lehtarını değiştirebilir veya tayin etmemiş ise hak sahibi olarak lehtar seçebilir. Emeklilik sözleşmesinde lehtar taraf değildir (Paçacı, 2017: 320).

2.4.6. Takasbank

2003 yılında bireysel emeklilik şirketlerine saklayıcı bir kuruluş olarak görev üstlenmektedir. 4632 sayılı bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi kanunu ile sermaye piyasası kurulu mevzuatları uyarınca katılımcıların sahip oldukları emeklilik fonlarını takasbank nezdinde izlenebilmektedir.

“Emeklilik sisteminde Takasbank’ın üstlendiği görevler;

- Emeklilik yatırım fonlarının alım-satım ve takasını kontrol etmek,
 - Fon paylarını katılımcı bazında tutar ve fon hesaplarında yatırıma yönlendirmek,
 - Katkı payı tutarı ile bunlara karşılık gelen pay sayılarını fon bazında izleme imkanı sağlamak,
 - Katılımcıların emeklilik hesaplarına giriş çıkış işlemlerini takip edilmesini sağlamaktır
- ” [12].

2.4.7. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

“Sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin yani yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasını sağlayan, yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur” [13].

SPK, emeklilik şirketleri ve portföy yönetimi şirketlerin emeklilik yatırım fonlarını düzenlemeler ve denetlemeleri sermaye piyasası kurulu tarafından yapılmaktadır. Emeklilik şirketleri emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve işleyişiyle ilgili bilgileri düzenli ve belli aralıklar ile sermaye piyasası kuruluna sunmaktadır. SPK düzenleme fonksiyonun yanında denetleme rolünde de bulunmaktadır (Karabacak, 2019: 18). Emeklilik şirketleri ve bireysel emeklilik araçlarının çeşitli ilan ve reklamlar ile kamuya açıklayacakları bilgilerin, SPK’ya açıklanan veriler ile uygun olması gerekmektedir (Yeşilyurt, 2019: 50).

2.4.8. Emeklilik Gözetim Merkezi

Emeklilik Gözetim Merkezi, Resmi Gazete, 09 Ekim 2020 tarih ve 31269 sayı ile Emeklilik Gözetim Merkezi Çalışma Esasları Yönetmeliği ile “*Bireysel emeklilik sisteminin güvenli ve etkin biçimde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla şirketlerin ve bireysel emeklilik araçlarının faaliyetlerinin gözetim ve denetimine yönelik alt yapı oluşturulmasına, portföy yönetim şirketlerinin emeklilik yatırım fonlarına ilişkin faaliyetlerinin Kurulca gözetimine yönelik altyapı oluşturularak raporlama yapılmasına, bireysel emeklilik hesaplarına, emeklilik planlarına, işlemlerin konsolidasyonuna, katılımcılara ait bilgilerin saklanmasına, kamunun ve katılımcıların bilgilendirilmesine, istatistik üretimine, bireysel emeklilik araçları siciline ve bireysel emeklilik araçları sınavına ilişkin işlemlerin yapılması ile hayat sigortaları ve diğer sigorta branşlarına ilişkin verilebilecek diğer görevleri yerine getirmek üzere*” olarak açıklanmıştır.

Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur. EGM, Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermekte olup, Ekonomi, sosyoloji, hukuk ve birçok karmaşık alan içeren bu sistemde geniş bir havuz söz konusu olduğundan sistem bünyesinde faaliyet gösteren tüm kurum ve kişiler EGM’nin talep ettiği tüm verileri temin etmek zorundadır. Emeklilik şirketleri ile katılımcıların arasında işleyişin bilgilendirmesi, denetimi, karar alma mekanizmalarının etkin işleyebilmesi için EGM’ce açıklanan veriler dikkatle incelenmelidir (Korkmaz, 2019: 51-52).

2.4.9. Danışma Kurulu

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun çalışma Esas ve Usulleri Yönetmeliği Resmi Gazete 31.10.2001 tarih ve 26606 sayılı yazı ile düzenlenmiştir.

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Danışma Kurulu, bireysel emeklilik sistemine ilişkin politikalarını belirlemek, bu politikaların gerçekleştirilmesi için alınması gerekli önlemler konusunda önerilerde bulunmak ve mevzuat düzenlemeleri hakkında tavsiye niteliğinde karar almakla görevlidir. Danışma Kurulu en az üç ayda bir bakanlıkça belirlenen bir günde toplanır (Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliği

(2001 31 10) Resmi Gazete (26606) Erişim Adresi:
<https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=92>).

“ Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu görev ve yetkileri;

- Sigortacılık ve özel emeklilik ile ilgili mevzuatı hazırlamak ve uygulamak,
- Sektörde faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerin giriş ve çıkış faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapmak,
- Sektörde faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetini denetlemek, inceleme, araştırma ve soruşturma işlemlerini gerçekleştirmek,
- Koruyucu tedbir ve faaliyet ile ilgili ihbar ve şikayetleri değerlendirmek ve sonuçlandırmak,
- Sektör hakkında konsolide raporlar düzenlemek” [14].

2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Bireysel emeklilik sistemin işleyişin temelinde, çalışanların gelirlerin bir kısmını tasarruf etmesi sonucu ödenen katkı paylarının sistemde tanımlanmış esaslara uygun yatırım enstrümanlarında değerlendirilmesi sonucu emeklilik yatırım fonların yatırıma yönlendirilmesi yer almaktadır (Altay, 2003: 31).

Bireysel emeklilik sistemin işleyişi 4632 sayılı yasaya göre düzenlenen ve çıkarılan yönetmelikler ile düzenlenmiştir. Sistem işleyişinde Hazine müsteşarlığı, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi, Takasbank, SPK, Emeklilik şirketi, Katılımcı, Bireysel Emeklilik Aracısı bulunmaktadır (Uyar, 2012: 75).

Sistemin merkezinde katılımcı ve emeklilik şirketi bulunmakta olup, emeklilik şirket yönetim ve koordinasyon pozisyonunda bulunmaktadır. Sisteme katılmak için katılımcı ile emeklilik şirketi arasında emeklilik sözleşmesi imzalanmak zorunludur. Emeklilik sözleşmesinde katılımcının sisteme girişi, sistemden ayrılması, emeklilik durumu, katkı paylarının ödenmesi, katkı paylarının izlenmesi, fonların yatırıma yönlendirilmesi ile katılımcı veya lehtara yapılacak ödemelere ilişkin hak ve yükümlülükleri düzenlenmiştir (Sarılı, 2011: 36-37).

Gönüllü Bireysel emeklilik sistemi için taraflar, katılımcı ile emeklilik şirkettir. Otomatik katılımda ise işveren, emeklilik şirketi ve katılımcı arasında imzalanan sözleşme ile sisteme katılmaktadır.

2.5.1. Gönüllü Katılım

Bireysel emeklilik sistemine fiili ehliyetini kullanma yetkisine sahip, kendi davranış ve işlemleri ile kendi adına haklar ve borçlar meydana getiren (reşit) herkes sisteme gönüllük esasıyla katılabilmektedir. Bireysel emeklilik sistemi katılımcılar ile emeklilik şirketi arasında imzalanan emeklilik sözleşmesi ile başlar. Bireysel emeklilik aracısı katılımcının risk ve getiri beklentilerine uygun olarak katılımcıya fon tercihlerini sunarak sisteme katılımı yönünden kılavuz olmaktadır.

Gönüllü katılımı katılımcı birden fazla emeklilik sözleşmesi yapabilmekte olup, sisteme giriş tarihinden itibaren katılımcıların en az 10 yıl katkı payı ödemesi ve 56 yaşını doldurması ile emeklilik koşullarını sağlamaktadır. Katılımcının birden fazla emeklilik sözleşmesi bulunması halinde ilk koşulları sağlayan emeklilik sözleşmesine dayanarak emekli olabilmektedir (Ünlü, 2013: 365).

2.5.2. Otomatik Katılım

Türkiye 2003 yılında başlayan bireysel emeklilik sisteminde, 2017 yılında yapılan değişiklik ile kamu ve özel sektörde çalışan 45 yaş altındaki Türk vatandaşları sisteme katılımlarını zorunlu tutmuştur.

Otomatik katılımı katkı payı belirlenen SGK prime esas kazancın %3'üne karşılık gelen tutar çalışanın maaşından kesilerek sisteme aktarılmaktadır. Bakanlar Kurulu bu oranı iki katına artırmaya, %1'e kadar azaltmaya veya katkı payına limit getirmeye yetkilidir. Bireylerin katkı payları ücretlerin ödemesini takip eden ilk iş günü emeklilik şirketine aktarımı gerçekleştirilir. Çalışan SGK prim esas kazancına gelen tutardan kesilen oranı tutarında artırmaya işverenden talep edebilmektedir (Meral ve Arıcan, 2020: 192-194).

Çalışanlar emeklilik planına dahil oldukları tarihten itibaren iki ay içerisinde sözleşmeden cayarak sistemden ayrılabilir. Çalışanların sistemden cayma hakkını kullanarak ayrılmalarda emeklilik şirketi, 10 iş gününde çalışanlara ücretlerinden kesilen katkı payını çalışanların hesaplarına iade etmektedir. Çalışanlar cayma hakkını kullanmaması halinde katkı payı ödemesine ara verebilmektedir. Çalışanların emeklilik sözleşmesi bulunan işyerini değiştirmesi halinde yeni işyerine sözleşme hakkını

devredebileceği gibi eski çalıştığı işyerindeki emeklilik sözleşmesinin devam edeceğini bir ay içerisinde talep etmesi gerekmektedir (Yeşilyurt, 2019: 54).

İşverenlerin sisteme katılımı ne zaman geçeceği Tablo 5.'te verilmiştir.

Tablo 5. Otomatik Katılımın Uygulama Tarihleri

1000 ve üzeri çalışan bulunan özel sektör işverenleri	1 Ocak 2017
250-999 arası çalışan bulunan özel sektör işverenleri ve genel ve özel bütçeli kamu kuruluşları	1 Nisan 2017
100-249 arası çalışan bulunan özel sektör işverenleri	1 Temmuz 2017
50-99 arası çalışan bulunan özel sektör işverenleri, mahalli idareler ile kamu iktisadi teşebbüsleri	1 Temmuz 2018
5-9 arası çalışan bulunan özel sektör işverenleri	1 Ocak 2019

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi

2.6. Bireysel Emeklilik Sistemi Finansman Kaynakları

Bireysel emeklilik sisteminde yasal kesintiler giriş aidatı, fon toplam gider kesintisi ve yönetim gideri kesintiler iken katkı payı ödemeleride bireysel emeklilik sisteminin finans gelir kaynakları olarak belirlenmiştir.

2.6.1. Katkı Payı Ödemeleri

Katkı payı, emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre dönemsel olarak şirkete ödenen tasarrufa yönelik tutardır. BES, katkı payı esasına göre çalışan bir sistemdir. 01.01.2017 tarihine kadar gönüllü katılım esasında göre çalışan sistem, bu tarihten sonra 45 yaş altı özel ve kamu sektöründe çalışanların dahil olması ile işverenlerce çalışanların ücretlerinden kesilen tutarların sisteme aktardıkları tutardır (Ünlü, 2013: 361).

2.5.2. Giriş Aidatı

“Giriş aidatı, bireysel emeklilik sistemine ilk defa katılım sağlayan katılımcılardan veya yeni bir bireysel emeklilik hesabı açması halinde aylık brüt asgari ücret tutarı dikkate

alınarak mevzuatlar dahilinde alınan ücrettir. Giriş aidatı; peşin olarak, aktarım veya sistemden çıkış tarihine ertelenmiş olarak tahsil edilebilir” [15].

Giriş aidatı, katılımcılardan sisteme ilk giriş aşamasında kesilirken, emeklilik sözleşmesinin başka bir emeklilik şirketine devredilmesi hariç yeni bir emeklilik sözleşmesinin yapılması halinde yeni sözleşme için tekrar giriş aidatı ödemektedir. Giriş aidatı, emeklilik planında belirtilmek kaydıyla peşin, bir yılı içinde taksitler halinde yada 5 yıl ertelemeli olarak tahsil edilebilmektedir.

Giriş aidatı; bireysel emeklilik sözleşmesinin imzalandığı tarihinden itibaren sistemde kalma sürelerine göre giriş aidatı yükümlülüğü değişmektedir.

- 0-3 yıl arasında emeklilik şirketinde ayrılması durumunda brüt asgari ücretin %75’ini,
- 3-6 yıl arasında emeklilik şirketinde ayrılması durumunda brüt asgari ücretin %50’sini,
- 6-10 arasında emeklilik şirketinde ayrılması durumunda brüt asgari ücretin %25’ini,

aşamaz.

“Emeklilik sözleşmesinde 10 yıl kalma durumunda, ölüm veya maluliyet nedeni veya emeklilik olma durumunda giriş aidatı alınmaz” [16].

17.12.2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 29921 sayılı yönetmelikte yapılan değişiklik ile giriş aidatı ve yönetim gideri kesintisi birlikte tek kalem olarak kesinti uygulanacaktır. Bireysel emeklilik sözleşmesinin imzalandığı tarihten itibaren her yıl için brüt asgari ücretin %8,5’i kadar tahsil edilecektir.

Giriş aidatı gönüllü katılımcılarında alınmakta olup, 01.01.2017 yılında yapılan değişiklik ile BES’e otomatik katılımı zorunlu tutan katılımcılardan alınmamaktadır.

2.6.3. Fon Toplam Gider Kesintisi

Emeklilik yatırım fonlarına ilişkin giderlerin karşılanması için fondan yapılan işletim giderine, her emeklilik fon grubu bazı azami oranları aşmayacak şekilde belirlen ve kesilen tutardır. Fon toplam gider kesintisi fona ve fon yönetimine ilişkin giderleri karşılamak için gerek otomatik katılımcıları gerek gönüllü katılım sağlayan tüm katılımcılarından kesilmektedir. Tablo 6.’da işletim giderleri kesinti oranı verilmiştir.

Tablo 6. Fon İşletim Gideri Kesinti Oranları

Grup	Emeklilik Yatırım Fonları	Azami günlük fon toplam gider kesintisi oranı	Azami yıllık fon toplam gider kesintisi oranı (%)
I	Para Piyasası Fonları / Kıymetli Madenler	Yüz binde 3	1,09
II	Kamu / Özel Sektör Borçlanma Araçları / Endeks Fonları	Yüz binde 5,25	1,91
III	Hisse / Diğer Fonlar	Yüz binde 6,25	2,28

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi

2.7. Bireysel Emeklilik Sistemi Devlet Katkısı

Sosyal güvenlik sistemi üzerinde artan harcamalara bağlı olarak ülke devletleri kamu emeklilik ve sosyal güvencelere ek bir özel emeklilik sistemini teşvik ederek kamu üzerinde artan harcamaların özel sektör ile paylaşılmasını sağlayacak reform oluşumları üzerinde durulmaktadır. Türkiye’de 2003 yılında başlayan bireysel emeklilik sistemi, 2017 yılında 45 yaş altı özel ve kamu sektör çalışanların sisteme katılımını zorunlu tutan otomatik katılım sistemi ile vatandaşlarını sisteme katılımı sağlamak için devlet katkı payı ödemeleri sağlamaktadır. 1 Ocak 2013 yılından itibaren ödenen katkı payları için devlet katkısı hesabı yapılmaktadır.

Devlet katkısı üst sınırı, yıllık brüt asgari ücret tutarın %25’i olan tutar kadar katılımcı emeklilik hesaplarına yansıtılır. 2019 yılı için 7.675,20 TL olup, 2020 yılı için bu tutar 8.829,00 TL devlet katkısı için üst sınırdır.

“ Gönüllü katılımda ve otomatik katılım da devlet katkısına hakke diş süreleri;

- 0- 3 yıl %0,
- 3 yıldan 6 yıla kadar %15,
- 6 yıldan 10 yıla kadar %35,
- 10 yıl ve daha fazla %60,
- Emeklilik, vefat ve maluliyet de %100’ü hak eder.

2020 yılı devlet katkısı üst sınırları dikkate alındığında hem gönüllü bireysel emeklilik sisteminde hem de otomatik katılım sisteminde yer alan bir kişi, azami toplam **17.658,00 TL** tutarında devlet katkısına hak kazanabilir” [9].

2.7.1. Gönüllü Katılım

2003 yılında bireysel emeklilik sisteminin başlaması ile sisteme katılım sağlanmaktadır. Fakat katılımcıların tasarrufları sisteme yeterli şekilde aktarmadığı için 1 Ocak 2013 yılında devlet katkısı başlamıştır. Devlet katkısına gönüllü katılımı bireysel ya da bir grup emeklilik sözleşmesine katkı payı ödeyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile mavi kart sahibi vatandaşlar yararlanmaktadır.

Katılımcının ödemiş olduğu katkı paylarının %25'i kadar devlet katkısı hesaplarına yansıtılır. Devlet katkıları taahhüt olarak hesaplanır ve çalışan devlet katkısı hesabına kayıt altına alınarak geçirilen süreler göre de nakden hakediş ödenir (Aydın ve Selçuk, 2017: 28).

2.7.2. Otomatik Katılım

1 Ocak 2017 tarihinde 45 yaş altı özel ve kamu sektöründe çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının otomatik katılım sistemine katılımının zorunlu olması ile katkı paylarının %25'i kadar devlet katkısı ve 2 aylık başlangıç dönemi sonunda sistemden ayrılmamaları halinde emeklilik hesaplarına 1.000,00 TL olmak üzere devlet katkısı yansıtılmıştır. Gönüllü katılım için tüm şartlar otomatik katılım için de geçerlidir. Sistemden üç yıl içerisinde çıkanlar devlet katkısından hiçbir şekilde katkı almamaktadır. 3-6 yıl arasında kalan katılımcılar birikimlerin %15'ini, 6-10 yıl arasında kalan katılımcılar birikimlerin %35'ini, 10 yıl sistemden kalıp emeklilik şartlarını sağlamayan katılımcılar birikimlerin %60'ını, emeklilik hakkı ile ayrılması durumunda devlet katkısının %100'ünü alabilmektedir (Uluçay, Keser ve Kocakoş, 2020: 119).

2.8. Bireysel Emeklilik Sistemi Yatırım Fonları

“Emeklilik yatırım şirketi tarafından kurulan emeklilik yatırım fonları, katılımcıların emeklilik sözleşmesi çerçevesinde tahsil edilen katkı paylarının katılımcılar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkılarına değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan yatırım fonlarıdır” [11].

Sermaye Piyasası Kurulu, Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine ilişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin 5. maddesinde emeklilik yatırım fonu; “Şirket tarafından emeklilik sözleşmesi çerçevesinde alınan ve katılımcılar adına bireysel

emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığını ifade eder’’ olarak tanımlanmıştır.

Emeklilik Yatırım Fonları (EFY); çalışanların çalışma hayatı süresince elde ettikleri gelirden tasarruf ederek, emeklilik dönemlerinde sürdürülebilir bir hayat düzeyi sağlamalarına olanak tanıyan ve önceden belirlenmiş biremeklilik planı çerçevesinde işverenler, çalışanlar veya her iki grubun ya da, herhangi bir işverene bağlı olarak çalışmayan bireylerin, düzenli olarak yaptıkları belirli tutardaki katkıların bir fonda toplanarak, profesyonel portföy yönetim ilkeleri çerçevesinde yönetildiği kurumsal yapılar olarak tanımlanmaktadır (Sezer, 2008: 64).

Fonlar emeklilik şirketleri tarafından kurularak portföy yönetim şirketlerince yönetilmekte olup, fon tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Emeklilik fonları bireysel emeklilik sistemine giren kişiler tarafından alınır, elde etmiş olduğu kazanımlara stopaj uygulanmamaktadır (Sekman, 2019: 29)

Bireysel emeklilik yatırım fonları uzun vadeli fonlardır. Fonlara herhangi bir asgari ve azami sınır olmaksızın yatırım yapılabilen, katılımcıların risk ve beklentileri doğrultusunda fon stratejilerine paralel olarak yatırım sunabilmektedir. Fon portföyü; vadeli mevduat ve katılım hesabı, borçlanma araçları, repo ve ters repo işlemleri ile ortalık payları, kıymetli madenler, kıymetli madenler ve gayrimenkule dayalı varlıklar, türev araç işlemleri ile varantlar, borsalarda işlem gören türev araçların nakit teminat ve primleri, Takasbank para piyasası işlemleri, yatırım fonu katılım payları, kira sertifikaları, kurulca belirlenen diğer yatırım araçları emeklilik fonların yatırım araçları ve işlemlerden oluşmaktadır (Emeklilik Yatırım Fonları Kuruluş ve Faaliyetlerine ilişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2013.13 03) Resmi Gazete (28586) Erişim Adresi: <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&wid=103>).

Fonlar para ve sermaye piyasalarında yatırım yapmak üzere kolektif yatırım araçlarıdır. Bireysel emeklilik fonları sisteme katılan katılımcıların ödemiş oldukları katkı paylarının yatırıma yönlendirildiği sermaye piyasası aracıdır. “Fonlar, tüzel bir kişilik veya şirket değil bir yatırım topluluğudur. Fonlar, bireysel emeklilik şirketleri tarafından SPK’dan izin alınarak kurulur ve portföy yönetim şirketi tarafından yönetilmektedir” [17]

Sermaye Piyasası Kurulunun 10.05.2002 tarih ve 22/646 sayılı kararına göre bireysel emeklilik yatırım fonlarının altı ana türü bulunmakta olup, bunlar; gelir amaçlı fonlar, büyüme amaçlı fonlar, para piyasası fonları, kıymetli madenler fonları,

İhtisaslaşmış fonlar ve diğer fonlar olmak üzere altı kategoride sınıflanmıştır. Tablo 7.'de bireysel emeklilik yatırım fonları tablo hali ile verilmiştir.

Tablo 7. Bireysel Emeklilik Yatırım Fonu Türleri

<i>Gelir Amaçlı Fonlar</i>	<i>Para Piyasası Fonları</i>
* Hisse Senedi Fonu	* Likit Fon-Kamu
* Kamu Borçlanma Araçları Fonu	* Likit Fon-Özel Sektör
* Özel Sektör Borçlanma Araçları Fonu	* Likit Fon-Karma
* Karma Fon	
* Uluslararası Hisse Senedi Fonu	<i>Kıymetli Madenler Fonu</i>
* Uluslararası Borçlandırma Araçları Fonu	* Kıymetli Madenler Fonu
* Uluslararası Karma Fon	* Altın Fonu
* Esnek Fon	
	<i>İhtisaslaşmış Fonlar</i>
<i>Büyüme Amaçlı Fonlar</i>	* Yabancı Ülke Fonu
* Hisse Senedi Fonu	* Sektör Fonu
* Küçük Senetler Hisse Senedi Fonu	* Endeks Fonu
* Karma Fon	
* Uluslararası Hisse Senedi Fonu	<i>Diğer Fonlar</i>
* Uluslararası Karma Fon	* Dengeli Fon
* Esnek Fon	* Esnek Fon

Kaynak: (Yalın,2020: 37)

2.9. Emeklilik Sözleşmesi Tarafların Hak ve Yükümlülükleri

Emeklilik sözleşmesi, katılımcının ve emeklilik şirketinin birer taraf olarak olarak yer aldığı düzen içerisinde emeklilik şirketi nezdinde bireysel emeklilik hesabının açılması, emeklilik hesabına katkı paylarının ödenmesi ve ödenen katkı paylarının yatırıma yönlendirilmesi, yatırıma yönlendirilen katkı payı ve kazançların hak sahibine ödenmesine ilişkin esas usuller ile yükümlülükleri düzenleyen sözleşmelerdir (Sekman, 2019: 38)

Katılımcı ve emeklilik şirketinin emeklilik sözleşmesi imzalayarak hak ve yükümlülükleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Karabacak, 2019: 25).

- Emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dahilinde katılımcı, emeklilik şirketi tarafından açılacak emeklilik hesabına katkı payı ödemesini gerçekleştirir.
- Emeklilik şirketi katılımcının risk ve beklentilerine uygun olarak fon tercihlerini sunmak ve emeklilik sözleşmesinin imzalanması sonrası katılımcının katkı payı ödemelerini gerçekleştirdiği ikinci gün yatırıma yönlendirmek zorundadır.
- Katılımcı katkı payı ödemelerini birden fazla emeklilik yatırım fonunda değerlendirilmesini kendisi karar verebilir.

- Katılımcı emeklilik planında bir yıl içerisinde en fazla dört kez değişiklik talebinde bulunabilir.

2.9.1. Emeklilik Planı ve Emeklilik Şirket Değişikliği

“Emeklilik planı, emeklilik şirketi tarafından katılımcıya sunulan fonlara, katılımcı tarafından ödenecek katkı payı, yönetim gider kesintisi, giriş aidatı, fon toplam gider kesintisi gibi kesintilere dair bilgilerinin bulunduğu emeklilik sözleşmesinin uygulanmasında dair teknik esasları içermektedir” [11].

“Katılımcı, emeklilik sözleşmesinin imzalanmasından itibaren en az iki yıl boyunca anlaşma yaptığı şirkette kalmak şartını yerine getirerek yeni sözleşme yapılmasını isteyebilir ve ancak bu şartla hak kazandığı devlet katkısı ve birikimleri farklı bir emeklilik şirketine devredilmesini isteyebilir. Katılımcı, ilk imzaladığı sözleşme ile tüm hak ve alacaklarını devir yaptığı şirkette de korur” [18].

Bireysel emeklilik planı yılda en fazla dört kez değiştirilebilmekte olup, emeklilik yatırım fonların dağılımı için yılda altı kez değiştirilebilmektedir. Katılımcı, emeklilik plan değişikliğini yazılı, çağrı merkezi veya internet sitesi aracılığıyla yaparak emeklilik şirketi emeklilik plan değişikliğini ulaşması ile 10 iş gününde geçişi gerçekleştirir (Yeşilyurt, 2019: 55).

2.9.2. Cayma Hakkı

Bireysel emeklilik sistemine giren katılımcı teklif formunun imzalanmasından ya da teklifinin onaylanmasından itibaren 60 gün içinde katılımcı cayma hakkını kullanabilmektedir. Katılımcı cayma hakkını kullanması halinde hiçbir kesinti yapılmadan sistemden ayrılmaktadır. Çalışanların cayma süresi dışından sistemden ayrılması halinde stopaj kesintisi uygulanmaktadır (Meral ve Arıcan, 2020: 198).

2.9.3. Sistemden Ayrılma

Katılımcının bireysel emeklilik sisteminden ayrılması halinde getiri üzerinden yasanın öngördüğü şekilde gelir vergisi olarak stopaj kesintisi uygulanır. Katılımcılardan kesinti durumları;

- Sistemden 10 yıldan az sürede kalması halinde %15,

- Sistemden 10 yıl sürede kalmakla birlikte emeklilik hakkı kazanmadan sistemden ayrılması durumunda %10,
- Emeklilik, vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu hallerde ayrılması durumunda %5

şeklinde kesinti uygulanır (Katılım Emeklilik, Bireysel emeklilik sistemi bilgilendirme klavuzu, 2019: 4).

2.9.4. Emekliliğe Hak Kazanma ve Birikimlerin Ödenmesi

Katılımcı, bireysel emeklilik sistemine giriş tarihinden itibaren en az 10 yıl süre ile bulunmak şartı ve 56 yaşını tamamlaması ile emekliliğe hak kazanır. Emeklilik şartı olarak sistemde en az 10 yıl kalması ile on yıl süre asgari katkı payını ödemesi veya on yıllık katkı payı ödemesine karşılık gelen katkı payını toplu olarak yatırması gerekmektedir (Yeşilyurt, 2019: 54).

Katılımcı emekliliğe hak kazanması durumunda birikimlerin ve devlet katkısının tamamını veya bir kısmını ödenmesini veya yıllık gelir sigortası sözleşmesi yaptırarak maaş bağlanması şeklinde düzenli gelir elde etmeyi isteyebilir. Emeklilik şirketi, katılımcı hesabına gelir tutarı üzerinden gelir vergisi kesintisi uygulayarak ödeme gerçekleştirir. Katılımcının birden fazla emeklilik sözleşmesi bulunması halinde, tüm sözleşmelerin hak kazanması için en az birinden emeklilik hakkı kazanması gerekmektedir (Hayat Sigortaları Yönetmeliği, (1996, 09 12) Resmi Gazete (22842) Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22842.pdf>).

Tablo 8.'de Türkiye'de 31 Aralık 2020 tarih sonu ile şirket bazında toplam emekli olan katılımcı sayısı dağılım tablosu verilmiştir.

Tablo 8. Bireysel Emeklilik Sistemi Emekli Katılımcı Sayısı

Emeklilik Şirketi	Emekli Olan Katılımcı Sayısı
Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş.	1.035
Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.	5.057
Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş.	15.855
Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.	35.080
Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş.	26.744
Axa Hayat ve Emeklilik A.Ş.	112
BNP ParibasCardif Emeklilik A.Ş.	3.414
Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş.	54
Cigna Finans Emeklilik ve Hayat A.Ş.	685

Fiba Emeklilik ve Hayat A.Ş.	2.885
Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.	20.368
Groupama Hayat A.Ş.	2.974
Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş.	190
Metlife Emeklilik ve Hayat A.Ş.	887
NN Hayat ve Emeklilik A.Ş.	7.236
Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.	15.100
Sektör Toplamı	137.676

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bilgi Merkezi

Tablo 8.'de bireysel emeklilik sisteminde emekli olan katılımcıların emeklilik şirketleri bazında dağılımı incelendiğinde beş emeklilik şirketinin toplam emekli olan katılımcılardan %82 oranında pay aldığı görülmektedir. 2020 sonu itibarı ile 6.900.564 toplam katılımcı sayısı baz alındığında emekli olan katılımcıların sayısının düşük olduğu görülmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin Türkiye'de 2003 yılında başlaması, 2013 yılında getirilen devlet katkısı teşviki ve 2017 yılında otomatik katılım gibi düzenlemeler ile bireysel emeklilik sisteminin gelişimine katkı sağlamayarak gelişim sağlaması ile emekli olan katılımcı sayısı artışı yaşanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK TASARRUFLARI ÜZERİNE ANALİZ

Araştırmanın bu bölümünde makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik sistemi üzerinde yapılan çalışmalara ilişkin literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızda kullanılan ekonometrik yöntem ve kullanılan veri seti açıklanmış son olarak bulgular analiz edilerek sonuçlar açıklanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

3.1. Seçilmiş Literatür Çalışmaları

Jeremy I. Bulow (1982), çalışmasında enflasyonun bireysel emeklilik sistemi üzerinde etkilerine yönelik görüşler açıklamıştır. Çalışmasında enflasyonun bireysel çalışanların emeklilik tasarruflarına etkisi, toplam emeklilik varlıkları üzerindeki etkileri, emeklilik yardımlar üzerindeki etkisi ve emeklilik sözleşmelerindeki geleceklere etkisi gibi sorulara yanıt vermektedir. Elde edilen sonuçlarda artan faiz oranları ve enflasyon etkisi emeklilik sisteminin gelişiminde önemli bir değişikliğe neden olduğu, emeklilik maaşlarının enflasyon oranına endekslenmesinin pahalı olacağı, emeklilik planlarındaki değişiklikler ve düzenlemeler yapılarak enflasyon etkisinin arındırılması gerektiği gibi görüşlerde bulunmuştur.

Murphy ve Musalem (2004), çalışmasında bireysel emeklilik sisteminin yurtiçi tasarruflar üzerine etkilerini incelemiştir. 43 ülkede uygulanan çalışmada bireysel emeklilik sisteminin zorunlu olduğu ülkelerde yurtiçi tasarrufların arttığı, gönüllü bireysel emeklilik sisteminin yurtiçi tasarruflar konusunda katkısının (emekli maaşı tasarrufu yönünden) önemli bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Bebczuk ve Musalem (2006), çalışmalarında emeklilik sisteminin tasarruf üzerindeki etkisini seçilmiş 48 ülkede 1980-2004 dönemine ait veriler alınarak panel veri analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda emeklilik tasarrufunda 1 dolarlık artışın ulusal tasarrufları 0-20 cent arasında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, sistemin zorunlu katılıma dayanması veya portföy bileşimi elde edilen sonuçları etkilememekte fakat ulusal tasarruflar için önemli bir itici güç olduğu vurgulanmaktadır.

Brook ve Whitehouse (2006), Türkiye'deki bireysel emeklilik sistemini demografik yapı, istihdam vb. değişkenleri ele alarak sistemin reform gereksinimini belirtmişlerdir. Sistem emeklilik yaşının erken olması ve orta yaşın çalışma hayatlarına devam etmemeleri nedeniyle teşviklerin geliştirilmesi, istihdam eden çalışanlardan vergi yükünün azaltılması, istihdama yeni katılan çalışanların yüksek iş maliyeti nedeniyle kayıt dışı sektöre yönelimin engellenmesi yönünde öneriler getirmiştir.

Davis ve Hu (2008), çalışmalarında OECD ülkeleri ve gelişmekte olan seçilmiş 20 olmak üzere toplam 38 ülke baz alınarak emeklilik varlığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar emeklilik varlıklarının artması ile GSYİH oranına etkisi baz alındığında ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur.

Apak ve Taşçıyan (2010), çalışmalarında Ekim 2003-Aralık 2019 yılları arasında Türkiye'de bireysel emeklilik sistemin gelişimi yaş dağılımına göre katılımcı sayısı ve fon tutarı, emeklilik sözleşmesi ve sertifika sayısının yıllık değişimi, toplam katkı payının tercih edilen ödeme periyoduna göre dağılımı ve yatırıma yönlenen toplam tutar, emeklilik yatırım fonlarının getiri bazlı performansları karşılaştırılarak gelişimi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, genel anlamda bireysel emeklilik sistemine katılımın 25-44 yaş aralığında yoğunlaştığı, sertifika ve sözleşme sayısının her yıl artış gösterdiği, 2008 krizine rağmen 2004-2009 dönemi getiri ortalamasının pozitif yönlü ilerlediği gözlemlenmiştir.

Can (2010), çalışmasında 2003-2010 yılları arasında bireysel emeklilik sisteminin gelişimini mikro ve makro amacına yönelik veriler incelenerek yorumlamıştır. Bireysel emeklilik yatırım fonlarının her geçen gün yeni katkı paylarıyla artırılması ile sermaye ve para piyasasında değerlendirilerek piyasaya düzenli fon girişi sağladığı, kısa vade yüksek faiz ikileminde sıkışmış olan kamu borçlarını uzun vadeye yayması ile elverişli bir kaynak oluşturduğu sonucuna varmıştır.

Ege, Topaloğlu ve Çoşkun (2011), çalışmalarında Ekim 2008-Eylül 2010 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren 80 adet emeklilik yatırım fonunu, Sharpe ve Modigliani Miller yöntemlerini kullanarak en düşük ve en yüksek performansa sahip fonları değerlendirmiştir. Uygulama sonuçlarına göre 80 adet fondan hiçbir piyasa gösterge endeksinden üstün performans göstermemiş, 24 aylık döneme ilişkin değerlendirme sonucunda emeklilik yatırım fonlarının iyi performans gösteremedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

İşseveroğlu ve Hatunoğlu (2012) 'na göre sosyal güvenlik kapsamının genişlemesi, bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasını ve uzun vadede yaşam koşullarının iyileşmesini hedefleyen BES, sistemde toplanan fonların büyüklüğü ve uzun vadeli olması dolayısıyla makro ekonomiyi ve finansal istikarı olumlu yönde etkilemektedir.

Uyar (2012), çalışmasında bireysel emeklilik sistemi ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişki 2004-2009 yılları için aylık veriler alınarak incelenmiştir. Uyar çalışmasında katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarları ile makro ekonomik göstergelerden İMKB endeksi, mevduat faizi, enflasyon, döviz kuru, büyüme oranı ve dış ticaret verileri kullanılmıştır. Çalışmada yöntem olarak VAR modeli kullanılmış, veri analizi sonucunda katılımcı sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu, sertifika sayısında meydana gelen % 1'lik şokun mevduat faizini 0.0029 oranında arttırdığı ve mevduat faizinde % 1'lik bir şok ise sertifika sayısını arttırdığı tespit edilmiştir. Diğer makroekonomik faktörler arasında bir ilişki tespit edilmemesi sistemin yeni olmasına dayandırılmıştır.

Büyükkara ve Balcı (2014), bireysel emeklilik sisteminde eski ve yeni teşvik düzenlemeleri üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme çalışması gerçekleştirmiştir. Yeni teşvik sisteminin uygulanmaya başladığı 1 Ocak 2013 tarihi öncesindeki ve sonrasındaki katılımcı sayısı ve katkı payı tutarları üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda katılımcıların teşviklerin sistemde olumlu karşılandığını, katılımcıların sistemde daha uzun süre kalmayı öngörerek teşviklerin tüketim yerine yatırımı ön plana çıkardığı sonucuna ulaşmıştır.

Kılıç (2014), araştırmasında ekonomik öncü göstergelerin BES katılımcı sayısı üzerindeki etkisini incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara dayanarak BES katılımına ilişkin tespitlerde geçinme endeksinde bulunan tüm değişkenler ile katılımcı sayısı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Harcamaların, BES katılımcı sayısı üzerinde pozitif bir etkisi varken; katılımcı sayısı, tasarruflar ele alındığında düşmektedir. Elde olan bu sonuçlar ile Tüketicinin BES katılımcı, tasarruf etme ve finansman ile aynı kategoride olmamakla birlikte, gelecekte yer alan harcamalara daha yakın gördüğü söylenebilmektedir.

Bayar ve Kılıç (2014), çalışmalarında küresel finansal krizin Türkiye'de bireysel emeklilik sistemine etkileri betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda küresel finansal kriz sürecinde bireysel emeklilik fonlarının toplam net varlık değerindeki artış hızının azaldığı, hisse senedi ağırlıklı emeklilik fonlarının negatif getiriler sağladığı, bundan dolayı emeklilik yatırım fonlarının portföy dağılımlarında hisse senedinden tahvile

bir kayma olduğu, bireysel emeklilik sistemindeki katılımcı sayısı artış hızının önemli oranda azaldığı bulgularına rastlanılmıştır.

Alfredo ve Jorge (2014), çalışmalarında seçilmiş 12 Avrupa birliği ülkesinde sosyal güvenlik ve sosyal koruma harcamaların uzun vadeli seçilmiş makroekonomik değişkenlerin etkisi VAR analiz yöntemi ile incelenmiştir. Sosyal harcamaların çoğu ülkede olumsuz etkilerinin olduğu, tasarruf üzerindeki etkilerin önemli yada küçük ölçekli bir etkisi olduğu, en önemli etken değişkenin işsizlik katsayısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sigorta bileşenlerin finanse etmek için vergi dağılımın adil, dağıtım yöntemine dayalı vergi tanımlanması sonucu kapitalizasyon rejimi yönünde değiştirilmesi önerisinde bulunmuşlardır.

Sezgin ve Yıldırım (2015), çalışmalarında Ekim 2003-Kasım 2014 yılları arasında Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin etkinliği yorumlanmıştır. Çalışmada bireysel emeklilik sistemi kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı konumda olup, ekonomik krizin etkisi ve bireylerin sigorta konularında bilgi sahibi olmaması sebebiyle gönüllü katılımın esasına dayalı olarak gelişme gösterdiği, vatandaşların temel ihtiyacın devlet tarafından karşılandığı ve kamu emeklilik sistemine yardımcı konumdadır. Elde edilen gelişimler sonucunda kayıt dışılığın azaltılması, prim aflarının kaçınılması, emeklilik primleri ile ilgili düzenlemelerin yapılması devlet sosyal güvenlik açığının azalmasına ve daha etkin hizmetler sunmasına neden olacağı şeklinde olarak yorumlanmıştır.

Sezgin, Sevim ve Kalyoncu (2015) ’ya göre tasarrufların artırılması gelirlerin artırılmasına, gelir adaletinin sağlanmasına, istihdama katılımının artırılmasına özellikle kadın ve genç işgücünün istihdam edilerek bağımlılık oranının azaltılmasına, eğitim seviyesinin yükseltilmesine, tsarruf araçlarının çeşitlendirmesine, getirilerin artırılmasına bağlıdır. Tasarruf aracı olarak bireysel emeklilik sisteminin Türkiye ekonomisine layıkıyla dahil edilmesi tasarruf açığının ortadan kaldırılmasında belirli olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Günay ve Güneş (2015), çalışmasında Türkiye’de bireysel emeklilik sistemini katılımcı sayısı, katkı payı fon tutarı, yatırıma yönlendirilen fon tutarı ve fon büyüklüğüne ilişkin veriler incelenmiştir. Gözlemlenen veriler ile emeklilik şirketlerin topladıkları birikimleri sonucu oluşturulan emeklilik fonların ekonominin hizmetine sunması, emeklilik fonlarının sermaye piyasasında değerlendirilmesi ve gelişimi ekonomik kalkınmaya katkı sağlamakta, uzun vadeli yatırım nitelikleri sebebiyle ekonomik istikrar kaynak sağladığı ve

piyasalarda yatırım araçlarının ve türevlerinin çeşitlenmesi ile ülke ekonomisine olanak sağladığı gözlemlenmiştir.

Başar, Eren ve Bozma (2016), bireysel emeklilik, tasarruf oranı ve cari açık arasındaki ilişkiler seçilmiş seçilmiş 14 OECD ülkesi, 2005-2014 dönemi verileri baz alınarak nedensellik analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen ampirik bulgular ile , iki gecikme için tasarruf ve bireysel emeklilik arasında çift yönlü; bireysel emeklilik ile cari açık arasında çift yönlü; cari açıktan tasarrufa doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerine rastlanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda tasarruf açığının kapatılmasında ve cari dengenin sağlanmasında bireysel emeklilik sisteminin etkili olduğunu göstermiştir.

Rakıcı ve Ela (2016), Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine yönelik vergisel teşviklerin getirilmesi ile sisteme katılımın artacağını, katılımcılar tarafından ödenen katkı paylarının emeklilik şirketince yatırıma dönüştürülerek tasarruf artışı ile makroekonomik istikrar ve finansal piyasalarda gelişmeler olacağı bu nedenle bireysel emeklilik düzenlemelerinin devam etmesi gerektiği önerilmiştir.

Kara ve Yıldız (2016), çalışmasında 2012 sonrası dönemlerde bireysel emeklilik sisteminde katılımcıların üzerindeki giderlerin uluslararası düzeylere yaklaştırılmasının yanı sıra farklı nüfus gruplarına özel uygulama ve teşviklerin geliştirilmesinin sistemin yaygınlaştırmasını ve bireylerin sistemde kalma sürelerinin ve tasarruf miktarlarının artırılması bakımından önem taşıdığı sonucuna ulaşmıştır.

Edyta (2017), çalışmasında gönüllü emeklilik katkı payını etkileyen nitel faktörleri Orta ve Doğu Avrupa ülkesinden seçilen 10 ülkede incelemiştir. Çalışma 2006-2014 dönemine ait veriler baz alınarak panel veri analizi ile gerçekleşmiştir. Elde edilen sonuçlar ise kişi başına düşen gelir seviyesinin emeklilik katkı payında önemli bir belirleyici olduğu, yoksulluk oranı, eğitim durumu, gelir eksikliği, faiz oranı gibi seçilen diğer nicel değişkenlerin katkı payını etkilemediği şeklindedir.

Atılğan (2018) ’a göre etkin bir bireysel emeklilik sisteminin başarıya ulaşması için tasarruf araçlarına duyulan güvensizliği ortadan kaldıracak düzenlenmelerin yapılması gerekmektedir. Bunun için sistemden asgari bir getiri elde edilebileceği, sisteme katılımı artırma adına otomatik katılım sisteminin başarılı bir şekilde uygulanmasını ve sistemin başarıya ulaşması için kilit rol oynayan cayma oranının düşük gerçekleşmesi için belli bir ücret üstü çalışanlara sisteme katılma zorunluluğun getirilebileceği düşünülmektedir.

Şahin, Özdemir ve Önal (2018), çalışmalarında Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin sermaye piyasasının gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Bireysel emeklilik fonlarının sermaye piyasası üzerindeki etkisi 2006-2017 yılları arasındaki aylık veriler kullanılarak Toda-Yamototo yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ile bireysel emeklilik fonların uzun dönemde sermaye piyasasının gelişimini desteklediği, kısa dönemde nedensellik ilişkisinin anlamlı olmadığı bunun yanı sıra borçlanma piyasasındaki gelişimin uzun dönemde emeklilik fonları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ova (2018) çalışmasında 2013 yılında bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı hakkında yasal düzenlemesinin bireysel emeklilik sisteminin etkinliğine etki edip etmediğini incelemiştir. Yasal düzenlemenin önceki üç yıl ve yasal düzenlemeden sonraki üç yıl veri zarflama analizi kullanarak sektörün kaynakları tam etkin kullanmadığı ve yasal düzenlemenin sektör etkinliğini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Şamiloğlu, Eser ve Bağcı (2019), çalışmalarında sigortacılık sektörünün makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma, 2004-2018 yılları arasında aylık veriler baz alınarak regresyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular ile işsizlik oranının azaldığı zaman, istihdam oranını ve sigorta sistemindeki katkı payını arttırdığı sonuçlarına ulaşarak bu durumun sigorta ile ilgili olan değişkenleri olumlu yönde etkilediği ve ekonomik gelişme desteklediği sonuçlarına ulaşmıştır.

Can ve Eyidiker (2019), Bireysel emeklilik sisteminde otomatik katılımın Türkiye’deki gelişimi Ocak 2017- Aralık 2019 yılları arası veriler alınarak değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların sertifika devam oranlarının %51 civarında olduğu, sistemde genelde 25-34 yaş grubu çalışanların devam ettiği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak otomatik katılımcıların sistemde kalmalarının tasarruf etme süresinin uzatılabilmesi, sistemden çıkışın engellenmesi ve yeniden katılımının kolaylaştırılması sonucu sistemdeki fon birikimlerin artmasına yönelik politikaların uygulanmasına yönelik görüşler ortaya konmuştur.

Erol (2019)’ a göre bireysel emeklilik sistemi tasarruf sahipleri açısından bir fırsat, sosyal güvenlik sistemi açısından ise tamamlayıcı bir sistem olarak görülebilir. Ancak; sosyal güvenlik sisteminin tamamen özel sigortalara devredilmesi, diğer bir ifadeyle sosyal güvenliğin özel sigortalar tarafından sağlanması, iktisadi açıdan yeterli birikimlerden yoksun olan kesim için uygun bir sistem değildir.

Özkan ve Demirkale (2019) çalışmalarında Türkiye ve seçilmiş ülkelerin bir dizi makroekonomik değişkenlerin emeklilik yatırım fonları üzerinde yarattığı dinamik etkiler ve emeklilik yatırım fonların bu veriler üzerindeki duyarlılıkları ölçülmüştür. Çalışmada Ocak 2015-Aralık 2016 dönemi verileri alınarak VAR modeli yönetimi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda Türkiye ve diğer seçilmiş ülkelerdeki yatırım fonların performansı ile borsa endeksleri arasında güçlü bir ilişkinin olduğu, emeklilik yatırım fonları ile faiz oranı ve enflasyon oranı arasında bir nedensellik olduğu saptanmıştır.

İskenderoğlu, Arslan ve Çelik (2019), çalışmalarında Sharpe, Treynor ve Jensen yöntemleri ile hisse senedi emeklilik yatırım fonlarının performanslarını, 2014 Ocak ayı ile 2017 Aralık ayı dönemlerinde performanslar hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar BİST 100 performansı ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlardan 19 yatırım fonunun 16'sının BIST 100'den daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şataf ve Yıldırım (2019), çalışmada bireysel emeklilik sisteminin algılanma düzeyi üzerinde Ordu ilinde rastgele seçilen ve işgücüne dahil olan 371 kişi örnek alınarak 30 sorulu anket yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ile katılımcılar tarafından sistemde emeklilik yaşının düşürülmesi sıklıkla tercih edilmesi nedeniyle sisteme olan güvenin tam olarak sağlanamadığı, sisteme kayıtlı çoğunun 25-44 yaş aralığında, en az üniversite mezunu ve aylık geliri yüksek olan katılımcılar olduğu sonucuna varılmıştır.

Yeşilyurt (2019), çalışmasında makroekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik üzerine etkilerini Türkiye örneği ile incelemiştir. Bu doğrultuda sözleşme sayısı ve toplam yatırım tutarı bireysel emeklilik değişkeni olarak alınmış olup, makroekonomik değişkenler ise büyüme, döviz kuru, işsizlik, cari açık, ve mevduat faizi değişkenleri alınmıştır. 2004-2016 dönemi verileri baz alınarak ARDL sınır testi yaklaşımı analizi ile araştırmıştır. Elde edilen sonuçlar ile makroekonomik değişkenler ile eşbütünleşmenin varlığına dair bulgular ortaya konmuştur. Sözleşme sayısı ile mevduat faizi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Granger nedensellik testinde ise yatırımdan cari açığa, yatırımdan işsizliğe, büyümeden cari açığa ve büyümeden işsizliğe tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çengelcik ve Özel (2019), çalışmalarında Türkiye'de katılımcı fon tutarı, BES katkı payı tutarı, devlet katkı payı tutarı arasındaki ilişki incelemiştir. Uzun dönemde katılımcıların fon tutarı, katılımcıların katkı payı tutarı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İslamoğlu, Aziz ve Konak (2020), çalışmalarında Türkiye ve G7 ülkelerindeki bireysel emeklilik sistemi uygulamaları, BES'in SWOT analiz yönetimi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ile finansal okur yazarlık düzeyin artışı, hem katılımcı sayısında hem de fon büyüklüğüne katkı sağladığı, uzun vadeli birikimin özendirilmesi, fon getirisinin yüksek oluşu, küçük tutarlı birikimler ile tasarruflarını tercihine göre tek ödemeye veya aylık gelir alabilmeleri imkanı Türkiye'de ve dünya genelinde tercih edilen bir tasarruf aracı olduğu sonucuna ulaşıldığı sonucuna varılmıştır.

Alpağut ve İpekten (2020), çalışmasında bireysel emeklilik sisteminde kalma tercihini etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışmada, Erzurum ilinde bireysel emeklilik sistemine bakış açısını yansıtmayı amaçlı olarak 25-54 yaş aralığında kişileri kapsayan yüz yüze anket metodu kullanılmıştır. Bireysel emeklilik sistemine katılım durumlarının cinsiyet, çalışılan mesleğin sektörü, yaş grubu, eğitim seviyesi ve medeni durum ile ilgili olup olmadığını saptamak amacıyla hipotezler kurularak Ki-Kare Testi yardımıyla sınanmış ve elde edilen sonuçlara göre katılım durumunun sahip olunan meslek, bulunulan yaş grubu ve alınan eğitim seviyesi ile ilgili olduğu, katılım durumunun cinsiyet ve kişilerin medeni durumları ile ilgili olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

3.2. Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti

Bu bölümde, ekonometrik yöntem ve çalışmadan kullanılan verilerin açıklamasına yer verilmiştir.

3.2.1. Ekonometrik Yöntem

Makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik tasarruflarına etkisinin incelendiği çalışmada ekonometrik yöntem olarak VAR modeli kullanılmıştır. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için öncelikle durağanlığının belirlenmesinde birim kök testi, değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi için granger nedensellik testi, değişkenlerin bir birim şoklar karşısında verdikleri tepkilerin gösterimi için etki-tepki analizi ve son olarak kullanılan değişkenlerde meydana gelen bir değişimin yüzde kaçının kendinde yüzde kaçının diğer değişkenlerde meydana geldiğinin anlaşılmasını sağlayan varyans ayrıştırması bu bölümde açıklanmıştır.

3.2.1.1. Vektör Otoregresif Model (VAR)

Çalışmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesinde Vektör Otoregresif modeller (VAR) kullanılmıştır. Christopher A. Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR, Granger nedensellik testi modelini temel alır. VAR ile tek bir modelle pek çok değişkenin öngörüsü yapılmakta, makro değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmekte, rassal şokların değişkenler üzerindeki dinamik etkisi belirlenebilmektedir (Sarı, 2008: 1-12).

İktisadi ilişkilerin karmaşıklığı, iktisadi olayların tek denklemliler yerine eşanlı denklemler yardımı ile incelenmesine yol açmıştır. Eşanlı denklemler sistemlerine eleştiri olarak doğan ve eşanlı denklemler sistemlerindeki değişkenlerin içsel-dışsal ayrımı problemine çözüm getiren VAR zaman serileri için oldukça sık kullanılmaktadır. Eşanlı denklemler sistemlerinin içerdiği bu karmaşık tablonun çözümüne yönelik olarak ortaya atılan VAR ile söz konusu sorun ortadan kaldırılabilir (Özçelik ve Uslu, 2017: 41).

Makro ekonomik değişkenlerin karşılıklı etkileri nedeni ve bu nedenle tek denklemliler modellerin olduğu gibi, salt içsel veya dışsal değişken olarak ayırmak zorlaşmaktadır. VAR modeli, diğer eşanlı modellerin aksine, değişkenleri içsel ve dışsal olarak ayırmamakta, tüm değişkenler içsel olarak kabul edilmektedir. Modelde iki içsel değişken varsa, bunların her biri hem kendi hem de diğer içsel değişkenin belli bir döneme kadarki gecikmeli değerleri ile ilişkilendirilir (Akyüz, 2018: 185).

VAR modelleri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkiler, etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması teknikleri ile incelenebilmektedir (Artar, 2011: 10).

VAR modelinin tahmin edilmesi neticesinde, elde edilen parametreleri yorumlamak yerine, sistemin tahmini neticesinde elde edilen artıkların analizine geçilerek, geleceğe yönelik yorumlar yapılabilir (Tarkun vd., 2014: 41). Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını da mümkün kılmaktadır (Uysal, 2008: 61).

İki değişkenli bir VAR modelinin standart gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + v_{1t} \quad (1)$$

$$x_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i} x_{t-i} + v_{2t} \quad (2)$$

Yukarıdaki eşitlikte (p) gecikme uzunluğunu, (v) ise varyansları sabit dağılıma sahip rassal hata terimlerini temsil etmektedir. Bu modeldeki her bir denklem klasik en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmektedir.

VAR modelinde öncelikle zaman serilerinin durağan olup olmadığı sınanır ve seriler durağan değilse uygun analiz teknikleri ile durağanlaştırılmaktadır. Daha sonra gecikme uzunluğu seçilerek nedensellik testleri yapılmaktadır. VAR modeli gecikme uzunluklarına oldukça duyarlıdır. Bunun sebebi, VAR modelinin sistemdeki her değişkenin hem kendi gecikmeli değerinin hem de diğer değişkenlerin gecikmeli değerinin bir fonksiyonu olmasından kaynaklanmaktadır (Çiftçi, 2007). VAR analizinde son olarak da sisteme şoklar verilerek değişkenlerin tepkileri ölçülmektedir (Işık ve Acar, 2006).

Ceyhan ve Gündüz (2015), Vektör Otoregresyon Modeli (VAR) analizinin aşamalarını

- Normal dağılıma uygunluğun belirlenmesi,
- Durağanlığın ve eş bütünleşmenin değerlendirilmesi,
- Model derecesinin (gecikme sayısı) belirlenmesi,
- Model tahmini,
- Modelin değerlendirilmesi,
- Değişkenlerin karşılıklı etkileşimin belirlenmesi,
- Öngörü,
- Şok etkilerin belirlenmesi

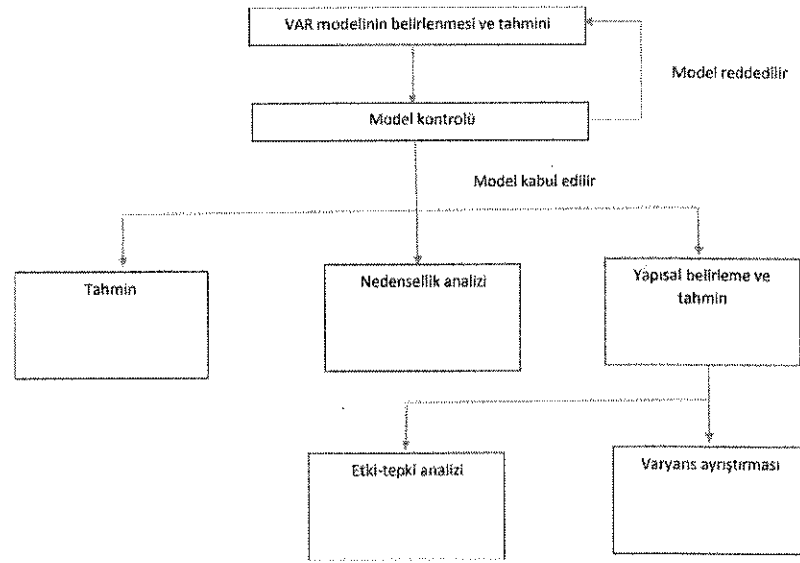
olarak açıklamıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkileri belirtilen yöntem dahilinde yapabilmek amacıyla aşağıda belirtilen sıralama takip edilmektedir:

- Modele dahil edilecek bütün değişkenlere ilişkin durağanlığın, birim kök testleri ile araştırılması,
- Optimal gecikme uzunluğunun bilgi kriterleri kullanılarak tespit edilmesi,

- Değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerinin koentegrasyon ve Granger nedensellik testleri ile belirlenmesi,
- VAR modelinin tahmin edilerek, yapısal testlerin gerçekleştirilmesi,
- Etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları ile değişkenler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi (Mucuk ve Alptekin, 2008: 162-163).

VAR genel çerçevesi, Ceyhan ve Gündüz tarafından aşağıdaki Şekil 6 ile modellenmiştir.

Şekil 6. Vektör Otoregresif Modeller (VAR) genel çerçevesi
Kaynak : (Ceyhan ve Gündüz, 2015: 25)

3.2.1.2. Birim Kök Testi

Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin öncelikle durağan seriler olması gerekmektedir. Birim kök testleri zaman serisi araştırmalarında serilerin durağan olup olmadıklarını araştırmak için kullanılmaktadır.

Zaman serilerinde durağan ve durağan dışı seriler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Durağan serilerde sabit ortalama, sabit varyans ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin ko-varyansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olmamasıdır. Durağan dışı serilerde uzun dönemli bir ortalamanın olmadığı, varyansın zamandan bağımsız hareket etmesi ile teorik otokorelasyonun azalarak yok olduğu durumdur (Dikmen, 2012: 311).

Serinin zaman yolu sürecini anlamak için, Y_t ve Y_{t-1} ilişkisinin tahmin edilmesi gerekmektedir.

Y_t değişkenin bir önceki dönem olan Y_{t-1} ilişkisi;

$$Y_t = pY_{t-1} + u_t \quad (3)$$

Burada;

u_t : skolastik hata terimi

Y_t : Y'nin t zamanda aldığı değer

Y_{t-1} : Y'nin t-1 zamanda aldığı değer

şeklindedir (Turnacıgil, 2012: 67).

Bu model birinci dereceden otoregresif AR(1) modeli olarak tanımlanır. $P=1$ ise birim kök sorunu ortaya çıkar ve t artarken varyansta sonsuz büyüklükte artar ve model;

$Y_t = Y_{t-1} + u_t$ biçimini alır ve Y_t durağan bir seridir. Bir başka ifade ile $P=1$ olursa Y_t skolastik değişkeni birim köke sahip olur (Yeşilyurt, 2019: 97).

Durağanlığın saptanabilmesi için kullanılan pek çok test bulunmakta olup, hipotezlerde en çok kullanılan birim kök testleri Dickey-Fuller Birim Kök Testi ve Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi (ADF) ve Philips-Perron Birim Kök Testleridir.

- Dickey-Fuller Birim Kök Testi: denklemlerinde genellikle hata terimlerinin birbiriyle ilişkili olmaları sonucu otokorelasyon sorunu çıkmakta ve denklemdeki bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri de modele açıklayıcı değişken olarak eklendiğinde problemi çözmektedir (Oluç ve Gövdere, 2020:170).

Dickey-Fuller'in ortaya koyduğu test aşağıdaki regresyona uygulanır:

$$\Delta Y_t = \beta Y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

Sabit terimsiz ve trendsiz,

$$\Delta Y_t = b_0 + \beta Y_{t-1} + u_t \quad (5)$$

Sabit terimli ve trendli ise,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \beta Y_{t-1} + u_t \quad (6)$$

Sabit terimli ve trendli regresyonlar bulunarak bunlarla birlikte τ (tau) veya DF istatistikleri ile Mac Kinnon kritik değerleri elde edilir (Yeşilyurt:2019: 99-100).

- Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi (ADF):ADF testi durağanlık analizini serinin sabit terimli, sabit terimli ve trend içermesi veyahut yalın hali ile test etmektedir (Oluç ve Gövdere, 2020: 171).

Bu modelin en geniş gösterimi;

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Eşitlikte;

ΔY_t : Durağanlığı test edilen değişkenin birinci farkı

t: Trend değişkeni

ΔY_{t-1} : Gecikmeli fark terimidir.

δ katsayısının sıfıra eşit olması, istatistiki olarak anlamlı ve serinin durağan olduğu gösterir ve H_0 hipotezi reddedilir.

- Philips-Perron Birim Kök Testi: DF testi ve ADF testi hata terimlerinin rassal yürüyüş yani stokastik yapıda olması ve eş-varyans olması gibi temel varsayıma dayanmaktadır. Phillips-Perron testi ADF testinin bir dönüşümüdür ve bu dönüşüm sorunlu parametrenin bağımlılığını asimptotik olarak ortadan kaldırır (İğde, 2010: 19).

Phillips Perron testi için şu iki denklem oluşturulmuştur:

$$y_t = \hat{\mu} + \hat{\alpha} y_{t-1} + \hat{u}_t \quad (8)$$

$$y_t = \hat{\mu} + \hat{\beta}(t - \frac{1}{2}T) + \hat{\alpha} y_{t-1} + \hat{u}_t \quad (9)$$

Denklemlerde T gözlem sayısını, u_t hata terimini, $(\hat{\mu}, \hat{\alpha})$ ve $(\hat{\mu}, \hat{\beta}, \hat{\alpha})$ en küçük kareler regresyonu katsayılarını göstermektedir (İzolluoğlu, 2019: 12)

3.2.1.3. Granger Nedensellik Testi

Nedenselliğin kavramsal olarak tanımında çeşitli görüş farklılıkları olsa da, bu kavramın neden sonuç arasında bir ilişki kurduğu görüşünde birleşilmiştir. İki değişken arasındaki zamana bağlı olarak gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise ilişkinin nedenselliği yönünde istatistiği belirlemede kullanılan testlerden biri Granger Nedensellik Testidir. Nedensellik analizleri ilk olarak 1969 yılında Granger tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Granger Nedensellik Testi; iki değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayanan, değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit eden, aralarındaki ilişkinin çift yönlü ya da tek yönlü olduğunu belirlemeyi hedefleyen analiz çeşididir (Eser, 2019: 129).

Granger anlamında nedensellik ise; bir X değişkeni, başka bir Y değişkenine, hem X hem de Y'deki bilgi veri iken eğer Y değişkeni sadece X'e ait geçmiş değerlerin kullanımıyla tahmin edilirse Granger anlamında nedenidir, biçiminde ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle X değişkeninin geçmiş değerlerine ait bilgi sahibi olma, Y'nin daha kesin bir biçimde öngörülmesine imkân veriyor ise X değişkeni Y değişkenine Granger anlamında nedendir (Granger, 1969: 424-438)

Granger nedensellik testi (1969) aşağıdaki denklemler yardımı ile yapılmaktadır.

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (10)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \mu_t \quad (11)$$

Denklemlerde ε_t ve μ_t hata terimlerini, a_j, b_j, c_j ve d_j gecikme katsayılarını, m değeri ise tüm değişkenler için ortak gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. (Akyüz, 2019: 5827).

Değişkenler arasındaki nedensellik, VAR modelinin katsayılarında yapılacak sıfır kısıtlamalar ile incelenebilmektedir.

Y' nin x'in Granger nedeni olmadığı kısıtlaması ile ilgili olarak hipotezler;

$$H_0; b_j = 0$$

$$H_0; b_j \neq 0$$

Temel hipotez, y x'in granger nedeni değildir ve alternatif hipotez y x'in Granger

nedenini göstermektedir (Göktaş, 2019: 179).

3.2.1.4. Etki-Tepki Analizi

VAR analiziyle tahmin edilen katsayıların yorumlanması oldukça karmaşık olması nedeniyle VAR modeli sonuçlarını yorumlamak için genellikle, değişkenlerin şoklara verdikleri tepkilerin grafiksel gösterimi yani esas adıyla etki-tepki analizi kullanılmaktadır (İslamoğlu, Aziz ve Konak, 2018: 127).

Değişkenlerden birine bir birimlik şok uygulandığında diğer değişken veya değişkenlerin bu değişime gösterdikleri tepkiyi vermektedir. Analizde VAR modelindeki her bir eşitlikteki bağımlı değişken için hata terimine uygulanan bir birim şok (etki) için VAR sistemindeki içsel değişkenlerin gelecekteki dönemlerde vermeleri beklenen tepkiler analiz edilir (Demirci, 2017: 174).

Etki-tepki (impulse-response) Analizi, VAR sistemi içinde uygun gecikme uzunlukları bulunduğundan sonra etki-tepki fonksiyonları elde edilir. Etki-tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu tablolar ya da grafik yardımıyla gösterimini ortaya koyar. Bu işlem ile şokların hangi değişkende meydana geldiğini ve bu şoklara değişkenlerin ne tepki vereceği anlaşılır (Akyüz, 2018: 185).

3.2.1.5 Varyans Ayırıştırması

VAR modelinde kullanılan bir teknik olup, istatistiki şokların değişkenler üzerinde etkilerini sayısal olarak göstermektedir. Kullanılan değişkenlerde meydana gelen bir değişimin yüzde kaçının kendinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir (Barışık ve Kesikoğlu, 2005:70). Bir değişkende meydana gelen değişimlerin büyük bölümü kendinden kaynaklanıyorsa bu değişkeni dışsal olarak hareket ettiğini gösterir. Eğer bir şok bir değişkene ait ileriye yönelik tahmin hata varyansını açıklayabiliyor ise değişken içsel olarak kabul edilmektedir (Göktaş, 2019: 182).

Varyans ayırıştırmasının değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerin derecesi konusunda bilgi vermektedir. Varyans ayırıştırmasının kullanım nedeni ise, değişkenlerin herhangi birinde meydana gelen şok üzerinde, diğer değişkenlerin ne oranda etkisi olduğunu belirlemesidir (Turnacıgil, 2012: 69)

3.2.2. Veri Seti

Bu araştırmada makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik sistemi tasarruflarına etkisi üzerindeki ilişki araştırılmış olup bağımlı ve bağımsız değişkenler olan veriler; TCMB EVDS, Türkiye İştatistik Kurulu (TÜİK) ve Emeklilik Gözetim Merkezinden alınmıştır.

Veriler 3 aylık olarak 2010: 01-2020: 09 dönemini kapsamakta ve toplam 43 gözlem değeri bulunmaktadır. Çalışmada bağımlı değişken; toplam fon büyüklüğü ve katılımcı sayısı değişkenleri alınmış olup bağımsız değişkenler ise; faiz oranı, TÜFE ve GSYİH olarak belirlenmiştir.

Toplanan bu veriler zaman serisi analizlerinden VAR modeli ile tahmin edilmiştir. Çalışmada değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi, durağanlığını tespit etmek için birim kök testleri, gecikme uzunluğunun sečilmesi, VAR model tahmini, VAR'da granger nedensellik testi, otokorelasyon (LM) ilişkisi, varyans testi, etki tepki analizi ve son olarak varyans ayrıştırması açıklanmıştır. Analizde Eviews programından yararlanılmıştır. Tablo 19.'da araştırmada kullanılan veriler tablo hali ile sunulmuştur.

Tablo 19. Veri Seti

Değişken	Değişken Açıklaması	Zaman Aralığı	Veri Periyodu	Kaynak	Açıklama
Enflasyon	Tüketici Fiyat Endeksi (Genel)	Ocak 2010-Eylül 2020	3 Aylık	Türkiye İştatistik Kurulu (TÜİK)	
Faiz	Faiz Oranı			Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)	TL üzerinden açılan mevduat faizleri
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla			Türkiye İştatistik Kurulu (TÜİK)	
Fon	Toplam Fon Büyüklüğü			Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM)	
Katılımcı Sayısı	Katılımcı Sayısı			Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM)	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan enflasyon verileri TÜİK'ten alınmış ve tüketici fiyat endeksleri (genel) aşağıdaki şekilde dönüştürülmüştür.

$$TÜFE = I_t - I_{t-1} / I_{t-1} \quad (12)$$

Eşitlikte;

I_t : t zamandaki tüketici fiyat endeksi değeri

I_{t-1} : bir önceki dönemdeki tüketici fiyat endeksi değeri

Mevduat faiz oranlarındaki ve GSYİH'deki çeyrek dönemlik değişimler de benzer şekilde bulunmuştur.

Çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler ise bireysel emeklilik katılımcı sayısı ve bireysel emeklilik fon büyüklükleridir. Bağımlı değişkenlerdeki çeyrek dönemlik değişimler de aşağıdaki eşitlik yardımıyla bulunmuştur.

$$K = S_t - S_{t-1} / S_{t-1} \quad (13)$$

Eşitlikte;

K: Katılımcı sayısı değişimi (ayrıca TL cinsinden fon büyüklüğü değişimi)

S_t : T dönemdeki bireysel emeklilik katılımcı sayısı (ayrıca TL cinsinden fon büyüklüğü)

S_{t-1} : Bir önceki çeyrekteki bireysel emeklilik katılımcı sayısı (ayrıca TL cinsinden fon büyüklüğü)

Fon büyüklüğünün (TL) dönemler içindeki değişimi de yukarıdaki eşitliğe benzer şekilde hesaplanarak analize dahil edilmiştir.

3.2. Ekonometrik Uygulama ve Analiz Bulgular

Bu bölümde, Türkiye'deki makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik tasarruflarına etkisine yönelik analizine yer verilmiştir. Çalışma da bağımlı ile bağımsız değişkenlerin korelasyon ilişkisi araştırılarak başlanmıştır.

Bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon ilişkisi Tablo 9.'da incelenmiştir.

Tablo 9. Korelasyon İlişkisi

KORELASYON İLİŞKİSİ					
DEĞİŞKENLER	TÜFE	FAİZ	FON BÜYÜKLÜĞÜ	GSYİH	KATILIMCI SAYISI
TÜFE	1.000000	0.053202	-0.212713	-0.068544	-0.356922
FAİZ	0.053202	1.000000	0.377213	0.025422	0.175577
FON BÜYÜKLÜĞÜ	-0.212713	0.377213	1.000000	0.098301	0.042356
GSYİH	-0.068544	0.025422	0.098301	1.000000	0.145772
KATILIMCI SAYISI	-0.356922	0.175577	0.042356	0.145772	1.000000

Korelasyon, olasılık kuramı ve istatistikte iki veya daha fazla raslantısal değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve gücünü gösterir. Tablo 9 incelendiğinde, katılımcı sayısı ile enflasyon arasında ters yönlü bir korelasyon gözlemlenmiştir. Bu, enflasyonun artış gösterdiği durumlarda katılımcı sayısında düşme görülebileceği anlamını taşıyabilmektedir. Katılımcı sayısının mevduat faiz oranları ve GSYİH ile arasında pozitif yönlü zayıf bir korelasyon gözlemlenmiştir. GSYİH'deki veya faiz oranlarını gibi makro değişkenlerdeki herhangi bir pozitif gelişmenin, bireysel emeklilik sisteminin katılımcı sayısını arttırması beklenebilmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin fon büyüklüğü ile enflasyon arasında negatif ve zayıf korelasyon gözlemlenmiştir. Genel fiyat düzeyindeki artış olarak tanımlanan enflasyonun artışı fon büyüklüğünde erimeye neden olabilmektedir. Diğer bağımsız değişkenler olan GSYİH ve faiz oranları ile de fon büyüklüğü arasında pozitif fakat zayıf yönlü bir korelasyonun olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında katılımcı sayısı ile fon büyüklüğü arasında pozitif bir korelasyonun olduğu da tabloda görülmektedir.

Analiz kapsamında kullanılan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için öncelikle serilerin durağan olması gerekmektedir. Serilerin durağanlığını tespit etmek amacı ile değişkenlere birim kök testleri yapılmıştır. Değişkenlerin durağanlığını ölçmek için yapılan birim kök testlerine ait hipotezler aşağıda verilmiştir:

H_0 : Tüm değişkenlerin zaman serilerinde birim kök içermektedir.

H_1 : Tüm değişkenlerin zaman serilerinde birim kök içermemektedir.

Bu hipotezler için Tablo 10.'da ADF birim kök testi sonuçları, Tablo 11.'de ise Phillips-Perron (PP) test sonuçları verilmiştir.

Tablo 10. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKEN	T İstatistikleri	
	Sabit Terimli (İntercept)	Sabit Terim ve Trendli
Faiz Oranı	-4.053526 *	-4.005029 **
TÜFE	-5.442045 *	-6.297237 *
GSYİH	-11.97014 *	-11.74683 *
Fon Büyüklüğü	-6.845793 *	-7.145433 *
Katılımcı Sayısı (-1)	-6.776925 *	-6.820616 *

Not:Durağan olmayan, birinci farkların alınması ile durağan hale dönüşen değişkenlerin sonuna kaçmıcı derece fark olduğu eklenmiştir. * %1 ve ** %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 11. Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKEN	T İstatistikleri	
	Sabit Terimli (İntercept)	Sabit Terim ve Trendli
Faiz Oranı	-4.053526 *	-4.005029 **
TÜFE	-5.451848 *	-6.341828 *
GSYİH	-8.679525 *	-8.150320 *
Fon Büyüklüğü	-6.845793 *	-7.421012 *
Katılımcı Sayısı (-1)	-7.691863 *	-7.602326 *

Not: Durağan olmayan, birinci farkları alınması ile durağan hale dönüşen değişkenlerin sonuna kaçmıcı derece fark olduğu eklenmiştir. * %1 ve ** %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tüm değişkenler sabit terimli ve sabit terim ve trend eklenerek Schwarz kriteri eşliğinde analiz edilmiştir. Faiz Oranı, TÜFE, GSYİH, fon büyüklüğü ve katılımcı sayısı değişkenleri (% 1, % 5) anlamlılık düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Elde edilen sonuca göre faiz oranı, TÜFE, GSYİH ve fon büyüklüğü serisinin düzeyde durağan olduğu, katılımcı sayısı serilerin ise birinci derece farkları alındığında durağan hale geldiği gözlemlenmiştir.

VAR modeli için optimal gecikme uzunluğunun farklı kriterler alınarak belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü VAR analizinde gecikmeler olduğundan uzun belirlenmesi durumunda gerçekte değişkenler olduklarından daha yüksek değerlere ulaşmaktadır. Bu nedenle serilerin durağanlık seviyesinin belirlenmesinden sonra LogL, LR, FPE, AIC, SC ve HQ bilgi kriterleri araştırılmış ve gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

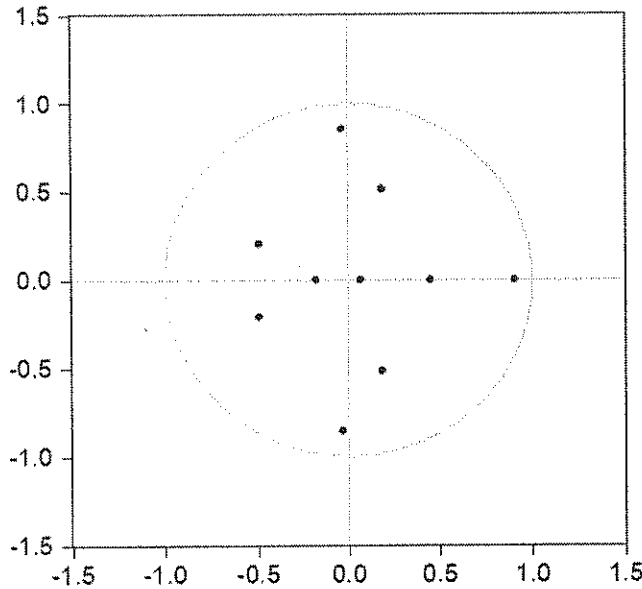
Tablo 12. Modelin Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	305.3412	NA	2.07e-13	-1.501.706	-14.80595*	-14.94073*
1	324.4551	32.49361	2.81e-13	-1.472.275	-1.345.609	-1.426.477
2	361.1002	53.13548*	1.67e-13*	-15.30501*	-1.298.280	-1.446.537

Not :* En uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 12 incelendiğinde, SC ve HQ testi 0 gecikme uzunluğu iken, VAR sistemi için çoğunluk bilgi kriteri LR, FPE ve AIC testine göre bilgi kriterlerine göre iki gecikmenin optimal olduğunu işaret etmektedir.

AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri

Şekil 7. AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri

Tüm karakteristik kökler çember dışında yada çember üzerinde ise sistemin durağan olmadığını gösterir. Şekil 7.'de görüldüğü gibi denklem sistemindeki tüm karakteristik kökler çember içerisinde yer almaktadır. Bu bulgular ile tahminler istikrarlı sonuçlar elde edebileceğimiz bir sistem olduğu söylenir.

VAR tahmininde elde edilen bulgular, modelde yer alan durağan değişkenler arasında nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 13 ve Tablo 14.'de gösterilmiştir.

Tablo13. Katılımcı Sayısı Granger Nedensellik Test Sonuçları

Bağımlı Değişken: Katılımcı Sayısı

Değişken	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
TUFE	5.934165	2	0.0515
FAIZ	13.27591	2	0.0013
FON BÜYÜKLÜĞÜ	2.203581	2	0.3323
GSYİH	3.957453	2	0.1382
All	23.11597	8	0.0032

VAR Granger Nedensellik testi incelendiğinde %1 anlamlılık düzeyinde faiz oranının katılımcı sayısı üzerinde granger nedenidir. %10 anlamlılık düzeyinde ise TÜFE'nin katılımcı sayısı üzerinde granger nedensellik ilişkisi vardır. Bu sonuçlar analizin başında yapılan korelasyon testi sonuçları ile uyumluluk göstermektedir. Fon büyüklüğü ve GSYİH'nın katılımcı sayısı üzerinde nedensellik ilişkisi gözlenmemiştir.

Tablo 14. Fon Büyüklüğü Granger Nedensellik Test Sonuçları

Bağımlı Değişken : Fon Büyüklüğü

Değişken	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
TUFE	6.304458	2	0.0428
FAIZ	6.747849	2	0.0343
GSYİH	5.061459	2	0.0796
KATILIMCI SAYISI	4.800804	2	0.0907
All	17.65815	8	0.0239

VAR Granger Nedensellik testi incelendiğinde %5 anlamlılık düzeyinde TÜFE ve faiz oranının fon büyüklüğü üzerinde granger nedensellik ilişkisi vardır. %10 anlamlılık düzeyinde ise GSYİH ve katılımcı sayısının fon büyüklüğü üzerinde Granger Nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir.

VAR modelinin otokorelasyona sahip olup olmadığının araştırılması için öncelikle LM testine başvurulmuştur. LM testi Tablo 15.'te verilmiştir.

Tablo 15. Lagrange çarpanı (LM) Korelasyon Testi

Dönem	LM-Stat	Olasılık
1	53.40465	0.0008
2	32.55635	0.1425
3	34.84677	0.0910
4	33.95044	0.1090
5	19.49971	0.7726
6	20.50958	0.7196
7	13.52654	0.9694
8	16.21648	0.9082
9	14.56279	0.9510
10	31.17492	0.1833
11	22.40942	0.6120
12	22.78544	0.5901

Lagrange çarpanı (LM testi) VAR modelinin hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olup olmadığının belirlenmesinde kullanılmaktadır. LM testinde, çeşitli gecikme düzeylerinde otokorelasyonun bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16.'da 2 gecikmeli olarak sonuçlanmış olup, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi gösterilmiştir.

Tablo 16. VAR Modeli Tahmin Sonuçları

	TÜFE	FAİZ	FON BÜYÜKLÜĞÜ	GSYİH	KATILIMCI SAYISI
TUFE(-1)	0.707927	0.337115	-0.185505	-0.980475	-0.110434
	(0.18003)	(1.80433)	(2.13965)	(1.17382)	(0.18775)
	[3.93235]	[0.18684]	[-0.08670]	[-0.83528]	[-0.58819]
TUFE(-2)	0.135217	0.584479	3.334691	0.297281	-0.163773
	(0.19220)	(1.92638)	(2.28439)	(1.25323)	(0.20045)
	[0.70351]	[0.30341]	[1.45977]	[0.23721]	[-0.81702]
FAİZ(-1)	-0.015689	0.394884	0.407687	0.125414	0.071342

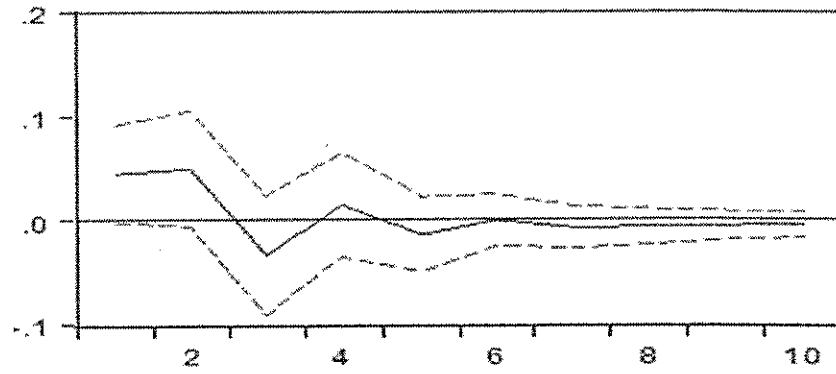
	(0.01895)*	(0.18990)	(0.22519)	(0.12354)	(0.01976)*
	[-0.82802]	[2.07941]	[1.81038]	[1.01515]	[3.61035]
FAİZ(-2)	-0.010819	-0.268903	-0.588498	0.103038	-0.000504
	(0.02359)*	(0.23648)	(0.28043)	(0.15384)	(0.02461)*
	[-0.45854]	[-1.13711]	[-2.09858]	[0.66976]	[-0.02047]
FON BÜYÜKLÜĞÜ (-1)	0.001386	0.105310	-0.108344	-0.084443	-0.023174
	(0.01502)*	(0.15050)	(0.17847)	(0.09791)**	(0.01566)*
	[0.09229]	[0.69975]	[-0.60709]	[-0.86249]	[-1.47984]
FON BÜYÜKLÜĞÜ (-2)	0.012656	0.203316	0.089428	0.012974	-0.006977
	(0.01554)*	(0.15579)	(0.18475)	(0.10135)	(0.01621)*
	[0.81416]	[1.30502]	[0.48406]	[0.12800]	[-0.43036]
GSYİH(-1)	-0.014226	-0.020107	0.072563	-0.280609	0.002943
	(0.02518)*	(0.25241)	(0.29932)	(0.16421)	(0.02626)*
	[-0.56488]	[-0.07966]	[0.24243]	[-1.70886]	[0.11203]
GSYİH(-2)	0.022329	0.254039	0.578348	-0.679599	0.044468
	(0.02187)*	(0.21920)	(0.25994)	(0.14261)	(0.02281)*
	[1.02092]	[1.15891]	[2.22492]	[-4.76560]	[1.94952]
KATILIMCI SAYISI (-1)	-0.059862	1.349785	1.360904	-2.778.966	-0.141849
	(0.17553)	(1.75923)	(2.08617)	(1.14448)	(0.18306)
	[-0.34104]	[0.76726]	[0.65234]	[-2.42814]	[-0.77488]
KATILIMCI SAYISI (-2)	-0.138642	1.045344	4.302552	0.486180	0.002810
	(0.16534)	(1.65711)	(1.96507)	(1.07805)	(0.17243)
	[-0.83854]	[0.63082]	[2.18951]	[0.45098]	[0.01630]
C	0.007562	-0.096623	-0.221510	0.164529	0.034248
	(0.00989)	(0.09914)	(0.11756)	(0.06449)	(0.01032)
	[0.76452]	[-0.97465]	[-1.88424]	[2.55110]	[3.32002]

Not:* %1 anlamlılık düzeyi ** %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

VAR modelinin otokorelasyon testinden sonra VAR modeli yorumlanmasının tek başına anlam ifade etmediğinden etki-tepki analizi, varyans ayrıştırması analizlerine başvurulmuştur.

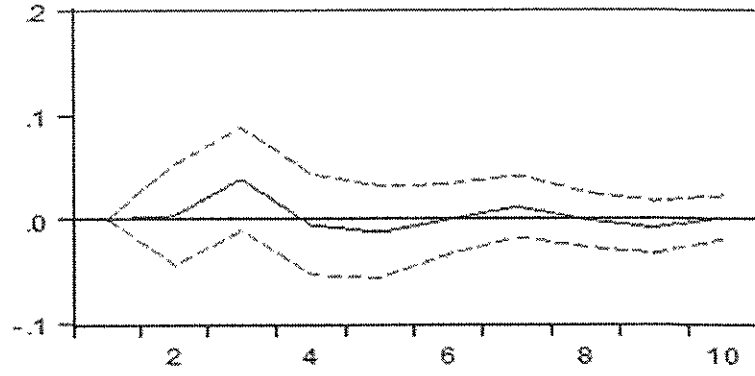
Etki-Tepki Analizi

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. Etki tepki analizi grafiklerinde orta çizgi nokta tahminlerini alt ve üst çizgiler ise bir standart hatalık güven aralığını gösterir. Çalışmada fon büyüklüğü ve katılımcı sayısı üzerinde bir birim şoklar karşısında etkileri ve hangi zamanda etkisinin olduğunu aşağıdaki grafikler yardımıyla açıklanmıştır.

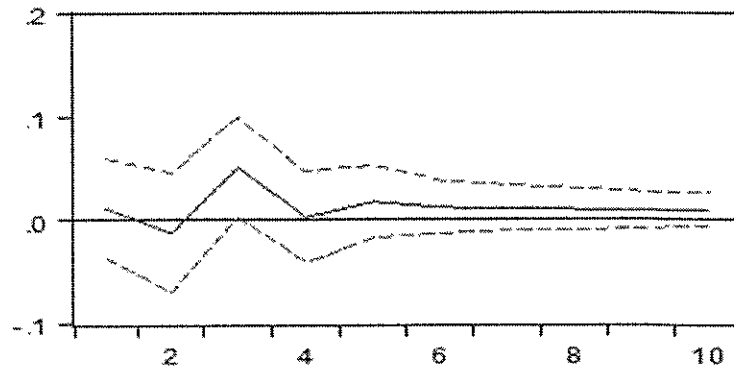
Şekil 8. Fon Büyüklüğünün Faize Tepkisi

Şekil 8.'de faizlerde meydana gelen bir standart sapmalık şoka fon büyüklüğünün tepkisi gösterilmiştir. Faiz oranının fon büyüklüğü üzerinde 2. döneme kadar pozitif yönlü ilerlemektedir. 3. dönemden sonra negatif eğilim göstererek denge noktasına ulaşmış ve etkisini kaybetmiştir.

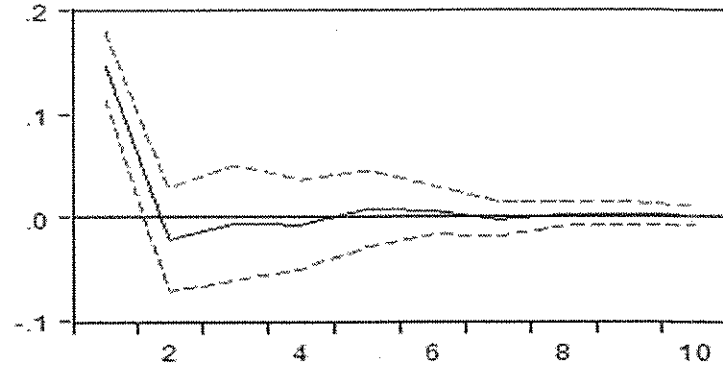
Şekil 9. Fon Büyüklüğünün GSYİH'ye Tepkisi

GSYİH'de meydana gelen bir standarsapmalık şokun fon büyüklüğüne etkisi şekildeki gibi olmaktadır. GSYİH'nın fon büyüklüğü karşısında etkisi başlangıç dönemde denge noktasında iken sonraki dönemlerde pozitif ve negatif yönlü olmak üzere inişli çıkışlı bir grafik izlemektedir.

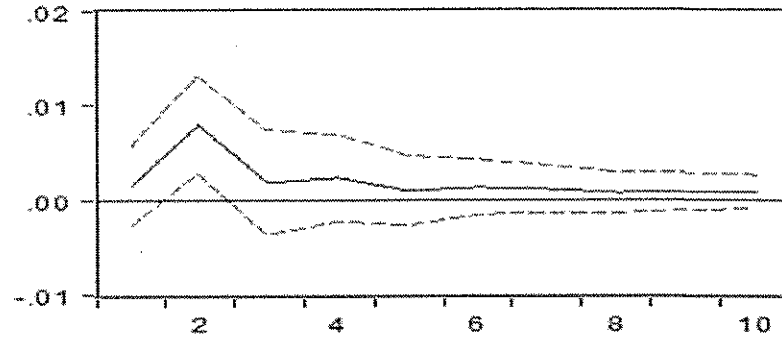
Şekil 10. Fon Büyüklüğünün TÜFE'ye Tepkisi

Enflasyonda meydana gelen bir standart sapmalık şokta fon büyüklüğü öncelikle negatif etkilenmekte daha sonra ikinci dönemden itibaren pozitif yöne doğru yönelmektedir. 3. dönemden sonra etkisinin azaldığı ve durağan hale gelerek etkisinin sönüştüğü gözlemlendiği, dördüncü dönemden sonra ise denge noktasına gelmekte ve enflasyonun fon büyüklüğüne etkisi azalmaktadır.

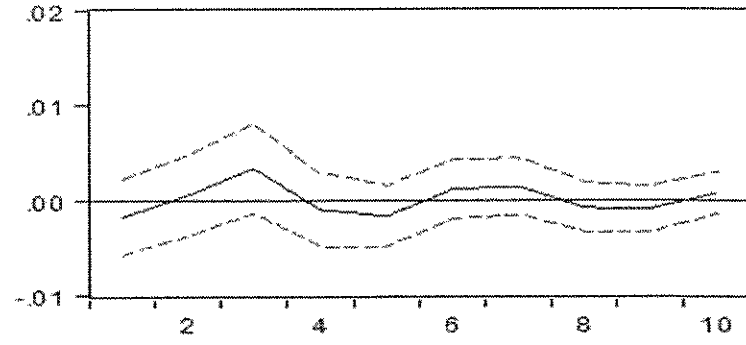
Şekil 11. Fon Büyüklüğünün Fon Büyüklüğüne Tepkisi

Fon büyüklüğünde meydana gelen bir birim şok karşısında aynı yönde tepki vermektedir. Başlangıç döneminde pozitif ve azalan yön sonraki dönemlerde inişli çıkışlı yönde seyrederek etkisinin denge noktasına ulaşmaktadır.

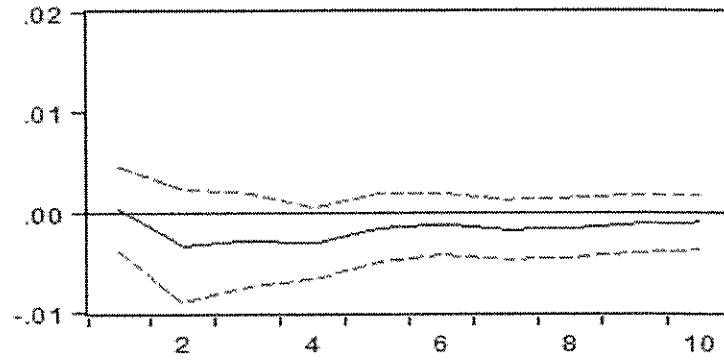
Şekil 12. Katılımcı Sayısının Faize Tepkisi

Faiz oranının katılımcı sayısı üzerinde etkisinin başlangıç döneminde pozitif yönde olduğu, 3 döneme kadar artan etkisinin sonraki dönemlerde azalarak durağan ve pozitif yönde olduğu eğilimini göstermiştir.

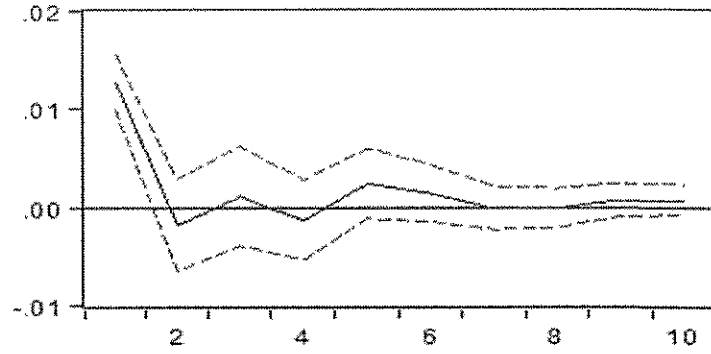
Şekil 13. Katılımcı Sayısı'nın GSYİH'ye Tepkisi

GSYİH oranının katılımcı sayısı üzerinde tepkisi başlangıç noktasında negatif olup, 3. dönemden etkisinin arttığı sonraki dönemlerde ise inişli çıkışlı bir seyir göstererek etkisini kaybetmektedir.

Şekil 14. Katılımcı Sayısının TÜFE'ye Tepkisi

TÜFE oranının katılımcı sayısı üzerinde başlangıç döneminden itibaren negatif ve durağan yönde seyrettiği, katılımcı sayısı üzerinde etkisinin durağan yönde ilerleyerek denge seviyesine ulaşmıştır.

Şekil 15. Katılımcı Sayısı'nın Katılımcı Sayısının'a Tepkisi

Katılımcı sayısında meydana gelen bir birim şoklar karşısında aynı yönde tepki vermektedir. Başlangıç döneminde pozitif ve azalan yön sonraki dönemlerde inişli çıkışlı yönde seyrederak etkisinin denge noktasına ulaşmaktadır.

Varyans Ayırıştırması

VAR modelinde kullanılan bir teknik olup, istatistiki şokların değişkenler üzerinde etkilerini sayısal olarak göstermektedir. Varyans ayırıştırması bir değişkende meydana gelen değişkenlerin yüzde kaçının kendinden yüksek kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını konusunda bilgi vermektedir. VAR modelindeki değişkenlerin varyans ayırıştırması sonuçları Tablo 17 ve Tablo 18.'de verilmiştir.

Tablo 17. Fon Büyüklüğü

DÖNEM	S.E.	TÜFE	FAİZ	FON BÜYÜKLÜĞÜ	GSYİH	KATILIMCI SAYISI
1	0.153711	0.516344	8.309288	91.17437	0.000000	0.000000
2	0.164346	1.034149	16.28943	81.51397	0.050041	1.112415
3	0.187738	8.043954	15.72957	62.57522	4.201513	9.449747
4	0.191552	7.749588	15.68538	60.27128	4.122186	12.17157
5	0.193638	8.396582	15.90067	59.12725	4.466672	12.10883
6	0.194181	8.741334	15.81262	58.89289	4.441914	12.11124
7	0.195022	9.003533	15.82977	58.40245	4.756702	12.00755
8	0.195544	9.214079	15.88349	58.10405	4.734656	12.06372
9	0.196061	9.402797	15.88735	57.81715	4.887621	12.00508
10	0.196378	9.630187	15.89377	57.63274	4.875983	11.96732

İlk olarak fon büyüklüğü değişken varyansında meydana gelen değişimlerin birinci ve ikinci dönemde kendisinden ve faiz oranında meydana gelen değişkenler tarafından

açıklanmıştır. Bu durum sonraki dönemlerde azalış göstermek ile birlikte son iki dönemde %57 kendisinden, %15 faiz oranından %9 TÜFE, %4 GSYİH ve son olarak %11 düzeyinde katılımcı sayısı tarafından açıklanmıştır.

Tablo 18. Katılımcı Sayısı

DÖNEM	S.E.	TUFE	FAİZ	FON BÜYÜKLÜĞÜ	GSYİH	KATILIMCI SAYISI
1	0.013488	0.045776	1.082417	7.990392	1.706427	89.17499
2	0.016346	4.224163	24.02232	8.563498	1.253975	61.93605
3	0.017048	6.563536	23.21635	7.879773	4.984729	57.35561
4	0.017625	9.283181	23.38972	8.110885	5.001829	54.21439
5	0.017953	9.743919	22.79422	7.820322	5.679088	53.96245
6	0.018139	9.992849	22.81480	7.830934	5.945247	53.41617
7	0.018330	10.72560	22.68365	7.866254	6.406353	52.31814
8	0.018432	11.35822	22.58512	7.789130	6.523954	51.74357
9	0.018530	11.66286	22.54990	7.713278	6.723327	51.35064
10	0.018605	11.86884	22.54860	7.691106	6.817081	51.07438

Katılımcı sayısının varyans ayrıştırması sonuçları incelendiğinde ise 1. dönemde kendisinden ve fon büyüklüğünde meydana gelen değişkenler tarafından açıklanmıştır. 2 dönem itibari ile %61 kendisinden, %24'ünün ise faiz oranında meydana gelen değişimler, %8 fon büyüklüğünden, %4 TÜFE ve %1 GSYİH tarafından açıklanmıştır. Tüm değişkenlerde bu durum sonraki dönemlerde hafif bir azalış göstermekte fakat GSYİH'nin açıklama gücü artmıştır.

Araştırmanın devamında ise sonuç ve öneriler yer alacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabileceği herhangi bir tehlike durumunda uğradığı zararlardan kurtarmak, insanların mevcut yaşam ihtiyaçlarına asgari bir yaşamı standardına kavuşma isteği sosyal güvenlik ihtiyacını doğurmuştur. Eski Mısır, eski Roma ve eski Yunanistan'da bir takım sosyal güvenlik uygulamaları gerçekleşmiş Sanayi Devrimi sonrası sosyal güvenlik uygulamalarında ihtiyaç önemli ölçüde artmıştır. 20. yy.'dan itibaren sosyal güvenlik reformları çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış alternatif sosyal güvenlik kavramlarının tartışıldığı döneme yönelmiştir.

Artan nüfus yaşlanma sorunu, aktif iş gücü sayısının azalması, erken emeklilik durumu, kayıt dışı istihdamın artması, yaşam sürelerinin uzaması ile artan sağlık harcamaları vb. nedenler sonucu kamu üzerinde artan ekonomik yük devletleri sosyal güvenlik ihtiyacına alternatif sistem üzerine ihtiyaç duymaktadır. Kamu emeklilik sistemlerinin bireylere minimum emeklilik maaşı öngörmesi, emekli yaşının arttırılması bireylerin kamu emeklilik sürecini güçleştirmekte ve gelirini düşürmektedir. Sağlık alanında yaşanan gelişmeler ile hayat koşullarının iyileşmesi sonucu yaşam süresini uzatması ile emeklilik dönemlerinde daha fazla finansman ihtiyacının doğurmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar çalışanların zorunlu katılımın dayandığı sosyal güvenlik rejimin yanında sosyal güvenlik sistemlerinde ekonomik, demografik ve sosyal risklere karşı sürdürülebilirliği ülkelerce sorgulanmakta, kaynakların etkin ve verimli finansman yöntemi seçmeleri için kamu emeklilik sistemine alternatif olarak bireysel emeklilik sistemi fikrini ortaya çıkarmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi temel olarak tasarrufları teşvik ettiği, gerçekleşen tasarruflar ile uzun vadede ekonomik kalkınma ve mali sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Bireysel emeklilik sistemi, bazı ülkelerde sosyal sigorta sisteminin tamamlayıcı konumda, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin alternatifi bir konumda olup kar amacı güden bir yapıdadır. Sistem, sosyal güvenlik sisteminin sunduğu sağlık hizmeti sunmamakta olup, emeklilik dönemlerinde katılımcılara toplu para yada maaş geri ödeme esasına dayanmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemi, gerek bireyler için gerek ülke ekonomileri için büyük bir öneme sahiptir. Bireyler açısından orta vadede tasarruf sağlayarak emeklilik döneminde refah düzeyini yükseltmek, tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi ile emeklilik döneminde ek gelir elde etmektir. Ülke ekonomileri için var olan tasarruf yetersizliğini gidermek,

ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratmak, istihdamı arttırmak, ülke tasarruf açıklarını azaltmaktadır. Devlet eli ile işletilen kamu emeklilik sisteminde ülkeler sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunlar ve krizler sonucu reform çalışmaları yapsa da sosyal sigortaların üstlenmiş olduğu yükün bir kısmını özel sigortalara aktarması sosyal sigortaları finansal açıdan rahatlatmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi her toplumda farklı şekilde yaşansa da temel de gönüllük ve zorunluluk esasında dayanmaktadır. Refah düzeyi yüksek ülkelerde amacına uygun hizmet etmekte, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde durum beklentilerin altında kalmaktadır. Türkiye’de BES sistemi, 2000 ‘li yıllarda sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformlar ile gündeme gelmiştir. Bireylerin yaşlılık dönemlerinde gelir düzeyini güçlü bir yapıya taşıma isteği ile sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı şekilde uygulamaya konmuştur.

Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi temelini 4632 sayılı kanun ile oluşturulmuştur. 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren sistem 27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planının onaylanması ile fiilen başlamıştır. Bireylerin emeklilik dönemlerinde daha güçlü bir gelir elde etme, ikinci bir emeklilik ihtiyacına sahip olma gibi nedenler ile hayata geçirilen bireysel emeklilik sistemi sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak gönüllü katılımın esas aldığı şekilde uygulamaya başlamıştır.

Türkiye’de BES’in uygulanmaya başlandığı 2003 yılında 15.245 katılımcı sayısı 5.866.764 TL fon büyüklüğü, 31.12.2010 tarihinde 2.281.478 katılımcı sayısına 12.011.986.651 TL fon büyüklüğüne ulaşmış, 31.12.2020 tarihinde ise 6.900.564 katılımcı sayısı, 137.093.904.362 TL fon büyüklüğüne ulaşmıştır.

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin arzu edilen seviyelere ulaşmamasının birçok faktöre dayanmaktadır. Fonların özel şirketler tarafından iyi yönetilmemesi, yastık altı altın veya bankalarda mevduat hesaplarında bulundurma isteği, dini faktörler, sistemin gelişimi yönünde engel teşkil etmektedir. Türkiye’de sisteme olan katılımın artması için birçok değişiklik yapılmaya başlanmış, 1 Ocak 2013 katılımcıların yatırmış olduğu katkı paylarına %25 oranında devlet katkısı desteği, 1 Ocak 2017 tarihinde işverenlerin çalışanlarını otomatik olarak sisteme dahil etmesinin zorunlu hale gelmesi ile sisteme olan katılım artmıştır.

Bu araştırmada, Türkiye’deki makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik tasarruflara etkisi 2010: 01-2020: 09 dönemine ait üçer aylık veriler alınarak toplam 43

gözlem verisi kullanılarak zaman serisi analizlerinden VAR modeli kurularak analiz edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait veriler TCMB, EVDS, Türkiye istatistik Kurulu (TÜİK) ve Emeklilik Gözlem Merkezinden alınmıştır.

Bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi tablo 9.'da incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar ile katılımcı sayısı ve enflasyon oranı arasında ters yönlü bir korelasyon olduğu gözlemlenmiştir. Bu enflasyonun artış gösterdiği durumlarda katılımcı sayısı üzerinde düşme etkisi görülebileceği anlamı taşımaktadır. Faiz oranı ile GSYİH'nın katılımcı sayısı arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulgusuna rastlanmıştır. Bu da GSYİH ve faiz oranı değişkenlerde meydana gelen pozitif gelişmesini katılımcı sayısını artırması beklenebilmektedir. Fon büyüklüğünün enflasyon oranı arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki gözlemlenmiştir. Genel fiyat düzeyindeki artış fon büyüklüğünde erimeye neden olabilmektedir. GSYİH ve TÜFE'nin fon büyüklüğü arasında ise pozitif yönlü bir zayıf ilişki gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edebilmek için durağanlık birim kök testi yapılmıştır. Birim kök testlerinden Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testi kullanılmıştır. Tüm değişkenler sabit terimli ve sabit terim ve trend eklenerek Schwarz kriteri eşliğinde analiz edilmiştir. Fon büyüklüğü, faiz oranı, GSYİH ve TÜFE serisinin düzeyde durağan, katılımcı sayısının ise birinci farkları alındığında durağan hale geldiği gözlemlenmiştir.

VAR modeli için optimal gecikme uzunluğunun farklı kriterler alınarak belirlenmesi için LogL, LR, FPE, AIC, SC ve HQ bilgi kriterleri araştırılmış ve iki gecikme uzunluğunun optimal düzeyde olduğunu işaret etmektedir. Denklem sistemindeki tüm karakteristik kökler çember içerisinde yer aldığı ve bulgular ile tahminler istikrarlı sonuçlar elde edebileceğini söylemektedir.

VAR tahminin de elde edilen bulgular için Granger Nedensellik Testi uygulanarak katılımcı sayısı ve fon büyüklüğünün bağımlı değişken olarak Granger Nedensellik araştırılmıştır. Katılımcı sayısının bağımlı değişken olarak ele alındığı %1 anlamlılık düzeyinde faiz oranının katılımcı sayısı üzerinde granger nedensellik olduğu, %10 anlamlılık düzeyinde ise TÜFE'nin katılımcı sayısı üzerinde Granger nedensellik olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar analizin başında yapılan korelasyon testi ile uyumluluk göstermiştir. Fon büyüklüğü ve GSYİH'nın katılımcı sayısı üzerinde nedensellik ilişkisi gözlemlenmemiştir.

Fon büyüklüğünün bağımlı değişken olarak ele alındığı Tablo 14.'de elde edilen bulgular neticesinde %5 anlamlılık düzeyinde TÜFE ve faiz oranının fon büyüklüğü üzerinde Granger Nedensellik ilişkisi olduğu, %10 anlamlılık düzeyinde ise GSYİH ve katılımcı sayısının fon büyüklüğü üzerinde granger nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir.

VAR analizi 2 gecikmeli olarak %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri gösterilmiştir. VAR modeli yorumlamasının tek başına anlam ifade etmediğinden etki-tepki analizi ve varyans analizine başvurulmuştur.

Rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtan etki-tepki analizi grafikler yardımıyla gösterilmiştir. Faiz ve enflasyon başlangıç döneminden sonraki dönemlere doğru inişli çıkışlı bir grafik izleyerek denge noktasına ulaşarak etkinin söndüğü gözlemlenmiştir. GSYİH oranının katılımcı sayısı üzerinde tepkisi başlangıç noktasında negatif yönde olup, 3. dönemden sonra etkisinin arttığı sonraki dönemlerde ise inişli çıkışlı bir seyir göstererek etkisini kaybetmektedir. Enflasyon oranının katılımcı sayısı üzerinde başlangıç döneminden itibaren negatif ve durağan yönde seyrettiği katılımcı sayısı üzerinde etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Faiz oranının katılımcı sayısı üzerinde etkisinin başlangıç döneminde pozitif yönde olduğu, 3 döneme kadar artan etkisinin sonraki dönemlerde azalarak durağan ve pozitif yönde olduğu eğilimini göstermiştir.

VAR modelindeki değişkenlerin varyans ayrıştırması sonuçları verilmiştir. Fon büyüklüğü değişken varyansında meydana gelen değişimlerin birinci ve ikinci dönemde kendisinden ve faiz oranında meydana gelen değişkenler tarafından açıklandığı, bununla birlikte sonraki dönemlerde azalış göstermektedir. Katılımcı sayısının varyans ayrıştırması sonuçları incelendiğinde ise 1 dönemde kendisinden ve fon büyüklüğünde meydana gelen değişkenler tarafından açıklanmış olup, 2. dönemden itibaren ise %61 kendinden, %24 faiz oranından meydana gelen değişimler tarafından açıklanmıştır.

Genel olarak incelendiğinde; sonuçların kendi içinde tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Bireysel emeklilik katılımcı sayısını etkileyen makro ekonomik faktör seçilen değişkenler arasında faiz oranı ve enflasyon olarak görülmektedir. Bireysel emeklilik fon büyüklüğü üzerinde etkili olan makroekonomik değişkenler arasında en önemlilerin yine faiz oranı ve enflasyon olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuçlar Jeremy I Bulow (1982) ve Özkan ve Demirkale (2019) ile Uyar (2012)'nin bulgularını desteklemektedir. Davis ve Hu

(2008), emeklilik varlıklarının artması ile GSYİH arasında etkisinin olumlu yönde etkilendiğine dair kanıtlar ise çalışmanın kendi içinde tutarlılık gösterdiğini söylemektedir.

Öneriler

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde katılımcı sayısı, fon büyüklüğü değişkenleri ile makroekonomik değişkenlerden enflasyon, faiz oranı ve GSYİH dışında farklı değişkenler de kullanılabilir. 1 Ocak 2013 yılında başlayan devlet katkısı teşviklerinin öncesi veya sonraki dönemlerde makro ekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik tasarrufları üzerindeki olası etkileri, Türkiye ile farklı ülkeler arasında BES göstergelerinin karşılaştırıldığı çalışmalar, ülkelerin teşvikler öncesi ve sonrası gelişmeleri baz alınarak makroekonomik değişkenler ile bireysel emeklilik sistemi arasındaki etkiler bundan sonraki çalışmalarda incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, S. (2018). Bireysel Emeklilik Aracılığı ve Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50-76.
- Akyüz, H. (2019). Enflasyon Oranı, İşsizlik Oranı ve Petrol Fiyatlarının Birbiri Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5821-5834.
- Akyüz, H. E. (2018). Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli İle İklimsel Değişkenlerin İstatistiksel Analizi. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 184-192.
- Alfredo, M. P. (2014). *Sosyal Güvenliğin Uzun Vadeli Makroekonomik Etkileri Üzerine Etkisi: 12 AB Ülkesi Analizi*. Evora: Cefage-UE.
- Alpağut, H. İ. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemi'nde Kalma Tercihini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi : Erzurum İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 461-489.
- Alper, Y. (2011). Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7-47.
- Altay, M. (2003). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Altuncuoğlu, M. (2017). *Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi: 2008 Sonrası Türkiye Örneği*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.
- Apak, S. T. (2010). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 121-129.
- Artae, O. K. (2011). Türkiye'de Para Politikası Kararlarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi : Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2-17.
- Atılğan, M. H. (2018). Etkin Bir Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Öneriler. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 24-35.
- Aydın Aslı Elif, S. E. (2017). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Kararını Etkileyen Faktörler. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 27-37.

- Aydın, A. (2008). *Türkiye'de ve Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Ayhan, A. (1999). 1479 Sayılı BAĞ-KUR Kanununa Göre İsteğe Bağlı Sigortalılık Meselesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 161-166.
- Ayhan, A. (2012). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 42-44.
- Bağcı, M. (2006). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi, Genel Özellikleri ve Sistem Üzerine Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Bakanlığı, H. v. (2019, Haziran 13). Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik.
- Bakanlığı, K. (2014). *Yurtiçi Tasarruflar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara : Kalkınma Bakanlığı.
- Barışık Salih, K. F. (2004). Türkiye'de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 60-82.
- Başar, S. E. (2016). Bireysel Emeklilik, Tasarruf Oranı ve Cari Açık Arasındaki İlişkiler : OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı* (s. 591-597). İstanbul: Avrasya Ekonomistler Derneği.
- Bayar, Y. K. (2014). Küresel Finansal Krizin Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Etkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 246-264.
- Bayraktutan, Y. Ş. (2007). Bireysel Emeklilik Sektörünün Gelişimi ve Bilgi-Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 96-109.
- Bedir, E. A. (2014). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik. (2019, 06 13). *Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik*.
<https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=1513>.
- Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliği. (2001, 10 31). *Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliği*. <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=92>.

- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu. (2001, 03 28). *Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4632.pdf>.
- Boyacıoğlu, N. Ö. (2018). Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye'de ve Dünyada Sosyal Güvenliğinin Finansmanına Kısa Bir Bakış. *MAEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 911-923.
- Brook, A.-M. B. (2006). *Türk Emeklilik Sistemi*. Paris: OECD, Sosyal İstihdam ve Göç Çalı.
- Büyükkara, G. B. (2014). Bireysel Emeklilik Sisteminde Eski ve Yeni Teşvik Düzenlemeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *MAEÜ İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-17.
- Can, A. (2019). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Dahil Olanların Sosyo-Ekonomik Durumları: Bir Alan Araştırması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Can, Y. (2010). Bireysel Emekliliğin Türkiye'deki Durumu ve Gelişimi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 139-146.
- Can, Y. E. (2018). *Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye'deki Tasarruf Eğilimine Etkisi*. Kırıkkaleli: Kırıkkaleli Üniversitesi.
- Can, Y. E. (2019). Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye'de Gelişiminin İzlenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 626-642.
- Clive, G. (1969). Ekonometrik Modeller ve Çapraz Spektral Yöntemlerle Nedensel İlişkilerin İncelenmesi. *Ekonometri Topluluğu*, 424-438.
- Çamlıbel, F. (2005). *Sigorta Terimler Sözlüğü*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Çengeldik, Ç. P. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tutarını Belirlemeye Yönelik Bir Analiz. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 19-29.
- Çiftçi, N. E. (2017). Türkiye'de Cari Açığı Belirleyen Faktörler ve Cari Açığı Azaltmada Alternatif Enerji Kaynakların Rolü: VAR Modeli. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-110.

- Davis, E. P.-W. (2008). Emekli Maaşların Finansmanı Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi. *Emeklilik Ekonomi ve Finans Dergisi*, 220-249.
- Demir Eyüp. Alper, Y. T. (tarih yok).
- Demirci, N. S. (2017). Finansal Gelişimiğin Özel Sektör Ar-Ge Harcamalarına Etkisi : Türkiye İçin Eşbütünleşme, Nedensellik, Etki-Tepki Analizleri ve Varyans Ayırıştırması (1990-2014). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 157-182.
- Dikmen, N. (2012). *Ekonometri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Dora Yayıncılık.
- Dilik, S. (1988). Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 42-80.
- Ege, İ. (2002). Dünyada Özel Emeklilik Sistemleri ve Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununa Eleştirel Bir Bakış. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Ankara.
- Ege, İ. T. (2011). Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Yatırım Performanslarının Analizi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 79-89.
- Elktamış, M. A. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Emeklilik Yatırım Fonları Kuruluş Ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2013, 03 13). *Emeklilik Yatırım Fonları Kuruluş Ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik*. <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=103> .
- Emeklilik, K. (2019). *Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgilendirme Kılavuzu*. İstanbul: Katılım Emeklilik.
- Erol, I. S. (2019). Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi. *BÜ İktisadi Yenilik Dergisi*, 10-28.
- Erol, I. S. (2019). Sosyal Güvenlik Sistemi: Sosyal Sigorta, Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Bileşenleri Bağlamında. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2-14.

- Eryılmaz, A. (2019). *Tasarruf Aracı Olarak Bireysel Emeklilik Sistemi ve Çalışan Kişilerin Bireysel Emeklilik İle İlgili Görüşleri: Samsun İli Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Eser, F. (2019). *Türkiye'de Temel Makroekonomik Değişkenlerin Sigortacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri*. Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi.
- Gökalp, S. A. (2018). Katılımcı Yönetim Anlayışı ve İLKSAN. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 67-86.
- Gökbayrak, Ş. (2010). *Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Göktaş, Ö. (2019). *Uygulamalı Ekonometri II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gülhan, C. (2007). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Günay, G. G. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Değerlendirmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 245-266.
- Hall, R. E. (1982). Enflasyonun Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisi. *PDH National Dergisi*, 2-17.
- Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği. (2012, 10 10). *Hayat Grubu Sigortaları Yönetmeliği*. <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=958>.
- Hayat Sigortaları Yönetmeliği. (1996, 12 09). *Hayat Sigortaları Yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22842.pdf>.
- İğde, E. (2010). *Yapısal Değişiklik Altında Birim Kök Testleri ve Bazı Makro İktisadi Değişkenler Üzerine Uygulamalar*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- İskenderoğlu, Ö. A. (2019). Emeklilik Yatırım Fonlarının Performanslarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2115-2120.
- İslamoğlu, M. A. (2020). Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 557-570.
- Işık, N. A. (2006). Enflasyonla Mücadelede Politika Aracı Seçimi: Bir Vektör Otoregresyon Var Analizi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-18.

- İşseveroğlu, G. H. (2012). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 155-173.
- İzolluoğlu, C. (2019). *Zaman Serileri Birim Kök Testleri ve Bir Uygulama*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Kara, S. Y. (2016). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 23-44.
- Karabacak, H. Ö. (2019). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi Analizi : Türkiye Örneği*. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Karakök, T. (2011). Zonguldak Kömür Havzasında Bir Yardım Sandığı: Amele Birliği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 351-367.
- Kılıç, C. (2010). *Bireysel Emeklilik ve Sosyal Güvenlik Sistemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kılıç, E. (2014). Ekonomik Öncü Göstergelerinin BES Katılımcı Sayısı Üzerindeki Etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 60-76.
- Kocabıyık, T. K. (2018). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Çalışanların Otomatik Katılımdan Ayrılma Nedenleri -: Isparta İlinde Bir Uygulama. *VI. Uluslararası Multidisipliner Avrasya Kongresi* (s. 234-254). Roma: Rating Academy.
- Korkmaz, E. (2007). *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Korkmaz, E. (2019). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Türkiye'deki Toplumsal Tabanı: GEbze Örneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kurumu, S. v. (09, Ekim 2020). Emeklilik Gözetim Merkezi Çalışma Esasları Yönetmeliği. Ankara: Resmi Gazete.
- Marcinkiewicz, E. (2017). Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Gönüllü Emeklilik Planları: Panel Veri Analizi. *Orta Avrupa Ekonomi Dergisi*, 28-40.

- Meral, H. A. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama. *finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 190-212.
- Merkezi, E. G. (2017). *Bireysel Emeklilik Gelişim Raporları 2017*. İstanbul: Emeklilik Gözetim Merkezi.
- Mucuk, M. A. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Var Analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi*, 159-174.
- Narbay, Ş. G. (2016). Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, 1963-2005.
- Nihat IŞIK, M. A. (2006). Enflasyonla Mücadelede Politika Aracı Seçimi: Bir Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-18.
- Okan., Y. Ş. (2019). Sigortacılık ve Türkiye’de sigorta Sektörünün Durumu. *Liberal Düşünce Dergisi*, 107-125.
- Oktayer, N. O. (2007). Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 55-80.
- Oluç, İ. G. (2020). Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 166-176.
- Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu. (1961, 01 03). *Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.205.pdf>.
- Orhan, A. İ. (2008). Emeklilerin Yeniden Çalışmaya Başlaması ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Düşünceler. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 135-186.
- Ova, A. (2018). Türkiye’deki Emeklilik Şirketlerinin Etkinlik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 139-152.
- Özçelik, Ö. U. (2017). Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi. *EKEV Akademi Dergisi*, 31-51.

- Özel, Ö. Y. (2013). *Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Özkan, T. D. (2019). Emeklilik Fonları ile Makroekonomik Faktörlerin Karşılıklı Etkileşiminin Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerle Analizi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 121-138.
- Özmadenci, Y. (2005). *Dünyada Sosyal Güvenlik Sistemi Çerçevesinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Pablo Lopez MURPHY, A. R. (2004). *Emeklilik Fonları ve Ulusal Tasarruf*. Washington: Dünya Bankası.
- Paçacı, İ. (2017). Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi. *AÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 314-338.
- Rakıcı Cemil, E. M. (2016). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 90-110.
- Ricardo N. Bebczuk, A. R. (2006). *Emeklilik ve Tasarruf: Yeni Uluslararası Panel Veri Kanıtı*. Washington: Dünya Bankası.
- Sarı, A. (2008). Parasalcı Görüşe Göre Türkiye'de Ödemeler Bilançosu Dengesinin Sağlanmasında Otomatik Denleşme Mekanizmalarının Etkinliği. *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 1-12.
- Sarılı, M. A. (2011). Bireysel Emeklilik Sistemi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 15-16.
- Sekman, M. (2019). *Türkiye'de Tasarruf Açığının Karşılanmasında Bireysel Emeklilik Sistemi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Seyfullaoğulları Çetin Ayhan, Ö. H. (2017). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Otomatik Katılımın Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 105-131.
- Sezer, F. (2008). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonların Performans Değerlendirmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Sezgin, S. Y. (2015). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 123-140.
- Sezgin, Z. S. (2015). Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 228-240.
- Sofuoğlu, K. (2019). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Hedefler ve Sonuçlar*. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Şahin, S. Ö. (2018). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasının Gelişimi Üzerindeki Etkisi. *DEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 518-541.
- Şamiloğlu, F. F. (2019). Türkiye'de Sigortacılık Sektörünün Makroekonomik Değişkenlerle Olan İlişkisi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 24-40.
- Şataf Ceyda, Y. O. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi'nin Algılanma Düzeyi:Ordu İli Örneği. *SÜ Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 573-588.
- Şenocak, H. (2009). *Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tapia, W. (2008). *Sigorta ve Özel Emeklilikle İlgili OECD Çalışma Raporu*. Paris: OECD.
- Tarkun, S. E. (2014). İşlem Bazlı Manipölasyon Şirketlerinin Vektör Otoregresif Analizi İle İncelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 37-57.
- Turnacıgil, S. (2012). *Genel Olarak Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları ve İMKB'de BİR Araştırma*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Türker, H. (2011). *Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının Sermaye Piyasalarına Etkileri*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Uluçay, H. K. (2020). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörler ve 2017 Sonrası Sistemde Yapılan Düzenlemeler. *Aydın AMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 115-137.

- Uyar, I. H. (2012). Bireysel Emeklilik Sistemi İle Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Mali Çözüm Dergisi*, 71-96.
- Uysal, D. M. (2008). Türkiye Ekonomisinde Vektör Otoregresif Model İle Enflasyon-Büyüme İlişkisinin Analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 55-71.
- Ünal, E. (2019). *Sigorta Acentelerinin Niteliksel Derecelendirilmesi*. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Ünlü, M. (2013). *E-Beas Bireysel Emeklilik Aracıları Sınavı*. Ankara: Yaklaşım Kariyer Yayıncılık.
- Vedat Ceyhan, O. G. (tarih yok). Vektör Otoregresyon Modeller.
- Yalın, H. (2020). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansmanı ve Fonların Performans Değerlendirmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yanardağ, M. Ö. (2010). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği :Muğla Üzerine Ampirik Bir İnceleme*. Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Yener, E. (2006). *Özel Emeklilik Fonları; Sermaye Piyasası Üzerine Muhtemel Etkileri ve Bir Özel Emeklilik Fonu Modeli*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yeşilyurt, H. (2019). *Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri : Türkiye Örneği*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Yıldırım, O. (2019). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Türkiye'de Uygulanışı ve Uygulamaya Yönelik Bireylerin Yaklaşımı : Orfu İli Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Yurdadoğ, V. (2000). Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri. *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, 86-93.
- Zengin, B. (2018). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz/tarihce> (E.T: 10.04.2020)
- [2] <https://www.oyak.com.tr/kurumsal/hakkimizda/tarihce/> (E.T: 07.04.2020)
- [3] <https://www.ilksan.gov.tr/Kurumsal> (E.T: 07.04.2020)
- [4] <https://birim.ailevecalisma.gov.tr/amelebirligi/contents/baskanlik/hakkimizda/> (E.T: 07.04.2020)
- [5] <https://julidecilingir.com/turkiyede-sigorta-ve-sigortaciligin-tarihi/> (E.T: 01.05.2019)
- [6] <https://www.tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik.aspx?pageID=439> (E.T: 14.06.2020)
- [7] <https://www.tsb.org.tr/sigorta-tanimlari.aspx?pageID=648> (E.T: 13.09.2020)
- [8] http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/emeklilik_kavrami/emeklilik (E.T: 01.10.2020)
- [9] <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/bireysel-emeklilik-nedir/> (E.T: 01.07.2020)
- [10] <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/tarihce/> (E.T: 01.07.2020).
- [11] <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/terimler-sozlugu/> (E.T: 01.11.2020)
- [12] <https://www.takasbank.com.tr/tr> (E.T: 04.05.2020)
- [13] <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/0/0/1> (E.T: 01.10.2019)
- [14] <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik> (E.T: 05.08.2020)
- [15] <https://hazinevakfi.org/web/bes.htm> (E.T: 05.12.2020)
- [16] <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/287> (E.T: 25.06.2020)
- [17] <http://www.besanaliz.com/BesYatirimFonlari/YatirimFonuNedir> (E.T: 26.05.2020)
- [18] <https://bireyselemekliliksislemi.org/bireysel-emeklilikte-sirketler-arasi-aktarim.html> (E.T: 13.09.2020)

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU

İŞLETME BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih : 08.03.2021

Tez Başlığı:

Türkiye'deki Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Tasarruflarına Etkisi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın;

a) Giriş,

b) Ana bölümler ve

c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 114 sayfalık kısmına ilişkin, 08.03.2021 tarihinde enstitü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezin benzerlik oranı %5 'dir.

Uygulanan filtrelemeler: (Hangi filtreleme uygulandı ise ilgili kutucuk işaretlenmelidir.)

☐

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç

3- Benzer kelime sayısı 10 adet

yapıldığında en fazla %10,

☒

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar dahil

3- Benzer kelime sayısı 10 adet

yapıldığında en fazla %30'u geçmemelidir.

Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda belirtilen başlıkta danışmanımla birlikte tamamlamış olduğum tezin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir. Tezin, tez yazım kurallarına uygun olarak ve intihal olmaksızın hazırladığımı taahhüt eder; intihal olması durumunda tez çalışmamın başarısız sayılacağını ve mezuniyetimin iptalini kabul ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı :Bülent BALÇIN

İmzası : Tarih: 08.03.2021

Yukarıda kişisel ve tez bilgileri verilen öğrencimin belirtilen başlıkta birlikte tamamlamış olduğumuz tez çalışması Turnitin intihal yazılım programında kontrol edilmiş ve etik bir ihlale rastlanmamıştır. İntihal yazılım programının rapor çıktısı ektedir. Ayrıca tezin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı : Dr.Öğr.Üyesi Seda TURNACIGİL

İmzası : Tarih: 08.03.2021

Ek: İntihal yazılım programının rapor çıktısı (2 sayfa)

TÜRKİYEDEKİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK TASARUFLARINA ETKİSİ

Yazar Bülent Balçın

Gönderim Tarihi: 08-Mar-2021 04:07AM (UTC-0800)

Gönderim Numarası: 1527340412

Dosya adı: B_lent_BAL_N.docx (485.9K)

Kelime sayısı: 22708

Karakter sayısı: 163104

TÜRKİYEDEKİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK TASARUFLARINA ETKİSİ

ORJİNALLİK RAPORU

%5	%4	%2	%2
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Omer Halisdemir University Öğrenci Ödevi	%1
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	%1
4	libratez.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
5	sorgula1.blogspot.com İnternet Kaynağı	%1

Alıntıları çıkart Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart Kapat